

VIGILIA

2015 / 12



FEJÉRDY JUDIT: Karácsony

A Vigilia körkérdése: Az irgalmasságról

Bacsó Béla, Bartók Tibor, Beer Miklós, Dér András, Ferge Zsuzsa, Győrffy Ákos, Horányi Özséb, Kenyeres Zoltán, Maróth Miklós, Martos Levente Balázs, Máté-Tóth András, Máthé Andrea, Orosz Atanáz, Pomogáts Béla, Rónay László, Sárkány Péter, Székely János, Takács Zsuzsa, Vasadi Péter, Villányi László, Vörös István és Zalán Tibor válaszai

Áfra János, Halmai Tamás, Jász Attila és Murányi Zita versei
ASZALÓS JÁNOS: Isten szeretete és szenvedése

80. évfolyam	VIGILIA	December
--------------	---------	----------

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Legyetek irgalmasok!	881
FEJÉRDY JUDIT:	Karácsony: a Teremtőtől Jézus Krisztus embersége által az Atyához	882

A VIGILIA KÖRKÉRDÉSE

Az irgalmasságról
 Bacsó Béla (esztéta), Bartók Tibor (jezsuita szerzetes, teológus), Beer Miklós (váci püspök), Dér András (filmrendező), Ferge Zsuzsa (szociológus), Györffy Ákos (költő), Horányi Özséb (kommunikációkutató), Kenyeres Zoltán (irodalomtörténész), Maróth Miklós (klasszika-filológus, orientalista), Martos Levente Balázs (teológus), Máté-Tóth András (teológus), Máthé Andrea (esztéta), Orosz Atanáz (miskolci püspök), Pomogáts Béla (irodalomtörténész), Rónay László (irodalomtörténész), Sárkány Péter (filozófus), Székely János (esztergom-budapesti segédpüspök), Takács Zsuzsa (költő, író), Vasadi Péter (költő, esszéista), Villányi László (költő), Vörös István (költő, író) és Zalán Tibor (költő, író) válaszai

888

SZÉP/ÍRÁS

JÁSZ ATTILA:	(hála)vers	929
HALMAI TAMÁS:	Léggör; Az alvó (versek)	929
MURÁNYI ZITA:	este; ez az ég; az éjszaka végén (versek)	930
ÁFRA JÁNOS:	Repedező ég (vers)	931
CSEKE ÁKOS:	Nem halhatsz meg (esszé)	932
SZABÓ FERENC:	Emlékezés Georg Traklra. Bibliai utalások és jelképek költészetében (esszé)	940
MARIE LUISE		
KASCHNITZ:	Ádám és Éva (elbeszélés)	942

MAI MEDITÁCIÓK

ASZALÓS JÁNOS:	Isten szeretete és szenvedése	946
----------------	-------------------------------	-----

KRITIKA

HORVÁTH GÉZA:	Egy költő (magán)vallomásai. Rilke levelei magyarul	956
---------------	---	-----

Legyetek irgalmasok!

Azt mondják, hogy az első szavak egyike, amelyet a csecsemő ki-mond, a „Nem!”. Ez történt az emberiség történetében is. Az első emberpár, alighogy világra született, nemet mondott Teremtőjének kérésére. Azután a fiúk mondott nemet saját testvére életére. Ugyanez köszön vissza Jézus születésekor. A gyermekét váró Mária egy istállóban szüli meg gyermekét, mert „nem kaptak helyet a szálláson”. A János-evangélium prologusa pedig ennek a „nem”-nek a kozmikus távlatait nyitja meg. Az isteni Ige, a világ világoSSága „a sötétben világit, de a sötétség nem fogta fel”.

Vannak helyzetek, amikor szükséges és józan önvédelem nemet mondani. A közbiztonság romlása nyomán elterjedt a bezárkózás: biztonsági zárrakkal, rácsokkal, riasztókkal a rablók és tolvajok ellen. Mindez azonban fölerősítette az elzárkózás és elutasítás egoista individualizmusát: az önérdek érvényesítése immár nemcsak az erőszakos betolakodókra irányul, hanem mindazokra, akik valamiképpen mások, akik bármilyen formában sérthetik egyéni érdekeinket. Megismétlődik, ami Máriával és Józseffel történt Betlehemben. Elutasítjuk s ezzel sorsukra hagyjuk a segítségre szorulókat is. Európa-szerte egyre több bajbajutott embert ment meg a 112-es segélyhívó szám. Mi történik azonban, amikor milliók kiáltanak segítségért? S végképp: mi történik magával az emberrel, aki belső lényegénél fogva rászorul a másokra: arra, hogy szeressék és hogy szerethessen? Akarja, nem akarja: „hiány-lény”. Élete csak úgy válhat teljessé, hogy igent mond a szeretetre: Istenére és az embertársakéra. Különösen pedig azokhoz fordul oda irgalmas szívvel, akik rászorulnának a segítségére. Mi történik, ha a részvét és a befogadás kultúráját felváltja a másokat kirekesztő önzés, a másikat megvető elutasítás?

Isten szeretete az emberek iránti feltétlen irgalomban nyilvánul meg. Ferenc pápa a most induló esztendő az irgalmasság évének nyilvánította. Decemberben minden vasárnap egy-egy római bazilika kapuját nyitják meg, ünnepelve Isten irgalmasságát, és arra szólítva mindenkit, hogy tárja ki a kapuit a mások, a többiek előtt. Minek tekintjük a másik embert? Az alternatíva, Rónay György megfogalmazásában: „a mások — a pokol”; vagy: „a mások — az Irgalom”.

Jézus ezzel az örömhírral lepte meg a világot: Isten minden embernek irgalmas atyja, nemcsak az igennel válaszolóké, de a nemet mondóké is. Jézus Krisztus „az Atya irgalmasságának arca”: magára veszi az ember „nem”-jét, elszenvedve ennek minden következményét, és mindezt Igenné változtatja: benne egészen „az Igen valósult meg”.

Az „irgalmasságban gazdag Isten” irgalmasságra szólít mindnyájunkat. Ki mit ért ezen a szón, kinek mit jelent ez a magatartás? E számunk sokféle véleményt közöl. Meghív arra, hogy mi is tegyük hozzá a saját válaszunkat.

Karácsony

A Teremtőtől Jézus Krisztus embersége által az Atyához

„A nép, amely sötétségben jár, nagy világosságot lát” (Iz 9,1).

1986-ban született, ciszterci nővér Kismaroson, a PPKE HTK Doktori Iskolájának hallgatója.

¹Saint Bernard: *Sermon pour Noël* 1,1. In uó: *Sermons pour l'année*. Brepols – Les Presses de Taizé, Paris – Taizé, 1990, 126.

²Bernard de Clairvaux: *Sermons sur le Cantique* 78,6. In uó: *Sermons sur le Cantique* 69–86. *Sources Chrétiennes* 511, Cerf, Paris, 2007, 253.

³Bernard de Clairvaux: *Sermons sur le Cantique* 20,2. In uó: *Sermons sur le Cantique* 16–32. *Sources Chrétiennes* 431, Cerf, Paris, 1998, 129.

„Valóban, kedveseim, nagy az Úr születésének ünnepe, melyet ma üliünk. De a nap rövid, és ez arra kötelez, hogy lerövidítsük beszédiünket. Nem is meglepő azonban, ha rövidebbre fogjuk a szót, hiszen Isten, az Atya úgy akarta, hogy Igéje kicsinnyé legyen. Akarjátok tudni, hogy mily nagy volt, és mily rövidsége húzódott össze? »Betöltöm az eget és a földet«, mondja az Ige. Most pedig íme, testté lesz és egy szűk kis jászol határai között talál helyet. »Öröktől fogva Isten vagy te«, mondja a próféta; és most íme egy napos csecsemő.”¹ Így kezdi Szent Bernát karácsony ünnepére szóló első beszédét.

Istennek azt a végtelen és minket megelőző szeretetét ünnepeljük, mely egészen lehajolt hozzánk, hogy megkeressen és felemeljen elesett emberi természetünk nyomorúságából.

A kereszténység az egyetlen vallás, melyben Isten keresi előbb az embert, és nem az ember az, akinek önerőből kell eljutnia a lélek világába, Istenhez. Így valójában Isten nem megtalál, hanem megelőz minket. „Igen, így van ez: Istenhez nem a megtalálás illik, hanem a megelőzés. Hiszen mit tudna megtalálni az, aki számára soha semmi nem volt rejtve. »Ismeri az Úr az övéit« (2Tim 2,19), mondja valaki (sic!). És mit mond ő maga? »Ismerem azokat, akiket kezdetől fogva kiválasztottam« (vö. Jn 13,18). Kétségkívül nem volna értelmes dolog azt állítani, hogy az egyházat az találta meg, aki már megelőzően, öröktől fogva kiválasztotta, szerette, megteremtette. Bizonyossággal merem mondani azonban, hogy ő készítette elő arra, hogy megtalálható legyen.”²

Csak azért vagyunk tehát képesek Istent keresni és szeretni, mert ő már előbb keresett és előbb szeretett minket. „Nem mi szeretjük őt, hanem ő szeretett minket előbb (vö. 1Jn 4,10). Valóban, ő már akkor szeretett minket, amikor még nem is léteztünk, és akkor sem vonta meg szeretét tőlünk, amikor mi ellenálltunk neki.”³

A Teremtőtől...

Miért is kellett azonban keresnie minket a Teremtőnek, aki önmaga számára teremtett meg bennünket, egészen hasonlóan önmagához, és azt akarta, hogy mindig vele legyünk?

Mert az ember megfélemlített erről az óriási nagy méltóságáról. Nem elégedett meg azzal a dicsőséggel, mely őt Isten gyermekeként körülvette, és gögijében átlépte az Isten által megszabott határokat; önmaga istene akart lenni. „Igen, ahelyett, hogy az angyalokat követték volna, teherhordó állatokhoz csatlakoztál, és nemcsak abban, ami a test szükségleteit illeti, hanem a szíved vágyában is. (...) Emlékezzél vissza eredeti méltóságodra. (...) Azelőtt dicsőség és tisztelet koronázott,

⁴Saint Bernard: *Sermons divers* 12,1.2. In uő: *Sermons divers. Cisterciensia*. Desclée de Brouwer, Paris, 1982, Tome I, 123–124.

és az Úr kezének művei fölé helyezett téged (Zsolt 8,6). A paradicsomban laktál az angyalok polgártársaként és a magasságbeli Úr házához tartoztál (Ef 2,19). (...) Igen, az Isten gyermekeinek ettől a dicsőségétől fosztottad meg magadat; ebből a boldog és csodálatos hazából, a gyönyörűség kertjéből űzted ki magad.”⁴

A bűn valóban lealacsonyította az embert, „lejjebb önmagánál”. Ettől fogva már nem a lélek dolgait kereste, hanem sokkal inkább azt, ami érzéki, földi és test szerinti, önmagában és körülötte. Így Isten elérhetetlen távolságba került, helyesebben mi kerültünk Istentől messzire, egy „távoli országba” (Lk 15,13), ahol már nem az isteni fény vette körül az embert, hanem saját bűneinek sötét éjszakája. A félelem, az ismeretlen veszélyek, a kétségek, a magány és a halál árnyékának földje ez.

Isten pedig éppen ezt a hosszú és sötét téli éjszakát választotta, hogy megmutassa minden ember számára az ő gyengéd szeretetét, mert nem akarta, hogy teremtménye elveszen.

Ezért nem kell félnünk ettől az Istentől, aki eljön hozzánk. Hiszen nem ítélni jön, hanem egészen hozzánk hasonul, hogy megmentsen minket, és visszavezessen önmagához.

„Mitől kellene félned, ó, ember? (...) Nem azért jön, hogy megtélje a földet, hanem, hogy megmentsen (Jn 3,17). Valamikor egy hűtlen szolga rávett, hogy titokban magadhoz ragadd a királyi koronát, és azt saját fejedre tedd. Hogyan is ne félnél, hiszen rajtakaptak ezen a lopáson. (...) És mégis egy hang hallatszik a földön (Én 2,12): az Úr jön! Hová mennél Lelke elől, hová menekülnél színe elől? (Zsolt 138,7) – Nem, ne menekülj, ne félj. Nem fegyverrel jön, és nem azért, hogy büntessen, hanem hogy megmentsen. Nehogy most is azt mondd: »Hallottam hangodat és elrejtőztem« (Ter 3,10), ezért íme gyermekként van itt. (...) Hiszen egy csecsemő sírása inkább gyengédséggel tölt el, mint remegéssel. (...) Igen, kisgyermekké lett. A Szűz, az ő édesanyja, pólyába takarja gyenge kis tagjait (Lk 2,7), és te még mindig remegsz a félelemtől (vö. Zsolt 13,5)?”⁵

Ebben a félelemtől átitatott éjszakában születik meg Isten Fia, Jézus Krisztus a betlehemi istállóban. Törékeny jelenlétével már most mindent beragyog az, aki később azt mondja: „Én vagyok a világ világossága” (Jn 8,12).

**Jézus Krisztus
embersége által...**

A pásztoroknak, akik ebben az éjszakában nyájukat őrizték, angyalok jelentek meg, és „az Úr fényessége körülragyogta őket” (Lk 1,9). „A nép pedig, amely sötétségben jár, nagy világosságot lát” (Iz 9,1).

Olyan valóság ez, melyet eddig az ember nem ismert, amit eddig nem láthatott. Látásunk függ a fénytől. Ha nincs fény, szemünk nem tudja azt létrehozni, megteremteni, főleg ezt a karácsonyi fényt nem, mely az isteni kegyelmet ragyogtatja fel.

Ahogy Mária pólyába takarja újszülött gyermekét, úgy veszi körül az egész emberiséget az Atya kegyelmének meleg fénye. Ahogy az újszülött Gyermeknek szüksége van arra, hogy az éjszaka hidegében pólyába takarják, úgy van szüksége a pásztoroknak is,

vagyis az egész emberiségnek az éjszaka sötétségében, hogy fény-nyel legyenek körülvéve.

Amikor felismerjük azt a gyengéd mozdulatot, mellyel Mária be-
takarja Jézust és az Atya az egész emberiséget, akkor láthatjuk meg-
karácsony igazi fényét, Isten Fia megtestesülésének örömhírét.

Isten nem találta magához méltatlannak, hogy hozzánk hason-
lóvá váljon, és így tegye lehetővé számunkra, hogy ismét hozzá ha-
sonuljunk. *„Isten emberi alakot vett fel, melyben felismerhetővé tette
magát az, aki isteni alakjában (Fil 2,5) megközelíthetetlen fényességben
lakozik (1Tim 6,16). Bizonyára nem dicstelen számára és nem ellenkezik
fényességével, hogy saját hasonlatosságában jelenjen meg, olyanként, ami-
lyennek azt kezdettől fogva megalkotta. Nem, nem méltatlan Istenhez,
hogy képmásában nyilatkoztassa ki magát azoknak, akik nem tudták felis-
merni saját lényegében. Így, aki az embert saját képére és hasonlatosságára
alkotta (Ter 1,26), ő maga is emberré lett, hogy önmagát kinyilatkoztassa
az embereknek.”*⁶

⁶Saint Bernard: Sermon
pour l'Avent 3,1. In uő:
Sermons pour l'année,
i. m. 52–53.

Az Örök Ige testté lett, hogy hallható legyen. A Fény, hogy látha-
tó legyen. Az Evangélium, az Örömhír egy Gyermek testében jön
elénk, emberi testben, hogy találkozhassunk vele. Valóságos em-
berként van jelen, akivel találkozhatunk, akit nézhetünk, hallgat-
hatunk, aki ránk tekint, aki hozzánk beszél.

*„Mi láttuk az ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttének dicsőségét, aki
telve volt kegyelemmel és igazsággal” (Jn 1,14).* Mit látott János, mit lát-
tak a tanítványok, hogy erről tanúságot tudnak tenni?

Ha saját emberi elképzeléseink szerint gondolkodunk a dicső-
ségről, bizony kevésbé tűnik fényesnek mindaz, amit Jézus szüle-
tésében, halálában és egész életében látunk. Nem tulajdonítunk túl
sok fényt a jászolban fekvő Gyermeknek, a názareti ács fiának, az
Isten Országáa hirdetőjének, aki gyakran elfárad Palesztina útjain;
és még kevesebbet az elfogott, megkínzott, megvetett, keresztre fe-
szített embernek, vagy a holttestnek, aki a sírban nyugszik. De a
Feltámadottnak sem, aki megjelenik a tanítványoknak, hozzájuk
szegődik az úton és magyarázza az Írásokat, aki velük étkezik. Nem
a saját dicsőségünk alapján kell azonban megítélnünk Isten dicső-
ségét, és nem saját gyenge fényünkkel kell megvilágítanunk az is-
teni fényt. Az Ige az igazi Világosság, aki világba jöttével minden
embert megvilágosít. Az Atya teljes fénye benne van abban, aho-
gyan ez a dicsőség, isteni fény megjelenik Krisztusban.

Az Ige pedig úgy jött a világba, hogy emberré lett. A tanítványok
az ő testét, emberségét látták. Isten dicsősége, mely felragyog Krisz-
tusban, először is: az ő embersége. Ezáltal nyilatkoztatta ki magát,
vált láthatóvá, Isten fénye felfogható lett a világ számára. Éppen ez
a törekeny és sötét emberség, amilyen a miénk, mely megszületik és
meghal, mint a miénk, ez Isten igazi világossága, mely beragyogja a
világot. Isten fényes dicsősége nem más, mint Krisztus embersége.
Jézus azáltal világítja meg életünket, hogy teljes valóságában megéli
emberségünket.

Így alkalmazkodott elhomályosult szemünkhöz az eddig szá-
munkra megközelíthetetlen, láthatatlan és felfoghatatlan isteni fé-
nyesség azért, hogy ismét képesek legyünk Istent szemlélni; meg-
látni Krisztusban az Isten dicsőségét, mint az Atya egyszülöttének
dicsőségét. „Ezért fátyolozta el magát testének árnyékában, hogy az ő él-
tető testére tekintve, a tanítványok meglássák a testben az Igét, a felhőben
a Napot, a lámpásban a Fényt. (...) Így akarta őket átvezetni a testtől a lé-
lekhez, mert »Isten Lélek, és akik őt imádják, lélekben és igazságban kell
imádniuk« (Jn 4, 24).”⁷

⁷Saint Bernard: Sermon
pour l'Ascension 3,3.
In uő: Sermons pour
l'année, i. m. 525.

Ez az isteni pedagógia. Mivel az érzéki ember nem volt képes Isten
szellemi valóságát felfogni, Isten maga jött el érzékelhető módon,
hogy az ember találkozhasson Vele. „Igen, testvérek, az »Ige« valóban
»testté lett, és közöttünk lakott« (Jn 1,14). Ő, aki kezdetben az Atyánál volt
(Jn 1,2), megközelíthetetlen fényben lakott, és senki sem tudta megragadni
(1Tim 6,16). (...) A testi ember soha nem fogja fel, ami az Isten Lelkéé (1Kor
2,14); de mostantól fogva a testi ember is fogja fel, mert az Ige testté lett. Ha
az ember nem tud semmi mást meghallani, csak ami test, hát íme az Ige
testté lett, hogy az ember legalább testben hallja meg. Ő ember, a bölcsesség
testben mutatkozik meg neked. Eddig rejtve volt, de most behatol tested érzé-
kein keresztül. (...) Íme, erről tanúskodik számodra az istálló, ezt hirdeti
a jászol, nyilvánvalóan erről beszélnek az újszülött gyermek tagjai.”⁸

⁸Saint Bernard: Sermon
pour Noël 3,3. In uő:
Sermons pour l'année,
i. m. 140.

Most már Isten közöttünk van, velünk van, Emmánuel lett szá-
munkra. A mi emberségünk, a mi testünk, melyet felvett Isten Igéje,
ez válik az ő jelenlétévé közöttünk és értünk, mint az Eucharisztia
kenyere és bora. Krisztus embersége, a köztünk lakó Ige teste, ez
Isten jelenléte.

Isten velünk van. Rievaulx-i Szent Aelred, ciszterci apát, Gyü-
mölcsoltó Boldogasszony ünnepére szóló egyik beszédében ezt a tit-
kot szemléli: „Igen, Isten velünk! Eddig 'Isten felettünk lévő' volt, 'Isten
velünk szemben' volt, ma 'Emmánuel'! Ma 'Isten velünk', a mi természe-
tünkben, velünk kegyelmével. Velünk gyengeségeinkben, velünk jóindulatá-
ban. Velünk nyomorúságunkban, velünk irgalmasságában. Velünk a szeretet
által, a családi kötelék által, a gyengédség és együttérzés által.” Aztán fájón
állapítja meg: „Ő maga eljön hozzánk, hogy Emmánuel legyen, velünk az
Isten, és mi elhanyagoljuk, hogy Istenhez jöjjünk, hogy őbenne legyünk.”⁹

⁹Aelredi Rievallensis:
Sermo In Annuntiatione
Dominica, Sermo
LVII,10.11. In: Corpus
Christianorum II B,
Brepols Publishers,
Turnhout, 2001, 101.

Jézus azért van velünk, hogy megismerjük őt. Jelenléte arra hív,
hogy úgy ismerjük meg őt, mint aki velünk van.

Mennyi ideje van már Krisztus velünk, egyenként mindannyi-
unkkal, és ezt milyen sokszor megünnepeltük már karácsonykor?
Mennyiszor találkozhattunk vele a szentmisében, szentáldozásban,
szentségekben, az egyházban, a közösségi életben, elköteleződésünk
által? Mégis milyen gyakran nem ismerjük fel őt. Igen, Jézus azért van
velünk, hogy megismerjük őt, és erre az ismeretre mindannyian meg
vagyunk hívva. „Ebből az örömből senki sincs kizárva”, ahogyan Nagy
Szent Leó pápa mondja első karácsonyi beszédében.

Igazán csak a szeretet által vagyunk képesek őt megismerni, fel-
ismerni minden eseményben. Ő jelen van életünk minden mozza-

natában, és minden pillanatban dönthetünk amellett, hogy felfedezzük-e jelenlétét. Isten Országa nem jön el szembetűnő módon, de Isten Országa, Isten jelenléte már köztünk van, csak az a feladatunk, hogy ezt észrevegyük, megkeressük. Odamenjünk Betlehembe a pásztorokkal, bölcsekkel együtt, és megtaláljuk az angyalok által hirdetett jelet: a jászolban fekvő, szegény és törékeny gyermeket. Őbenne felismerhetjük saját lelkünk szegény és törékeny valóságát is, mely olyan, mint egy gyermek, akinek semmi másra nincs szüksége, mint arra, hogy valaki szeresse, hordozza, táplálja, akinek élete és öröme teljesen mások szeretetétől függ. Az édesanya pedig Isten szimbóluma, aki megteremt, szeret, hordozza és táplálja lelkünket. Aki saját képére és hasonlatosságára alkotta lelkünket, mely általa és őbenne teremtett arra, hogy örökre vele és benne legyünk. Ez az a méltóság, amire meg vagyunk hívva, és aminek felismerésére buzdít bennünket Nagy Szent Leó pápa is: *„Ismerd fel keresztény, nagy méltóságodat! (...) Az isteni természet részese lettél.”*

Ha a Jézussal történő találkozásban fel merjük fedezni lelkünknek ezt a felbecsülhetetlen értékét, akkor egyúttal képesek leszünk felismerni minden emberi lélek méltóságát is. Felismerni az Isten jelenlétét nemcsak minden eseményben, de minden emberben is.

...az Atyához

Krisztus embersége azonban nem csupán egy lépcsőfok, hanem egy út, mely lépésről lépésre, világosságról világosságra elvezet minket a testtől a lélekhez, az embertől Istenhez, a távoli Teremtőtől a hozzánk egészen közel jövő, velünk lévő Atyához. Hiszen Jézusban megláthatjuk az Atyát is. Ő maga mondja Fülöpnek: *„Annyi idő óta veletek vagyok, és nem ismertél meg engem, Fülöp? Aki engem látott, az Atyát látta”* (Jn 14,9). Jézus emberségének komolyan vétele vezet el bennünket odáig, amit csak a lélek képes megérinteni: istenségéhez. Hogy mindaz, amit eddig az érzékek érinthettek, eljusson a hit által a lelki valósághoz, hogy ezután mintegy *„a hit kezével érinthesse”*¹⁰ azt.

*„Azt gondolom, hogy ez a legfőbb ok, mely arra indította a láthatatlan Istent, hogy testben mutakozzon meg és az emberek között éljen: ezeknek a testi létezőknek minden szeretetét (affectus) magára vonja, saját testének üdvös szeretetére irányítsa, és így apránként elvezesse őket a lelki szeretetre.”*¹¹

Rievaulx-i Szent Aelred is arra tanít bennünket, hogy Krisztus szent emberségéről kell előbb elmélnünk, hogy eljuthassunk arra a magasabb szintre, amikor Krisztus istenségéről elmélkedhetünk.

*„Az egek Atyjának kebléről lejtött hozzánk a mi Urunk (...). Ha tehát, kedves testvéreim, fel akarunk jutni arra helyre, ahonnan ő lejtött hozzánk, vagyis az egek Atyjához, kezdjük felmenetelünket úgy, hogy Mária Fiához járulunk, vagyis Krisztus emberségéhez, és így hatoljunk fel istenségéig. Mert ő az Út, ahogyan erről maga tanúskodik: én vagyok az Út. Anélkül, hogy ezt az utat választanánk, nem juthatunk az egek Atyjához.”*¹²

Krisztus megmutatja számunkra azt is, hogy hogyan kell ezen az úton járnunk. Saját példáján keresztül élénk éli a felemelkedés egyetlen lehetséges útját: az alászállást.

¹⁰Bernard de Clairvaux: *Sermon sur le Cantique* 28,10. In uó: *Sermons sur le Cantique* 16–32, i. m. 367.

¹¹Bernard de Clairvaux: *Sermon sur le Cantique* 20,6. In uó: *Sermons sur le Cantique* 16–32, i. m. 139.

¹²Aelredi Rievallensis: *Sermo In Nativitate sanctae Mariae, Sermo* XXIV,7.8. In: *Corpus Christianorum* II A, Typographi Brepols Editores Pontificii, Tvrnholti, 1989, 191–192.

„Ki tanítja meg nekünk a helyes felemelkedést? Ki, ha nem az, akiről ezt olvassuk: aki leszállt, ugyanaz, mint aki felment (Ef 4,10). Igen, ő kell, hogy mutassa számunkra a felfelé vezető utat, nehogy egy helytelen vezető nyomait vagy tanácsait kövessük. (...) A Magasságbeli már nem tudott hová feljebb menni, leszállt, és leszállása által tetsző és üdvös felemelkedést ajánlott nekünk. Lejött a hatalom hegyéről (Mt 8,1) felvéve a test gyengeségét (vö. Zsid 5,2). Lejött az ismeret hegyéről is, mert úgy tetszett Istennek, hogy az ígehirdetés oktalansága által üdvöztse a hívőket (1Kor 1,21). Ugyan mi gyöngébb, mint az érzékeny test, és mint az egészen kicsi gyermek törekeny tagjai? Ki oktalanabb, mint a csecsemő, aki nem ismer más csak édesanyja keblét? Ki tehetetlenebb, mint az, akinek tagjai oda vannak szegezve, és meg lehet számlálni minden csontját (Zsolt 21,28)? (...) De egyáltalán nem meglepő, hogy alászállva ment fel Krisztus, hiszen az első angyal és éppúgy az első ember, felfelé törekedve zuhant alá. (...) Így tanítja az embert, aki nem ismeri az utat, így vonja maga után, mint egy gyermeket, így vezeti, mint egy egészen kicsi gyermeket. Ekként megy lépésről lépésre, erősségről erősségre, hogy megjelenjen, mint az istenek Istene a Sionon (Zsolt 83,8).”¹³

¹³Saint Bernard: Sermon pour l'Ascension 4,6.
In uő: Sermons pour l'année, i. m. 534–535.

Az apostolok ismerhették Jézus Krisztust test szerint, mi azonban már nem így ismerjük. Valamiképpen mégis ugyanazon Jézus Krisztussal találkozhatunk mi is ma, tehát mégsem vagyunk megfosztva az ő testi jelenlététől: vele találkozunk nap mint nap a szentáldozásban, a testvérben, gondviselő jóságának számtalan kézzelfogható jelében.

„Ha test szerint ismertük is Krisztust, már nem így ismerjük (2Kor 5,16). (...) mert a mai napig ugyanaz a test van számunkra jelen, de lelki módon és nem test szerint. (...) Testének valóságos jelenléte most is jelen van számunkra a(z) (oltári)szentségben. Megnyilvánulásai most is jelen vannak számunkra, de lélek és erő szerint (Lk 1,17). (...) Ne lepődjete meg azon, hogy testben jelent meg azok számára, akik testben várták eljövételét. Nekünk viszont annyiival hatékonyabb kegyelemre van szükségünk, és annyiival magasabb kinyilatkoztatásra, amennyivel tökéletesebbek azok a valóságok, melyekre mi várunk.”¹⁴

¹⁴Saint Bernard: Sermon pour la Fête de Saint Martin évêque 10.11.
In uő: Sermons pour l'année, i. m. 851.

Mindezek a misztériumok és Jézus Krisztus valóságos jelenléte azonban mit sem érnek számunkra, ha nem születik meg bennünk is az élet, az isteni élet Jézus Krisztus által. Valamiképpen nekünk is Betlehemmé kell válnunk, hogy befogadhassuk a bennünk is újra és újra megszületni vágyó Igét. Hogyan? Úgy, ha engedjük, hogy ez az isteni fény, mely Betlehem fényében ragyogott fel számunkra, bevilágítsa egész életünket. Úgy, hogy már többé ne a halál sötét árnyékában éljünk, hanem az élet árnyékában, mely az örök életbe vetett rendíthetetlen hitünk.

¹⁵Aelredi Rievallensis: Sermo In Nativitate Domini, Sermo III,24–25. In: Corpus Christianorum II A, Typographi Brepols Editores Pontificii, Tvrnholti, 1989, 32.

„Ne féljete, hanem szeressete. Ne legyetek szomorúak, inkább örüljete. Íme, nagy örömet hirdetve angyal érkezik az égből. Ujjongjatek, (...) hisz ez az öröm az egész nép számára készítettett. Ujjongjatek, mert ma világosság ragyog fel a sötétségben. Megszületett a könyörületes szívuú Isten, az Irgalmasság, azért, hogy elérhessük a boldogságot!”¹⁵

Az irgalmasságról

A Vigilia decemberi számában immár hagyományosan közös meditációra hívtunk írókat, költőket és művészeket. Ezúton is köszönjük mindazoknak, akik megtisztelték folyóiratunkat írásukkal. (A Szerk.)

Ferenc pápa ez év decemberétől rendkívüli szentévet hirdetett az irgalmasságról. Célja elsősorban az, hogy az egyházat ráébressze: egyik legfőbb küldetése Isten megbocsátó irgalmának hirdetése. Mint mondta:

„Senkit sem lehet kizárni Isten irgalmasságából. (...) Az egyház *az az otthon, amely mindenkét befogad és senkit sem utasít vissza*. Kapui kitérve maradnak, hogy mindenki, akit megérintett a kegyelem, megtalálhassa a megbocsátás bizonyosságát. (...) Meggyőződésem, hogy az egész egyház, amelynek olyan nagy szüksége van az irgalmasság elnyerésére, hisz bűnösök vagyunk, képes lesz megtalálni ebben a jubileumi évben az Isten irgalmasságának újrafelfedezése és gyümölcsözővé tétele fölötti örömet. Mindannyian arra nyertünk meghívást, hogy ezzel az örömmel nyújtsunk vigaszt korunk minden embere számára.”

Az irgalmasság azonban nem az egyház privilégiuma, nem állhat meg az egyház határainál — a hiteles emberségnek is egyik legfontosabb velejárója, amint a nagy vallásokban, de szinte minden humanista gondolkodónál is megjelenik.

Mindennek fényében keressük a választ a következő kérdésekre: Az Ön számára mit jelent az irgalmasság — Isten és/vagy az ember irgalmassága? Megtapasztalható-e napjainkban, és ha igen, akkor milyen formában? Hogyan gyakorolhatjuk felebarátainkkal és önmagunkkal szemben? Mi a kapcsolat irgalmasság, testvériesség és szolidaritás között? Mit jelent az irgalomból fakadó öröm? Van-e élménye arról, amikor maga is irgalomra szorult?

BACSÓ BÉLA

Válasz a kérdésre

Esztéta

Nincs végső válasz, hiszen minden válasz a *misericordiára* abban rejlik, hogy gyakorolja-e az ember, hogy megnyilvánul-e abban, amit tesz. De már itt felmerül a döntő elágazás, sőt keresztút, vajon mi által és miként válunk *képesé* arra, hogy tettünkben megnyilatkozzék az irgalom. Walter Kasper kardinális, aki egész könyvet szentelt a kérdésnek, egy beszélgetésben¹ a következőket emelte ki: maga az irgalmasság nem azonos a pusztá *együttérzéssel*, elválaszthatatlan tőle az *aktív* beállítódás, vagyis valami mellett és éppen ezzel valami ellen foglalunk állást, ugyanakkor elválaszthatatlan attól, hogy tettünk során igazságosan járunk-e el. Ahogy az irgalom megnyilvánulása nem azonos a pusztá megbocsátással — a vétek nem leírható. Az irgalom gyakorlása persze nemcsak az igaz és jogos tett kö-

¹Die Zeit, 2013. december.

vetelő és kötelességszerű véghezvitele, hanem a tettet átható érzés örömteli megnyilvánulása is. Nem meglepő, hogy az *irgalmasság* háttérbe szorulásáról beszélt Kasper, ugyanakkor azt is kiemelte, hogy a *dogmatika* mintha háttérbe szorította volna a kérdés tárgyalását.

Ha belepillantunk Ludwig Ott könyvébe, akkor éppen azt a döntő kijelentést találjuk, hogy az *inkarnáció* folytán a Fiú az ember természetének magára vételével elszenvedi az igazságtalanságot, s egyben együtt *szenved az igaztalanul megbántottakkal*. (Zsid 2,17 — „hasonlatosnak kellett lennie az atyafiakhoz, hogy könnyörülő legyen”). Az irgalom kinyilvánítása tehát csak az által lehetséges, ha azt is értjük és átérezzük, mi *igazságos és mi nem*. Ezért írta joggal *dogmatikájában* Ott, hogy *miseriordia* és *veritas* elválaszthatatlan.²

Az irgalom, Isten irgalmassága nem az üres remény elve, hanem annak a kérdése, hogy az ember önnön életében miként válik *méltóvá arra*, hogy benne és általa egy igaz és reményteli élet megnyilatkozzék. Ezért is oly fontos Hans Jonas radikális kérdésselvetése, vajon miért szorult ki az *etikai elgondolásokból* a felelősség-érzet, ugyanis a bármi módon megnevezett legfőbb Jó, anélkül, hogy az ember maga ne vállalna ezért felelősséget, ne vállalná fel ennek keresztülvitelét, s ne igyekezne saját életében ezt megvalósítani, aligha képzelhető el. Jonas meghatározó gondolata — mely Kasper beszélgetésében is megjelent —, hogy *a múlthatatlan a múlandót arra hívja, hogy részesedjen benne, s egyben ennek örömeiben is*.³ A minket meghaladóban való részesedés egyszerre jelenti annak *örömet*, hogy az ember több mint *önmaga*, s egyben a másik iránti nyitott létében annak örömeiben részesül, hogy a *másik* részese lesz annak, ami igaz — hiszen ami igaz, az másokkal osztott. A testi és lelki könnyörület átfogja az emberi élet egészét, a testi segítségre szorultak körüli munkálkodástól egészen az eltávozók végző elkíséréséig. De a legfőbb kérdés, hogy miként mutathatunk könnyörületet azokkal, akik elvétik az egyébként *lehetséges helyes és igaz életet*. Irgalom és könnyörület másokkal, magunk, *s egyben mások igazabb* életének lehetősége — „amennyiben megcselekedtettek eggyel ez én legkisebb atyámfiái közül, én velem cselekedtettek meg” (Mt 25,40).

Ahogy Seneca írta a *De Providentia* című művében: „inter bonos viros ac deos amicitia est conciliante virtute” (1,5), mivel az isteneket és az embert a barátság fűzi egybe, az erény köti és megköti őket, s bár az emberi létezés időnek kitett, az erény folytán hasonló módon végzi/végezheti dolgát, kerüljön akár „meredek ösvényre”, követnie kell azt, ami igaz és jó. Ennek a sokszor szinte véghezvihetetlen döntési helyzetnek, az irgalom és könnyörület gazdag megjelenítésének vagyunk tanúi akár Caravaggio, akár Poussin művein — a kép retorikai alakzata áthagyományozott.

Ez a sztoikus tradíció áthatotta a barokk festészetet. Poussin Louvrebeli művén a *Mannaeső* (1637/39), ha magunk elé idézzük a *caritas romana alakegyüttesét*, akkor világosan kitűnik, hogy Isten irgalmassága a szükséglet szenvedők irányában éppen az ember tettén keresztül válik valósággá, hiszen a képen egyszerre van jelen a *csoda* és az embe-

²Ludwig Ott: *Grundriss der katholischen Dogmatik*. Verlag Nova & Vetera, Bonn, 2005, 87–88.

³Hans Jonas: *Das Prinzip der Verantwortung*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1984, 165skk.

⁴Le Bruns Akademierede von 1667 über Poussins „Mannawunder“. (Kiad. Wilhelm Schlink.) Rombach Verlag, Freiburg im Breisgau, 1996, 40.

⁵Max Imdahl: *Caritas und Gnade. Zur ikonischen Zeitstruktur in Poussins „Mannalese“*. In: *Französische Klassik* (Kiad. Fritz Nies és Karlheinz Stierle.) Fink Verlag, München, 1985, 137skk.

rit meghaladó tett. Már Le Brun úgy fogalmazott,⁴ hogy ez a gesztusokban gazdag és hihetetlen pontos érzelemnyilvánítást kifejező kép általunk érintett jelenete megmutatja, könyörület és kötelesség egymással mennyire szorosan érintkezik, az anya egyszerre nyújt vigaszt gyermekének és emléjével táplálja saját anyját. Ugyanakkor az előttük álló férfi felismeri ennek az emberit meghaladó kettősségnek a szinte feloldhatatlan szituációját, világosan kifejezésre jut kéztartásából, ami egyszerre fejezi ki a csodálatot és az intő példaadás gesztusát. Talán a mai szemlélő számára is világos, hogy az irgalom példája és annak antik előképe hogyan kapcsolódik össze az *Eucharisztia*val (Max Imdahl olvasatában a *mannaeső* és az *Eucharisztia* a korabeli néző számára magától értetődő volt⁵), vagyis itt azzal, hogy hálát adva a Jó eljövételének, ami az embert kimentí a szükségből, szélső helyzetben is van lehetőség. Ám nincs, ha az ember maga nem válik erre méltóvá.

Ne feledjük Seneca intését; Isten nem vállalkozott csomagmegőrzésre (*De Providentia* 6,1).

BARTÓK TIBOR

Válaszaim a kérdésekre

Jezsuita szerzetes,
teológus

Ha irgalomról van szó, először Istenre gondolok... De az irgalom kifejeződési és megjelenési formáiban visszaköszönnek az emberi válóságok. Kezdve azon a nyelvi gazdagságon, amit az irgalomra használt bibliai kifejezések — a héber *rahamim* és *hèsèd* — magukban rejtnek. Az első etimológiailag az anyaméhvel (*rèhèm*) rokon, a második a hűségre utal. Jézus irgalomról szóló példabeszédeiben is ott vannak az emberi modellek, mint például az adósságot elengedő kegyes király, az irgalmas szamaritánus, a tékozlót hazaváró apa. Ha — Rahner szavaival élve — Isten útja az ember, akkor Isten irgalmaságának az útja is az ember. Az irgalmas szívű emberben az irgalmas szívű Isten van jelen. Ez azonban mégsem magától értetődő valóság, hiszen az irgalom Istennek természetes tulajdonsága, neve, sőt lényege, nekünk azonban tanulni kell az irgalmat, mert sokszor egyáltalán nem olyan természetes. „Legyetek irgalmasok — mondja Jézus —, amint Atyátok is irgalmas” (Lk 6,36). Az irgalom sokszor egy út gyümölcse. Olyan út, amelyet irgalmazónak és irgalmazottnak közösen kell bejárnia, például a megbocsátásban. Lerövidíteni az utat annyi, mint elkomolytalankodni az irgalom tétjét.

Napjainkban is él az irgalom. Például amikor valaki képessé válik arra, hogy megbocsásson, elengedjen egy lelki adósságot valakinek. De materiális értelemben is lehet adósság-elengedésre gondolni, pusztán azért, mert a hitelező belátta: az adós — jelen helyzetében — képtelen lenne a visszafizetésre. Ezek a mikroszintű példák — *mutatis mutandis* — élnek makroszinten is, bár sokszor gazdasági vagy politikai manipuláció eszközeivé válnak. Egy másik probléma az, hogy

a globalizált világban minden kodifikálódik és bürokratizálódik. Az irgalmat viszont nemigen lehet kodifikálni, mert épp a kódexből és a hivatalnoki mentalitásból való kilépésnek a gyümölcse. Az irgalom valamiképp az írott normákkal rögzített jogok és kötelességek halmaza fölött áll, noha nem semmisíti meg azt. Az igazságosság könnyebben normákba önthető. Az irgalom viszont gyakran épp a törvény, a norma alkalmazásának méltányos felfüggesztése révén mutatkozik meg. Miért van ez így? Nem találok más választ, mint azt, hogy az élet előbb adatik, mint a törvény, és a maga komplexitásával és sebzettségével csak lassan „normalizálódik”.

Az irgalmasság gyakorlása — a konkrét cselekedeteken túl — szemléletmódot jelent, amiért lehet — sőt kell is — imádkozni. Imádkozni, tudniillik kérni Istent, hogy úgy lássam magamat és másokat, ahogyan Ő lát minket. Ahogyan Ő látja — amint Jónásnak mondja — a niniveieket, azt a „százhusz ezer embert, aki nem tud különbséget tenni jobb és balkeze között” (Jón 4,11). Isten soha nem lát minket befejezett lényeknek, akiket a tetteik, hajlandóságai és szokásai egyszer s mindenkorra egyetlen irányba predestinálnának. Úton lévő embereknek lát minket, akiket rossz ösvényeikről vissza lehet fordítani, a jó ösvényeken meg előbbre lehet segíteni. Egy Lukács evangéliumából vett képpel azt is mondhatnám: Isten olyan vincellér, aki a terméketlen fügefának is ad esélyt, körülássza, megtrágyázza, hátha terem (Lk 13,6–9). Lehet, hogy Isten „naiv”, mégis bízom abban, hogy Isten látásmódja és naivitása az enyém lehet, a miénk lehet. Egy régi ciszter tanár mondogatta gyakran: „Soha nem fáradok bele a megbocsátásba.” Azt hiszem, ő már Isten szemüvegével tudott nézni. Bevallom, én nem tartok itt.

Úgy érzem, ezek egymást átjáró valóságok, noha nem feltétlenül kapcsolódnak mindig össze. A Taizéi Közösségben, amikor egy testvér elköteleződni kíván, a közösség elöljárója a következő kérdést teszi fel neki: „Testvér, mit kívánsz?” Mire a válasz: „Isten irgalmasságát és testvéreim közösségét”. Isten irgalmassága kifejezésre talál az emberi irgalomban, a kettő együtt pedig közösséget épít. *A misszió* című film megváltás-jelenetében a testvérgyilkos Mendozát egy guaraní indián szabadítja meg a bűnös múltját szimbolizáló fegyverei terhétől. Ezzel együtt befogadást nyer az indián közösségbe, mellyel mindhalálig szolidaritást vállal. De vannak mai formái is az „irgalom – testvérieség – szolidaritás” háromszögnek. Valahányszor egy „nehéz”, szinte vállalhatatlan embert sikerül integrálni egy közösségbe — iskolában, munkahelyen, plébánián stb. —, a háromszög életre kel.

A bibliai történetek és példabeszédek világában az irgalom gyümölcse a visszatérés, az újrakezdés, a reintegráció. Ez történik a fogságból visszavezetett választott néppel, az elveszett és megtalált bárányal vagy drachmával, vagy az atyjához hazatérő tékozló fiúval. Ezeket a történeteket körüllegi az öröm. Öröm abban, akinek irgalmaztak; öröm abban, aki irgalmazott. Öröm a földön, öröm a mennyben (vö. Lk 15,7.10). Valószínű, hogy az irgalom spirituális minőség-

gét éppen ez az öröm fémjelzi, ami spontán módon fakad fel abból a tényből, hogy az elveszett nemcsak megkerül, de a helyére és korábbi méltóságába kerül.

Sokszor és sokféleképp szorultam és találtam irgalomra. Talán az egyik legfontosabb pillanat az volt, amikor húsz éves koromban egy hosszabb lelki krízis közepette először kértem meg egy papot, hogy ne csak a szokásos gyónásomat hallgassa meg, hanem egy életgyónást, melyben egész életemről számot adhattam. Ma is emlékszem ennek a beszélgetésnek a felszabadító hatására és örömére. Az irgalom azóta is a meghallgatni tudó emberekkel kapcsolódik össze számomra. Sokszor ez fontosabb annál, amit esetleg mondanak, vagy mondani tudnak. A figyelemmel több irgalmat képesek közvetíteni, mint esetleges szavaikkal. Ezt magam is érzem, amikor engem választ valaki, hogy tanúskodjam számára Isten irgalmáról.

BEER MIKLÓS

Irgalom

A legvégsőkig esélyt adó isteni szándék és ennek emberi vetülete

Váci püspök

Természetesen elsősorban az „irgalmas szamaritánus” történetéhez kötődik ez a fogalom, de azonnal kapcsolom a megbocsátáshoz, az együttérzéshez, a segítségnyújtás bármiféle megnyilvánulásához, az önzetlenséghez. Tulajdonképpen az isteni és emberi szeretet szinonimája. Odafigyelés másokra, törődés valakivel, elköteleződés, felvállalása valakinek, aki elesett, hátrányos helyzetben van. A fülem ráhall arra a kifejezésre, hogy leginkább isteni tulajdonság. Tud megbocsátani, elfeledni, nem áll bosszút („Isten vagyok, nem ember”, Oz 11,8–9). Ugyanakkor a nagybetűs EMBER jellemzője is az irgalom.

A Hegyi Beszédben, vagy ennek tükröztetésében, Máté 25. fejezetében (25,31) Jézus Krisztus lelkülete tárul fel előttünk. Ugyanakkor egészen világos, hogy az Úristen ezt a lelkületet akarja bennünk is kialakítani Szentlelke által. „Ugyanaz a lelkület legyen bennetek” (Fil 2,5). Az irgalmas szamaritánus történetével kapcsolatban mondja Jézus a törvénytudónak: „Menj és te is hasonlóképpen cselekedjél!” (Lk 10,37). Jézus magatartása ezt a lelkületet tükrözi magatartásában (tíz leprás, vak koldus) vagy a többi példabeszédben (elengedett adósság, a tékozló fiú).

Hallgatom Mozart zenéjében a Kyrie tételt. Ez a visszatérő kérésünk: Irgalmazz, könyörülj, bocsáss meg Uram! Hozzá fohászkodunk, aki a „megroppant nádat nem törí el, a pislákoló mécses ki nem oltja” (Iz 42,3). Mindig ad esélyt.

Emberi magatartásunkban az önkéntes-önzetlenség bátorságát és nagylelkűségét csodálom. „Ne tudja a bal kezéd, mit cselekszik a

jobb!” (Mt 6,3). Az érdek-számítás nélküli jóságot („Atyád, aki a rejtekben is lát” ... Mt 6,4.6).

Ferenc pápánk nem véletlenül beszél arról, hogy „lépjünk ki a megszokások, az önzés falai közül”. Jézus figyelmeztet: „Szegények mindig lesznek köztetek” (Mt 26,11). Egyik püspöki körlevelemben írtam, hogy a cigány (és más hátrányos helyzetű) embertársainkkal való törődés a hitünk egyfajta lakmusz-papírja. Az irgalom megélése tesz (Krisztus mértéke szerint) emberré.

Jelen van a mai társadalmunkban is az irgalom számos megnyilvánulása. Hálával gondolok azokra a családokra, akik meghallották néhány éve tett felhívásomat: a „Karolj fel egy családot!” Lehet egy családon segíteni úgy, hogy a költséges külföldi nyári nyaralás helyett „falusi turizmus” jegyében segítünk egy vidéki családnak. A „dobozprogram” keretében vidéki barátainktól szerezzük be a zöldséget, gyümölcsöt, „disznóságot”. Csodálom a cigány-tanodákban fáradozó önkéntes pedagógusainkat. Büszkén emlegetem azokat a keresztény családokat, akik nem csupán kampányszerűen, hanem rendszeresen támogatják a helyi Karitászcsoportjainkat (jó szívvel rendszeresen befizetik a legalább 1 százalékos egyházi adót).

Az irgalmasság, testvériség, szolidaritás ismét rokonfogalmak. Ez is a „felnőtt hit” mutatója, ha nem felejtjük el, hogy nem mi választottuk meg, hogy hol és mikor születünk. Ha Szent Erzsébettel felismerjük a rászorulóknak Krisztus arcát, és ez nem szentimentális frázis a számunkra.

Európa ma óriási próbatétel előtt áll. A népvándorlás egy egészen új történelmi korszak kezdetét jelenti. Zavarodottak vagyunk. Politikusaink egymást vádolják.

Keresztényként az „idők jeleiként” kell felfognunk ezt a helyzetet. Miközben Európa népessége előregedett, a demográfiai mutatók egyértelműen jelzik a lakosság csökkenését. Közben a Föld más népei megfiatalodtak, létszámuk háromszorosára nőtt fél évszázad alatt. Szükség van a bevándorlás lassítására, a folyamat irányítására, kezelésére, de megállítani már nem lehet. Nem szabad okokat keresni arra, hogy miért nem akarjuk őket elfogadni, hanem fel kell készíteni a lelkiünetet, hogy a megszokott kényelmes, pazarló életmódunkat feladva, legalábbis mérsékelve, beengedjük őket a világunkba. Nagy kihívás, amelyhez nagy hit, nagy lélek kell. Kérjük a Szentlelket, hogy ne felejtjük el: Jézus értük is meghalt. A Föld kincseit: ivóvizet, ételmet testvérként el kell osztanunk. Most még más országokba mennek, de majd rövidesen nálunk is kopogtatni fognak. Szállást tudunk-e adni nekik a mi Betlehemünkben?

Ferenc pápánk Assisi Szent Ferenc példáját állítja elénk. Ő a nagy-lelkű irgalom boldog szentje. Az önzetlen jóság nyomán fakad az a felszabadult öröm, amelyet senki el nem vehet tőlünk. A szeretet felszabadító öröme, békéje. Ez az élmény legyen Ferenc pápánk szándéka szerint az Irgalmasság Évének kegyelmi gyümölcse!

Közel 70 éve éltem át kisgyermekként életem első irgalom-élményét, amikor őszinte gyerekszájjal hangosan kértem Szent Antal szobra előtt, hogy „adjál nekünk is kenyeret”. Anyám csitított, de egy kedves asszony meghallotta és pár óra múlva beállított hozzánk egy fél kenyérrrel. Ugyanezt később átéltem Szabolcsban, amikor a falubeliek hoztak „kóstolót” ebből-abból a „kitelepített pestieknek”. Hány-szor éltem át kórházban a látogatók szeretetét! Anyám halálakor mennyi őszinte részvétet tapasztaltam a gyászomban!

Mindezek mögött mindnyájan hittel átélhetjük az Úristen irgalmas szeretetét, aki értük vállalta az ember-sorsot, „köztünk élt” és feláldozta magát értünk. Megszületett Betlehemben, vállalta a sorsközösséget a hajléktalanokkal, üldözöttekkel, az ártatlanul elítéltekkel. Örök „példát adott nekünk” a „lábmosással”.

Karácsonyi örömként élem meg, hogy Isten ennyire bízik bennünk! „Ránk bízta a kiengesztelődés szolgálatát” (2Kor 5,19). Assisi Szent Ferenc szavaival kérem, hogy „Uram tégy engem a te békéd eszközévé!”

Az irgalom Isten könnyes mosolya

DÉR ANDRÁS

„Cordelia mit tegyen? Hallgat s szeret.”
(Shakespeare: *Lear király*)

Filmrendező

A szív dobbanása. A gyomor rezdülése.

Az irgalom nem kér viszonzást. Nem gögös és nem magamutogató. Visszafojtott lélegzet, figyelem. Befelé figyelés. A Lélek sutto-gása. Misztikus és tárgyyszerű. Gesztusokban manifesztálódik.

A héber kifejezés jelentése gyönyörű képpé formálja. *Rajem* — anya-öl, a kiszolgáltató, magatehetetlen lény gondos, féltő szeretete, ahogy az anyaméhben megbújik. Isten reményteli üzenetét egy leány ölének irgalmára bízta. *Misericordia* — a szív mélységéből fakad, ahogy a latin szó jelentésének gyökereire bukkanunk.

A szív nem erőszakos, de csapongó. Túlcsordul és örült dolgokra ragadtatja magát. A ráció korlátai közt szárnyal. Az irgalom nem érzelmi indulatból cselekszik, hanem tudatos építkezés eredménye. Ahogy Isten léte sem érzelmi alapú.

„A halál nem a tér és idő büntetése, hanem a térbe és időbe ágyazott világ irgalma.” (Pilinszky János)

A művészet irgalmas, segít elfogadni, befogadni a halált. Nem az élet receptje, hanem a halál tényével való együttélés mimézise.

Amikor egy filmen vagy drámán dolgozom, akkor Isten irgalmasságát érzem. Áthat és valami egészen más dimenzióba emel. Más-

ként érzékelem világunkat, nem ragadok le a felszín csalóka arroganciájánál. Érzékenyebbé válok és ez toleránsabbá, megértőbbé tesz.
Az irgalom fény sugar, ami áthatol a sűrű homályon, ami elválaszt a világtól és Istentől.

Kosztolányi Dezső: *Özvegy a villamoson* (részlet)

*Ennek az özvegynek itt a villamosban
nem akar senki se
helyet adni.
Csak áll s lesi, hogy
hová
ülhetne le.
Szemében pedig ez van: Irgalom,
kegyelem, emberek.
(...)
Mondjátok, emberek,
ha láttok itt, amíg diülöngök,
rendkívül-furcsa kis fekete kalapomban,
rogyadozó térdemmel,
s a gyakori szüléstől
megroncsolt méhvel,
nem jut eszetekbe
az édesanyátok?*

Miért van szükség irgalomra? Ha a csodálat energiái táplálnak minket, akkor nincs szükség irgalomra. Az irgalom az önző világ védekező mechanizmusa. Az irgalom a keresztényi könyörület egy fajtája, amennyiben nem tartja magát többnek, nagyobbra, és alázattal párosul.

A fájdalomkért ne a külvilágot okold, hanem magadban keresd a megoldást. Ha magadban keresed, akkor békével szemléled környezetet és természetes szeretet árad szét benned, mely az irgalom alapja. Ebben a helyzetben már önmagadat sem ellenséges objektumként vizsgálod, hanem mint Isten teremtő szeretetének részét. Nem akadály, hanem híd leszel az Atya és a Fiú közötti szeretetkapcsolatban. Létezésem *nem* feszíti keresztre Istent (utalás Simone Weilre). Irgalmam fel-emel, gyógyít, megbocsátok magamnak Istenben és Isten megbocsát bennem.

„Testvéreim, ne féljete az emberek bűneitől, szeressétek az embert az ő bűneiben is, mert ez közelíti meg az isteni szeretetet, és ez a legnagyobb földi szeretet.” (Dosztojevszkij: *A Karamazov testvérek*)

Ítélezünk, ezt tartom az irgalom ellentétének. Gondolattal, tekintettel, mimikával és szóval. Hétköznapi, jelentéktelennek látszó gyilkosságokat követünk el minden ítékezésben. Ítéletekkel kerítjük körbe bizonytalan énünket, miközben rettegünk a világ ítéletétől. Ez a görcsös elzárkózás egzisztenciális magányba taszít és Istent vádoljuk süketiséggel, holott félelmünk minket tesz süketté. Ezért nem hall-

hatjuk meg embertársaink fohászát, érzéketlenné és irgalmatlanná válunk. Tüskevárainkból csóváljuk fejünket, hogy milyen kegyetlen világban is élünk. Így válunk magunk is apró alkatrészeivé a mindent letaroló „Birodalmi Lépegetőnek”.

*„...minden, ami enyém, vételessék el tőlem, hogy Istentől fölemésztoe Krisztussá lényegüljön át, s adassék eledeliül a szerencsétleneknek, kiknek teste-
lke egyaránt nélkülöz mindenfajta táplálékot.”* (Simone Weil imája)

Az irgalom, a könyörület, a szolidaritás hidak embertársaink felé. A magányérzet legyőzésének bársonyos eszközei. Kapocs az individuuumok között. Emberi dimenzióiban naponta, szinte észrevétlen gyakoroljuk. Egy mosoly, jó szó a bevásárló-centrum elgyötört pénztárosának, a zsúfolt buszon a hely átadása egy megfáradt utastársnak. A menekült szomjának oltása vagy a hajléktalan felöltöztetése.

„Mer' aki nem vár semmit magától

Az nem menekül meg a magánytól

És egyedül marad végül

Irgalom nélkül.”

(Tankcsapda: *Irgalom nélkül*)

FERGE ZSUZSA

Szociológus

Irgalom a gyerekeknek

A szociálpolitika oktatójaként gyakran tanultam és tanítottam a Biblia szövegeit és szövegmagyarázatait a másik segítségére ösztönző isteni szándékokról és parancsokról, az ószövetségi cedakáról, ami az összetartozást is jelentő igazságtévó adomány a nélkülöző javára, és az újszövetségi karitásról, a szeretetből fakadó segítségről. Rengeteg a hasonlóság a különböző szövegekben. Az árvák, az özvegyek, a szegények segítése mindig szent kötelesség, de az az idegenek és jövevények segítése és befogadása is. Számomra különösen fontos, hogy számos írásban milyen hangsúlyos a szegény méltóságának tisztelgetése. Az Újszövetség arra int, hogy „Ne tudja a te bal kezed, hogy mit cselekszik a te jobb kezed!”, meg hogy a „te alamizsnád titkon legyen”. Az Ószövetségben is rengeteg ilyen utalás van. Ezeket Maimonidesz foglalta össze a jótékonyosság nyolc fokozatáról, amelyekre talán érdemes emlékeztetni. „Az első és legelső fok az, ha az adakozás vonakodó vagy sajnálkozó. Ez a kéz, de nem a szív ajándéka.” A következő fokozatoknál az adakozás örömteli, de vagy kérésre történik, vagy nem arányos a nélkülöző szükségleteivel. A negyedik fokozatnál mindez rendszerben van, „ám az adományt a szegény kezébe adja, s ezzel a szegény fájdalmas érzését kelti benne”. A szegény elkerülését szolgálja a távolság növelése a következő fokozatoknál. Ne tudja az adakozó, hogy kinek segített, ne tudja a szegény, hogy ki volt a jótévője, de legjobb a teljes névtelenség. A nyolcadik, legmagasabb fokozat az, ha „a jótékonykodást megelőzi a szegénység megakadályozása”. A szűkül-

ködöt szakmára kell tanítani, vagy elég pénzt adni ajándékba vagy kölcsönbe, „hogy tisztessen megkereshesse kenyerét, és ne kényszerüljön ama kegyetlen alternatívára, hogy alamizsnáért nyújtsa a kezét...” A kérés nélküli adás a befogadás útja. „Ha elszegényedik testvéred és lehanyaglik keze melletted, támogasd őt, akár jövevény, akár zsellér, hogy élhessen melletted...” (Lev 25,35).

A jótékonyság, a támogatás minden formájában közösségi összetartó erő. A cedakát is, a karitást is a másikkal és a saját közösségünkkel való szolidaritás hatja át, „hogy élhessenek melletted...” Az irgalmasság is az összetartozás szolgálata. Megbocsájtunk a bűnösnek, hogy egymás mellett élhessünk. Azt hiszem, nagyon szoros a kapcsolat irgalmasság, testvériesség, karitás és szolidaritás között. Kicsit szégyellem, hogy bibliai barangolásaim során nem ütköztem bele az adományozás és az irgalmasság összefüggéseibe. Talán azért, mert Isten irgalmassága, a bűnök megbocsájtása nem tűnik közvetlenül szociális kérdésnek. De egy meghatározott értelemben mégis alapvetően azok. További gondolataim teológiaiag tévesek lehetnek, de nem hiszem, hogy ellentmondának a szent írások vagy a humánus szociálpolitika szándékainak.

Az irgalmasság a bűn megbocsájtása, a bűnös befogadása. II. János Pál mondta, „úgy tűnik, korunk emberének lelkülete szembefordul az irgalmas Istennel, talán jobban, mint korábban. S azt is megpróbálja, hogy az emberi szívből kiirtsa és az életből kiiktassa az irgalom gondolatát is.” Hát igen, ahogyan országunk a hajléktalannal, a szegénnyel, a jövevénynek tekintett cigányok tömegével bánik, azon régóta nem érződik az irgalom nyoma. Van azonban egy teológiai buktatója annak, hogy számon kérjük ezekben az ügyekben az irgalom hiányát. A bibliai isteni irgalmasság — Ninive és Jónás történetétől kezdve Ferenc pápa 2015. évi nagyböjti homíliájáig — azoknak bocsájt meg, akik bűnüket felismerik és megbánják. A mai magyar társadalom szegényei közül azonban sokan nem érzik, hogy bűnösök lennének.

A szegények felosztása bűnösökre és ártatlanokra, érdemesekre és érdemtelenekre olyan régi, mint maga a szegénységélyezés. Az első középkori szegénytörvények óta ennek a jogi formái is kialakultak. Segélyre érdemes az, aki „önhibáján kívül” nem tud megélni valamilyen esemény miatt, mint a betegség vagy az eltartó halála. De ahhoz, hogy a segítséget meg is kapja, viselkedésében is érdemesnek kell lennie. Őbelőle lehet ma jó szegény. Ahogy L. Ritók Nóra írja: „A jó szegény tudja, hol a helye. Tudja, hogy ő a hibás azért, mert szegény.” Ezzel már meg is bánta bűnét, számíthat az irgalomra is, csekélyke segítségre is. Mellettük azonban sok a „rossz szegény”. Van közöttük igazi „érdemtelen”, iszákos vagy lusta is. Ám többségük csak olyan munkanélküli, aki keresve sem talál tisztas munkát, vagy aki — a munka nélküli világ második-harmadik generációjába születvén — már a keresést is feladta. A rossz szegény lázong. Nem nyugszik bele helyzetébe, nem úgy viselkedik, ahogy ilyen kevés pénz mellett kellene. Nem jól osztja be a pénzt, a pillanatnyi örömet keresi, amikor csokit

vesz a gyerekeknek a segélyből. Nem hálás a rosszul fizetett közmunkáért, felháborodik az önkényes áthelyezések, a hűtője ellenőrzése miatt. Nem vállalja fel, hogy ő a felelős, a bűnös. Ezért nem is érdemel irgalmat. Az irgalom megtagadásának, az elutasításnak sok formája van az iskolai szegregálástól a közmunkából vagy segélyből való kizárásig.

Irgalom. A gyerekeknél kellene kezdeni. 2013-ban Magyarországon nagyjából 1,5 millió ember volt szegény, közel egyharmaduk gyerekek. 430 ezer szegény gyerek. (Az egy főre jutó havi jövedelem e családoknál legföljebb 30 ezer Ft körül van.) A szegények aránya évek óta 12–15 százalék, de a szegény gyerekek aránya érezhetően nő. 2009-ben a 17 éven aluliak 20 százaléka volt szegény, 2013-ban 25 százaléka, és 2014-ben tovább látszik nőni az arány. A szegénységben élő gyerekek egész életét, egészségüket, életésélyeiket meghatározza az, hogy ma rosszul táplálkoznak, fáznak, stresszek között élnek. Az irgalom a szeretetteljes igazságosságot jelenti. Ideje, hogy társadalmunk legalább a gyerekekhez irgalmas legyen, hogy ne engedje sorsuk ma előre látható beteljesülését.

GYÖRFFY ÁKOS

Az irgalomról

Költő

Befogadtunk egy macskát. Néhány hónapos, fekete, nőstény, egyik nap egyszer csak ott termett az ajtó előtt, mint aki eldöntötte, hogy ezen túl itt él majd velünk. A gyerekek nagyon örülnek neki, főleg a kisebbik, legszívesebben egész nap hurcolná mindenhová. Ha megérinti az ember, azonnal dorombolni kezd, odaugrik az ölembe és másodperceken belül elalszik. Feltétel nélküli bizalom, mondhatnám, hiszen miért olyan biztos benne ez az állat, hogy nem akarom elpusztítani. Nem hiszem, hogy ez a macska ilyesmit mérlegelne. Mintha inkább arról lenne szó, hogy beleveti magát egész lényével minden egyes pillanatba. Lesz, ami lesz. Rábízta magát a sorsára, vagy egy olyan mérhetetlenül bonyolult összefüggésrendszer általa nem ismert, csak folyamatosan megtapasztalt működésére, amivel kapcsolatban nem lehetnek kérdései vagy feltételezései. Ahogy nekünk sem lehetnek. A lét az, ami a macska egész lényét birtokolja, nyersen és kíméletlenül. Ennek a létnek pedig nincsenek előjelei, pusztán csak önmagával lenne mérhető. Ezért megrendítő az állatok élete. Mert figyelve őket belepillanthatunk a létezés olyan elemi tényeibe, amelyek az ember előtt többnyire egész életében rejtve maradnak.

Gyerekkoromban láttam egyszer egy férfit a Duna-parton, ahogy agyonvert egy kutyát. Kistermetű, keverék kutya volt, egy zsinóron húzta maga után, többször felemelte és teljes erővel nekidobta egy kőnek, majd belehajította a folyóba. A kutya egyszer még felmerült, kapálózott egy ideig, aztán elsüllyedt. Ha azt mondanám, dermedten néztem, elég pontatlanul fogalmaznék. Az undor és a megbűvöltség,

a retteget és a fokozhatatlan kíváncsiság elegye egyszerre akart szétvetni. Mintha beleláltam volna valamibe, amiről semmit sem tudtam addig, noha a létezéséről közvetett utakon azért tudomásom lehetett már. Megnevezni persze nem tudtam, ahogy ma sem tudom.

Annyit viszont tudok, hogy a saját lelkemnek is vannak olyan alig feltérképezett területei, amelyekre önszántamból nem szívesen merészkednék. Elég nehéz az embernek beismernie, hogy a ragadozó vadállat és a fényességes angyali lélek kevercse alkotja lényének szubsztanciáját. Amint nekiállnék megfejteni ezt az ép eszemmel nem felfogható kettősséget, az örület meredélyeinek peremén találok magam. Viszont annyit mégiscsak sikerült elérnem, hogy legalább nem állítom magam mindenféle negédes mellébeszéléssel. Ez vagy, a borzadálytól remegve és az áhítattól eltelve nézd meg jól magad. Tisztaban vagyok vele, hogy mindezzel nem könnyítem meg az életemet. Elég nehéz részt venni a mindennapi élet különféle akcióiban úgy, hogy közben kénytelen vagyok arra gondolni, hogy az egész tulajdonképpen kolosszális hazugságokra épül.

Mindenkori kenyérkereső munkáimból adódóan talán az átlagosnál jobban beleláltam az emberi szenvedés bugyraiba. Láttam gyerekeket haldokolni és láttam hajléktalan embert a saját piszkában sírva fetrengeni. Láttam terhes nőt, aki nem nyugodott addig, míg ki nem kaparta magából néhány centis magzatát, és láttam olyan öregembert, akinek fogatlan szájában nyüzsögtek a pondrók. És nyilván nem láttam sok mindent, amikhez képest az én tapasztalataim megmosolyogtató epizódok csupán. Amit láttam, az viszont arról győzött meg, hogy bennünket bizony csúnyán félrevezettek. Vagy nem is félrevezettek, inkább csak hallgattak, másra terelték a szót, nem beszéltek róla. A szüleink, a tanáraink, a papjaink. Legalább huszonöt évnek kellett eltelnie az életemből, amíg ráébredtem, hogy szinte semmim sincs a belém plántált hazugságrendszeremen kívül, itt állok teljes tudatlanságban és az ebből eredő folyamatos szorongásaim közepette, és nincs válszom semmire, de még a megfelelő kérdések megfogalmazásáig sem vagyok képes eljutni.

Most pedig, negyven évesen, inkább már attól kezdek félni, hogy ez most már így is marad. A világnak kizárólag azok a fertályai érdekelnek, amelyek irracionálisak, amelyek nem magyarázhatók meg semmiből, amelyek mintegy a semmiben mozdulatlanul lebegve léteznek. Az irgalmat is ilyen semmiben mozdulatlanul lebegőnek gondolom. Egyszerűen nincs miből levezetni, hogy egyáltalán létezik. A világon kívülről kellene levezetni, de arra meg nincsenek eszközeim. Magamból, a lényemből biztosan nem következik. Csak és kizárólag úgy tudom megragadni, ha magamon kívül létezőnek gondolom el. Olyasvalaminek, ami használ, igénybe vesz, dolgozik velem, ha éppen akar. Nem én irányítom, nincs hatalmam felette. Aki uralni képes, aki igába tudja hajtani, aki integrálja a vadállatból és az angyalból összegyúrt lelkébe, az a szent. A szenten kívül végül is nem létezik ember. Aki nem szent, az talán nem is ember, csak az

ember paródiája, a pokoli karnevál névtelen mellékszereplője, aki önhittségében valódi embernek képzei magát. Holott csak lárva, perspektívák nélkül vergődő véglény. A semmitől való atavisztikus féltelmünk sem akadályoz meg bennünket abban, hogy minden mozdulatunk és gondolatunk a semmibe tartson.

Néhány napja, egy mezei sétánk során, egy ismerős házaspár birtokán megnéztünk egy halott birkát a gyerekeimmel. Ott feküdt a dűlőút mellett egy napja, már rájártak a hollók és az ölyvek, a gazda épp készült eltemetni. Álltak a halott birka mellett a gyerekeim, szemükben azzal a különös fénnel, amit talán nem túlzás a fenségessel való találkozás pillanatának nevezni. Le voltak nyugözve az előttük feltáru-
ló ismeretlentől. Apa, ez a birka meghalt? — kérdezte a kisebbik fiam. Meghalt, igen, válaszoltam. Nem baj, én szeretem — mondta ő, és a mosolya, ahogy ezt kimondta, a torkomra forrasztott mindent, amit még esetleg mondani akartam volna. Álltunk az erdőből lassan előszivárgó alkonyatban, és arra gondoltam, hogy tényleg csak a világon kívülről, és tényleg nem következik semmiből, és tényleg a semmiben mozdulatlanul lebegve létezik.

Az irgalomról, túl a szolidaritáson

HORÁNYI ÖZSÉB

Kommunikációkutató

Az utóbbi hónapokban a magyarországi társadalmi közbeszéd napirendjén jóformán egyetlen téma volt: a menekülteké, a migránsoké, az illegális migrációé, a bevándorlóké (és még néhány további megnevezési kísérletet is lehetne említeni). Alighanem ez egy ideig még így is marad. Annyi biztos, hogy ilyen méretű emberáradat többé-kevésbé emberemlékezet óta nem vonult keresztül Európán (javarészt ugyanonnan indulva). Magyarországi adatok szerint jelenleg már több mint 300 ezer emberről van szó; Németországban viszont már több mint 800 ezret tartanak nyilván. Számuk az év hátralevő részében nyilvánvalóan emelkedik még. A kérdés pedig magától adódik: mi a teendő? Mi Magyarországon, mi Görögországban, mi Törökországban, mi Szerbiában, mi Horvátországban, mi Szlovéniában, mi Ausztriában, mi Németországban? Ha egyáltalán a teendők országoként különböz(het)nek. És mi következik Magyarországra nézve a horvátországi lépésekből, és mi az ausztriaiakból és így tovább. És mi következik Ausztriára nézve a magyar lépésekből, és Horvátországra nézve és így tovább.

Két megfontolást látszik kikristályosítani a tematizáció.

— Az egyik *humanitárius* kérdésnek tekinti az európai országokra szakadt problémát, és a (szinte kötelező) szolidaritás mentén gon-

dolja megoldandónak (hiszen abból kell kiindulnunk, hogy minden ember egyenlő mindenki mással, és ebből következően, aki szükséget szenved, az rászolgál a segítségre). Aki így tesz, az a keresztények évszázados felfogása szerint, az irgalmasság testi és lelki cselekedeteivel van elfoglalva. Csakhogy, ha felismerjük, hogy az emberek együttműködése a problémák megoldásának egyetlen módja; ennek felismeréséhez nem kell mást tenni, mint megfigyelni a környezetünket (benne például a jelenlegi európai helyzetet; például azokat, akik cselekszenek és azokat, akik ezt különböző érveket hangoztatva elkerülni törekszenek, sőt manipulálni akarnak bennünket) és önmagunkat; bárhogyan is: ennek felismeréséhez voltaképpen nem kell kereszténynek lennünk; csak a szolidaritás útjait kell járnunk.

— A másik megfontolás, mondjuk így, rendészeti kérdésként tekint a helyzetre, és ezzel együtt — természetesen — azt is mondja, hogy akik nem tartják be a szabályokat (ezek egy része lokális: itt ilyen-és-ilyen szabályok vannak érvényben, amott meg olyanok-és-olyanok, még ha vannak is közös elemek), azok valami szabályelleneset (illegálisat) tesznek és a többiek érdekében ezt meg kell akadályozni. Úgy néz ki, az illegálisként címkéző mentalitás nem fér össze a szolidaritással. Ennek az illegalitást tematizáló rendészeti mentalitásnak a háttérében a *verseny* áll: aki nem tartja be a szabályokat, az akár versenyelőnybe is kerülhet azzal szemben, aki betartja, és ezt nem lehet hagyni; például a migráns illegálisan ér el Magyarországra, és vélekedhetünk úgy, hogy el is veszi a munkahelyeket a magyaroktól; vagy a migránsok pénzbeli ellátása Németországban nagyobb, mint a németországi munkanélküli segély (éppen most gondolkoznak azon, hogy változtatni kellene ezen). A versenyhelyzet felismeréséhez sem kell más, mint megfigyelni környezetünket és saját magunkat. Ehhez sem kell kereszténynek lennünk.

Első látszatra ez e két megfontolás (most mind a kettő jelen van társadalmaink valóságában) szinte egymást kizárják; mintha egymás ellenében volnának. Ha mármost társadalmi méretekben tekintünk erre a kettősségre, akkor alighanem adódik, hogy a közigazgatásnak el kell döntenie, mit érvényesít (az elmúlt hónapokból arra is volt példa, miként változik a megfontolás iránya: Németország például kezdetben teljesen nyitottnak mutatkozott, majd a migráció méreteivel szembeesülve — vagy más okból — elbizonytalanodónak mutatkozik). A döntés lehet politikai, de a döntés végrehajtása — ténylegesen — közigazgatási (és ezen belül hatósági) kérdések seregét veti fel. Nem pontosan ugyanazokat az egyik esetben, mint a másokban.

Mind a szolidaritás, mind pedig a verseny antropológiánkból következik, méghozzá fizikai antropológiánkból. Nem arról van szó, hogy az egyik kultúra hordozói megélnék, ha nincs köztük valamifajta szolidaritás; a másokban meg nem. Ha nincs szolidaritás, az éppen azt jelenti, hogy a társadalom önmaga ellen fordul: nincs kibúvó, legfeljebb ideig-óráig. Nincs ez másként a versennyel sem: cselekvéseink motívációja, akármelyik kultúrát is tekintjük, éppen az, hogy a versengés

által előnyösebb helyzetbe kerülünk, mint voltunk (s minthogy az erőforrások javarészt végesek, ha valahova valamiből több jut, akkor máshova többnyire kevesebb). És látjuk is, hogy ez mire vezet — világszerte —: milyen riasztó mértékben halmozódnak fel a javak (talán jobb volna így: a források) egyre kevesebbek kezében (amit nemigen ellensúlyoz például az, hogy a gazdagok között vannak olyanok, akik az átlagemberek számára felfoghatatlan összegekkel jótékonykodnak, ilyen például Bill Gates is). 100 évvel ezelőtt a mai javak töredéke létezett, de sokkal több kézben volt, és 50 évvel ezelőtt is jobb volt a helyzet, mint ma, de sokkal rosszabb arányok voltak, mint 100 éve. Nem a tényleges számértékek a fontosak, hanem a tendencia. Az pedig riasztó.

Mintha az a dialógikus etika sem működne, amit a múlt század második felében vizionáltak (Jürgen Habermas és mások) az évszázadokon át uralkodó monológikus etikai felfogás felváltásaként. Mint ha az égető társadalmi problémákra nem találnánk meg a társadalmi méretű megoldásokat az egyezkedéseken keresztül. Lehet persze, hogy a megoldás csírái megjelentek már, de még nem (vagy nagyon kevésé) látszanak. Mint ha a problémák eszkalálódásának dinamikája és a megoldásuk megtalálásához szükséges idő nem volna szinkronban egymással. Szinte bizonyos, hogy antropológiánkban egymásra való rászorultságunk és versengésre való ítéltségünk harmonizálására nincs eredendő felkészültségünk, nincs stratégiánk, vagyis nincs benne fizikai antropológiánkban. A jelek szerint ezt a harmonizálási igényt, ha már a szabadelvű társadalmi dialógustól nem várhatjuk az óhajtasokon túl, ekkor még gondolhatnánk belekapaszkodni (meríteni) kultúránkból (vagyis a fizikai antropológián túlmutató kulturális antropológiánkból — ez is sokféle), de az évszázadok tanúsága szerint ez sem megy.¹ Ez a helyzet, ha lehet, még riasztóbb.

Nem marad más, a harmonizálás szükségességében morális szükségességet kell látnunk; olyan *önfelülmúlást*² kell tanúsítanunk az önkorlátozáson túl az összeegyeztetésre, ami már nem következik antropológiánkból: sem fizikai, sem kulturális antropológiánkból. Nem egyszerűen szolidaritásra van szükségünk, nem egyszerűen a határok felismerése és megtartása fontos, de morális kötelességünk valójában a határok előtt való megállás és más irányba fordulás. Ez kétségkívül többletkészítést igényel, de talán több helyről is remélhetünk ehhez segítséget. A keresztény mentalitás biztosan ezek egyike. Sokszor és sokan kifejtették már korábban azt, hogy miként jelent megoldást ilyen helyzetekben a transzcendensbe ágyazódás (ami kétségkívül többlet az immanens eredetű — és a jelek szerint elégtelen — erőfeszítések-nél); hagyatkozzunk most csak Ferenc pápa 2015. július 9-i, Bolíviában elmondott beszédére, az *elegendő* felismerésére a *lehetséges* helyett, az itt-és-most *éppen szükséges* felismerésére.³

Akkor vagyunk irgalmasok (és nem csak szolidárisak) a rászorulókkal, vagyis egymással szemben, ha megelégszünk az elegendővel; materiális és posztmateriális értelemben egyaránt, vagyis ha szellemileg, intellektuálisan és lelkiileg hozzásegítünk mindenkit, akit csak tudunk,

¹Vö. például Jürgen Habermas – Joseph Ratzinger: *A szabadelvű állam morális alapjai*. (Ford. Horváth Károly.) Barankovics Alapítvány – Gondolat, Budapest, 2007.

²A terminus Weissmahr Bélától ered, pontosabban *Ontológiája* (Mérleg, Bécs – Budapest – München, 1992) eredetileg német szövegének magyarra fordítójától, Gáspár Csaba Lászlótól.

³Vö. <http://www.teremtesvedelem.hu/content/cikk/ferenc-papa-beszede-nepi-mozgalmak-vilagtalalkozojan>.

⁴Vö. Az aszimmetrikus
ellenfogalmak történeti-
politikai szemantikája.
(Ford. Szabó Márton.)
Jószöveg, Budapest, 1997.

hogy meglegyen számára mindaz, ami elegendő a *jó élet*hez: ha arra törekszünk, hogy mindenki, minden felebarátunk részesedhessen abból, amire szüksége van, legalább annyira, ami elegendő számára (most látom, visszatekintve az *irgalmasság* felől, hogy mennyire nagy szükség volna a fogalmi rendezettségre a szóba jöhető mentalitások és praxisok áttekintésével, talán Reinhart Koselleck értelmében.⁴ És ez bizony valami egészen más, mint a profitmaximálás bármely formája, amely nemcsak a (vertikális, ha nevezhető így egy régi és szokásos metaforát idézve) irgalmat nem ismeri, de a (horizontális) szolidaritást sem.

KENYERES ZOLTÁN

Eleosz

Irodalomtörténész

Az egyik hetilapban egy magas rangú kormánytisztviselő interjúnyilatkozatát olvasom. Szíriáról és az onnan felénk menekülő emberekről beszél. „Amit ők átéltek, az tényleg minden részvétet megérdemel” — mondja. Egyetértek vele, magam is ezen a véleményen vagyok. Igen, részvéttel kell lennünk irántuk, együtt kell éreznünk velük. Aztán elgondolkozom. Talán a részvét és az együttérzés mégsem a legmegfelelőbb szó. Kevés. Mindkettő kevés. A részvét abban az értelemben, hogy részvétnyilvánítás, a részvét kinyilvánítása aktus-szó, a kimondás által valósul meg. Ha azt mondom, segíteni szeretnék valakin, az más, akkor a cselekvés a kimondás után következik, ha komolyan gondoltam. Odamegyek és segítek. Élelmet viszek neki, felcipelem a hátamon a nehéz csomagot, kihallgatást kérek főkapitánytól és érveimet sorakoztatom az ügyében, aláírom a tiltakozást, rá szavazok a kari tanácsban, amikor előléptetését latolgatják stb. A segítség nem aktus-szó, hanem cselekvést-hívó szó. Persze, lehet szóval is segíteni: szólok valakinek az érdekében. A részvét, sem a részvét érzése, sem a részvét megvallása nem követel cselekvést. Kondoleálok a barátomnak idős nagynénje halálakor. Nagyon sajnálom, együtt érzek veled — mondom. És ez ennyi. Ha aztán elmegyek a temetésre, virágot viszek sírra — az már több a puszta részvétnyilvánításnál. Mert a részvét az emberek közötti kapcsolat alsó fokain helyezkedik el. Följebb van a szolidaritás, följebb a barátság, még följebb a szeretet és még annál is följebb az, amit az irgalom szóval jelölünk. Ez a görög *eleosz*. Gyakran előfordul a görög Bibliában, Jeromos legtöbbször a *misericordia* szóval fordítja. Nálunk Szenczi Molnár Albert, amikor lefordította a 39. zsoltárt, az irgalom szóhoz fordult. „Az Úrnak irgalmát örökké éneklek / És hívséges voltát mindenkor hirdetem.” Évtizedek alatt összehordott szakkönyvtáramban van egy tüneményes, 1857-ben kiadott görög–magyar szótár, sárospataki tanárok készítették, ez így adja meg az *eleosz* jelentését: könyör. És az irgalom valóban közel áll a könyörülethez, de több annál is.

Amit jelöl, azt egyetlen szóval nem is lehet kifejezni, mert lényege, hogy nem lehet szóval kifejezni. A részvét a kimondott szóval teljesül, a segítség nem szó, hanem cselekvés, de szavakkal, utólag el lehet mesélni. Az irgalom bonyolultabb, túl van a nyelven, túl van azon, amit nyelvileg egyszerűen ki lehet fejezni. Tudom, a mai nyelvfilozófusok, a mai értelmezéstanászok és hermeneuták bosszankodva kapják fel a fejüket ilyesmi hallatán. A későheideggeri filozófia irányát követő filozófus szakemberek azt vallják, hogy minden a nyelv, a nyelven túl nincs semmi, vagy legalábbis a számunkra való valóság addig terjed, ameddig a nyelv elér. A 20. század elején felívelő és nagyon érdekessé váló lélektan-mélylélektan hatására azt mondták, hogy minden a lélek. Aztán Husserl és a fenomenológiai redukció nyomán azt mondták, hogy minden a tudat, a Heidegger utáni korban azt mondják, minden a nyelv. Pedig az irgalom túl van a nyelven, ezért olyan nehéz beszélni róla. Csak körülírni lehet, sok-sok szóval. Németh Lászlónak egy hatszáz oldalas regényt kellett írnia.

Az irgalom minden körülötte lévő instanciától eltér, sok rokon vonás található benne, gyakran össze is keverik a szinonimák sokféleségében, de külön áll, tulajdonképpen fölötte áll a többieknek. Más, mint a szeretet és más, mint a részvét, amivel leginkább össze szokták keverni. A szeretet nevében még gorombák és kegyetlenek is lehetünk annak érdekében, akit szeretünk. A részvét pedig olyan együttérzés, amely legönzetlenebb, legtisztább formájában is megőríz valamit a szemlélődő ember távolságtartásából: együtt érzek, de azért külön vagyok. A szolidaritás több a részvétnél, a részvétet csak kifejezzük, a szolidaritást viszont vállaljuk, mélyebben vagyunk benne. Kisebb a távolság. Az irgalom viszont minden távolságot felszámol, az irgalom a „bennelét” olyan távolság nélküli tiszta érzése, amelyben feloldódnak és eltűnnek a mindennapi élet különbségtételei jó és rossz között. (Gondoljunk Antigonéra, aki nem képes különbséget tenni két testvére között.) Tisztán érzés, nincsen benne semmi szerepe az intellektusnak, nem tudatforma, tulajdonképpen még annyi intellektualizálást sem igényel, amennyi a nyelvi megnevezéshez, a szóhoz szükséges. Minden szó (*eleosz, misericordia*, irgalom, könyörület stb.) pontatlan. De néha, ritkán, amikor ez a tisztán teljes egészében érzésforma, mondhatnám „érezésérő” mégis cselekvéshez vezet, akkor az a cselekedet csak és kizárólag jó lesz. És igaza lesz. Antigonének igaza van...

A szavak ilyen értéktartalmi latolgatása a fogalomelemzés tudományos körébe tartozik. Szinte a végtelenségig lehet ezt folytatni, lehet játszani vele és lehet valóságos filozófiai mélységeket keresni vele. De akármilyen irányban haladunk tovább, a filozofálgatás közben nem szabad elfelejtenünk, hogy legmagasabb értéke mégiscsak a segítségnek van. Nem az elgondolásnak, hanem a cselekvésnek. Amikor adott alkalommal konkrétan és cselekvően, *ad hominem* segítünk másoknak.

Irgalmasság a migráció korában

MARÓTH MIKLÓS

Klasszika-filológus,
orientalista

Nem biztos, hogy a katolikus erkölcsstanok szólnak az irgalmasságról, de biztosan szólnak az Isten iránti szeretetről, és ennek kapcsán a felebaráti szeretetről is, amely egyébként az irgalmasság alapjául szolgál.

A három nagy kinyilatkoztatott vallás alapjául manapság divatos gondolat elfogadni az iszlám (alaptalan) kijelentését a közösen kapott ábrahámi kinyilatkoztatásról, bele sem gondolva abba, hogy az iszlámnak ez a tanítása a továbbiakban azt állítja, hogy ezt a zsidók és a keresztények utóbb meghamisították. Azaz a judaizmus és a kereszténység a konszenzus-keresés során magára erőltetett startvonalnál már eleve vesztes helyzetben van az iszlámmal szemben.

Mégis az ábrahámi kinyilatkoztatás gondolatából fakadóan a muzulmánok azt állítják, hogy hitvallásaikban semmi olyasmi sincs, amit akár a zsidók, akár a keresztények ne fogadhatnának el: hit Istenben, angyalaiban, prófétáiban, a kinyilatkoztatásában, a föltámadásban és a túlvilági jutalmazásban, illetve büntetésben. Márpedig ez az állítás nem igaz.

Nehézséget azonban nem az okoz, amiben e három vallás meg-egyeznek, hanem az, amiben különbözik. Ha innen nézzük a kérdést, akkor a kereszténység eltér a két másik vallástól, amelyben Isten tiszteletének a középpontjában a törvények betartása áll, mivel a keresztény tanítás tengelye a megváltás. Az isteni megváltásból fakad ugyanis az isteni kegyelem, amelynek egyik részterülete az Isten iránt megnyilvánuló szeretet (Mk 12,19–20; Jn 13,15; 14,15–20; Róm 8,32; Gál Ferenc: *Katolikus hittételek*. Szent István Társulat, Budapest, 1962, 179).

A megváltásból ránk áradó kegyelem terméke tehát az Isten iránti szeretet, de az nem lehet meg az embertársaink iránti szeretet nélkül (Mk 12,31; 1Jn 3,17). A felebaráti szeretet alapja az, hogy a másik ember is Isten teremtménye, éppen ezért őt is megilleti a tisztelet, neki is méltósága van, és ezt a benne is meglévő értéket ismerjük el a rá irányuló szeretettel. Az embertársaink irányában megnyilvánuló szeretetből fakadó cselekedeteinknek különböző fokozatai lehetnek, függően az illető értékétől, az irányában viselt felelősségünkötől stb.

A felebaráti szeretet ellentéte a megvetés.

Mindezt észben tartva vizsgáljuk meg tehát, milyen magatartást kell tanúsítanunk a hazánkba áradó idegenekkel szemben.

Először is azt kell látnunk, hogy nem homogén tömeggel van dolgunk. Vannak közöttük olyanok, akik valóban segítségre szorulnak, és vannak, akik csak szerencsét próbálni jönnek Európába. Vannak közöttük olyanok is, akik többszörösen segélyre szorulnak, így ezeket kellene előnyben részesítenünk. Segítséget kell nyújtanunk a háború

elől menekülőknél, de többszörös segítséget kell nyújtanunk a háború elől menekülő keresztényeknek. Őket ugyanis kétszeresen sújtják a háborús cselekmények, és még a menekülők között, itt, az állítólag keresztény Európában is, a mi irgalmunkra apelláló muzulmán „menekültek” atrocitásainak vannak nap mint nap kitéve. Fölmerülhet tehát a kérdés, hogy milyen megfontolásból számít a mi irgalmunkra az, aki keresztény testvéreinkkel szemben nem ismer irgalmat.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a „menekültek” közt vannak olyanok is, akik eddig fegyveres terrorszervezetek tagjai voltak, de megunva a vérontást és az örökös életveszélyt, úgy gondolták, hogy inkább maguk is elhagyják azt a poklot, amelyet addig ők is segítettek önmaguknak berendezni.

És van számos olyan „menekült”, aki csak a jobb élet reményében jön Európába. Itt egyértelműen a kereszténynek tartott őslakosság segítségével, azaz irgalmában bízunk, amikor részesülni szeretne az itteni jólét áldásaiból, meg sem gondolva, hogy mivel viszonzza mindazt, amit kapott: anyanyelvén kívül más nyelvet nem ismer, sőt, a tapasztalatok szerint nem is akar megismerni; képzetlen, az esetek többségében funkcionális analfabéta, mindenféle munkavégzésre alkalmatlan, még hosszabb távon is.

Ugyanakkor viselkedésével lépten-nyomon kinyilvánítja, hogy mindent megvet, ami keresztény (kivéve a pénzt). Vonulásuk során, mint Magyarokizsán, beköpi a templom kertjébe és illemhelyként használja azt, nem fogadja el a segítséget, ha vörös keresztet lát a segélyszervezet munkatársán stb.

Arisztotelész írja a bőkezűség erényéről, hogy az közép két hiba, a zsugoriság és a tékozlás között. Bőkezű az, aki annak ad, aki valóban rászorul, akkor ad, amikor kell, és annyit ad, amennyit kell. Ostoba az és tékozló, aki annak is ad, akinek nem kell, többet ad, mint amennyi kell, és akkor is ad, amikor nem kell.

A keresztény irgalmasság alapja is az igazságosság erénye, és erre a most elmondottak mind állnak. Menekült keleti keresztény testvéreink kétszeresen rászorulnak a segítségre, most, és annyira, amennyiből itt Európában új életet tudnak kezdeni.

A fentebb említett fokozatosságot szem előtt tartva másodsorban a háború sújtotta övezetből jövő igazi menekültek érdemlik meg keresztényi irgalmunkat, de csak annyira, amennyire kell: amíg tart a háború.

A többi, a kereszténységet megvető, aki egyoldalúan a mi irgalmunkra számít, de azt semmivel sem akarja viszonzni, még pozitív érzelmekkel sem, nem érdemel irgalmat. Annyit igen, hogy az ostobasága teremtette helyzetből kimentsük: nekünk kellene hozzásegítenünk az azonnali hazatéréshez.

Ehelyett mit tesz Európa? Nem meri megünnepelni saját karácsonyát, nehogy sértse az őt megvető, belőle csak hasznot húzni akaró állmenekültek érzékenységét. Le akarja szedni az iskolák faláról és a templomok tornyáról a keresztet, mert nem akarja sérteni az őt megvető

muzulmánok érzékenységét. Azaz megtagadja önmagát, elrejt, sőt, lassan elfelejti saját keresztény identitását, mert a rosszul értelmezett irgalmassága ezt diktálja neki. Azért, mert a kereszténységtől távol álló, azt csak fölületesen ismerő ellenségei hamis érveléssel azt az irgalmasságot kéri számon rajta, amelynek a jelentését maga sem ismeri pontosan. A keresztény erény, az irgalmasság, így válhat keresztényellenes fegyverré.

MARTOS LEVENTE
BALÁZS

Test, arc, tapasztalat

Teológus

Rembrandt képén, *A tékozló fiú hazatérésén* figyelem az atya alakját. Nem a hozzá simuló, sőt inkább hozzá bújó fiúra néz, hanem valahová el, a messzeségbe vagy csak önmagába. Az arca aranyló fényt oszt. Alakja meggörnyed, lehajlik, de nemcsak azért, hogy a fia elérhesse. Állása még oldalvást is megtörik, mint azoké az embereké, akik nem tudják, vagy nem akarják már magukat szálfamódra tartani. A tékozló fiút egy ilyen, vele legmélyebben együtt érző, vele együtt szenvedő atya fogadja vissza, aki ebben a pillanatban mintha magával is számot vetne. Ez a pillanat még nem az ünneplésé, még nem a „halott volt, és most életre kelt” gyermek és testvér feletti öröm. Rembrandt képén egy megtört apa fogadja fiát. Mindent tudok — súgja a mozdulat. Mintha azt is előre tudná, hogy lesz valaki, aki még számon kéri rajta ezt a gesztust. A gyengeséget. A pazarlást. — Ezt is tudom. Neked is igazad van. De nekem inkább...

Valahonnan ismerős ez a tartás. A gótika ikon-keresztjei jutnak eszembe: ott a keresztfán a megfeszített Fiúisten hajlik meg hasonlóképpen. A hajlott test akkor a fájdalom kitekert pózában lebeg, saját szenvedésétől és az emberi élethelyzetek súlyától végsőkéig gyötörtén, vagy immár halálos ernyedésben. S ha a két képet, az Atya és a Fiú képét egymásra vetítem? Akkor azt szemlélem, ahogy az örök, élő és igaz Isten a világ szenvedésének teljes súlyát fogadja el Fiának keresztjén. Azt, ahogy az irgalmas Atya a Fiú által testben ismeri meg a világ elhagyatottságát, a test tehetetlen feszülését.

Isten élete örök szeretet. De mondjuk-e, hogy Isten élete örök irgalom is? Mármint: hogy *öröktől fogva* irgalom? Inkább azt kell állítani, hogy szeretete irgalomként is megjelent, amióta az ember és a világ a kiszolgáltatottság és a nyomor állapotában van. Bár Isten végtelenül szabad, és ezért a szeretet is szükségképpen mindig szabad odaadást jelent, mégis van benne valami szabályszerű. Isten önmagának állít szabályt, önmagát kötelezi el, önmagát adja és hűséges önmagához, amikor szeret. És amikor mi emberek igazságosan szeretünk, mi is „szabályosan”, vagyis jól és helyesen szeretünk. De lehet-e azt mondani, hogy az irgalom szabályszerű? Nem tartozik-e lényegéhez a szeretettel együtt az ingyenesség, a kiérdemelhetetlenség, ugyanakkor mindenféle

testi, véges és egyedi dologgal együtt a kivétel, mint szabály? A szeretet állandó. Az irgalmasság a szeretet kivételes pillanata, ezért mindig meglepő.

A bibliai történetek testben értik meg az embert, és az emberben értik meg Istent. Ezt a sajátos látásmódot csak bátorítja, ha meggondoljuk, hogy Isten maga is testet öltött, hogy megváltsa az embert. Lehajolt az emberhez, hogy testben is szerethesse. Ezt a „testi”, vagyis egészen emberi és az emberen át Istenre vetülő megértést az irgalmassággal kapcsolatban a héber *rehemim* és a görög *szplankhnon* szó példázza leginkább. Mindkét szó azt is jelenti, hogy irgalmasság. A *rehemim* jelentése viszont eredetileg anyaméh, míg a másik, a *szplankhnon* jelentése zsiger, belső világ, szív. Mindannyian a testünkben hordozzuk annak tapasztalatát, hogy valami olyasmi történik bennünk, amit képtelenek vagyunk szabályozni. Elönt a forróság, mert dühösek vagyunk. Összeszorul a gyomrunk, mert valakivel találkozunk kell. Férfi és nő persze más szinten és más értelemben, de átélheti, hogy rúgkapálni kezd benne az élet, helyet kér magának. Vajon a testünk és a vele titokzatosan összefüggő érzelmvilágunk nem képes meglepetésekkel szolgálni? Vajon nem egyszerre részünk, önnön magunk, és ugyanakkor különböző is, saját, és mégis idegen anyag? Amikor az Ószövetség Isten irgalmáról beszél, mintha rá is átvinné ezt az emberi tapasztalatot: hogy „szíve megváltozik bensejében” (vö. Óz 11,8; illetve 11,2–11), hogy amikor irgalmas, bizonyos értelemben belső kényszernek enged, és ezért kivételt tesz.

Az ókori keleti ember szerint a világ napról napra mintegy anyaméhből születik, s ez a kép, áttételekkel, Jób könyvében még a Bibliában is tetten érhető (vö. Jób 38,8–9). A világ megváltása újjászületés Isten irgalmában. Újjászületés a test által, bár reményeink szerint nem csak testi életre. Az emberi irgalmasság valamiképpen ebben az újjászületésben vesz részt, és ennek a születésnek fájdmából és örömeiből részesül (vö. Jn 16,21; Mk 13,8; Róm 8,23). A magzatot, fiút vagy lányt, illet vagy olyat egyként befogadó anyai tapasztalat, amely az élet kezdetét jelzi, mintha az élet végén, a vargabetűk, nagy tékozlások és nagy felfedezések után válhatna igazán férfitapasztalattá. Rembrandt képére gondolva legalábbis így képzelem.

Gyerekek arcán képtelen lennék irgalmat keresni. A fiatalság a szeretet tékozló szabályát követi. Valahol az élet közepén, kudarcok után, betegségek előtt, talán elevenebbé lehet az irgalmasság vágya. Olyan vágy ez, amely tettekben akar megszületni, tettekben akarja megismerni a másikat és önmagát. Megszületik a vágy, hogy az ember túllépjen saját kíméletlen szabályain, és irgalomra találjon, saját végeességének, saját határainak elfogadására is, amikor mással ugyanezt teszi. Így talál utat a másik test, sőt minden test tiszteléséhez és bátor szeretetéhez. Mert egyszer, végül, „minden test hozzád mégyen” (vö. Zsolt 65,3).

És akkor, az irgalmasság e kölcsönös tapasztalatában, felragyog az ember arca. A test tükrözi a személyt, vagyis újra élő arccá lesz. És fel-

ragyog az Isten arca. Magamon érzem Isten tekintetét, és remélem, hogy az enyémből is valahogy ő sugárzik.

Az irgalom struktúrái felé

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

Teológus

Kedvenc idézetem Rónay György *Szerápcion legendáinak* egy sora: „a mások Irgalom”. Afféle életigeként hordom magamnál, sok-sok év óta morfondírozom róla. Lassan tárul fel végtelen mélysége, a kereszténység vallásának centruma.

„A mások, ismétlem, nem a Pokol. A mások az Irgalom. Nem mintha nem tudnám a Butaság s a Hatalom gaztetteit. Nézz végig testemen: bőröm bokától homlokig csupa sebhely. Még sincs bennem harag már, csak irgalom.”

A vers egy áldozatot szólaltat meg, aki minden rettenet átélése után a másikban, elsősorban az ellenségben, képes meglátni a mögötte lévő Irgalmat, magát az Istent. Innen a nagy kezdőbetű, s innen a vers mélysegesen keresztény tartalma, talán nem túlzás azt mondani, misztikája.

Az irgalom erénye a kereszténységben kiemelkedik, a legnagyobb erény. Ferenc pápa idézi Aquinói Szent Tamást: „Az irgalmasság önmagában az erények között a legnagyobb, (...) Isten sajátossága az irgalmasság gyakorlása, és mindenhatósága különösen ebben mutatkozik meg” (*Summa Theologiae*, II–II, q. 30, art. 4.; *Evangelii Gaudium* 37). A Rónay-idézet ezen túlmenően az irgalom misztikáját a társadalmi dráma terében fogalmazza meg, a háború, nyomorúság, kiszolgáltatottság áldozati pozíciójából.

Ugyanilyen drámai kontextusban beszél az irgalom szükségességéről és jelentőségéről Jon Sobrino, a felszabadítási teológia kiemelkedő dogmatikusa. Latin-Amerika „felfedezésének” 500 évfordulójára emlékezve Johann Baptist Metzét idézi, aki szerint a kontinens népét Európa és az USA olyan messzeségbe tolta magától, hogy az arcok már nem láthatók. Az irgalom és az irgalmatlanság struktúrája közötti különbség a közelség és a távolság kategóriájával írható le. Az irgalmas attitűd és magatartás közel lép ahhoz, aki távol van: az idegenhez, a félelmet keltőhöz, az akadályozóhoz. Közel lépve látszanak a sebek, az éhezéstől és magánytól eltorzult arcok. Amint a keresztények Istene a megtestesülésben egészen közel lépett az emberhez, amint Jézus egészen közel lépett a kortárs társadalmi logika szerint bűnösökhöz és kizsáírtakhoz, ugyanazzal a perspektívával és motivációval kell szorgalmazni és modellezni a közelség struktúráit. Sobrino szenvedélyesen húzza alá, 1992-ben a világ központi problémája nem Euró-

¹Jon Sobrino: *500 years: structural sin and structural grace (Reflections for Europe from Latin America)*. SEDOS Bulletin 1992, Vol. 24, No. 5, 15th May, 151–156.

²Heller Ágnes: *Az igazságosságon túl*. (Ford. Berényi Gábor.) Gondolat, Budapest, 1990, 359.

³Vö. Nemzetközi Teológiai Bizottság: *Az emberi személy méltósága és jogai* (1983).

⁴*Ut unum sint* (1995), 34.

⁵Walter Kasper: *Barmherzigkeit. Grundbegriff des Evangeliums, Schlüssel christlichen Lebens*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2012, 183.

pa újra-egyesülése a szovjet mintájú kommunizmus bukását követően, hanem az Észak és Dél közötti gazdasági szakadék folyamatos növekedése. Az irgalom struktúrái a hagyományos és rutinizált távolságok és szakadékok közötti hídépítés művei. A kölcsönösségi hálózatok kiterjesztése és újrászövése — ebben jelöli meg a jövő legsúlyosabb kihívását, amelyre a kereszténység válasza egyedül az irgalom opciója lehet.¹ Az irgalom óhatatlanul odafordít másokhoz, a másikkhoz, és nem merül ki az egyén személyes attitűdjében és döntésében. Igaza van Heller Ágnesnek, aki szerint: „Önmagunkat választani annyit jelent, hogy emberi köteleket és együttműködést választunk, vagyis másokat választunk.”²

A keresztény társadalomtan az utóbbi évtizedekben a bűnnel kapcsolatban a személyes bűnökön túl a bűnös struktúrákról is beszél. A bűn struktúrái az eredeti bűn örökségét képezik. Az ember bűnre hajló természetet örököl, ez a világ bűne. Ennek következtében az ember hajlamos arra, hogy önmagába zárkózzék. A modern technikai lehetőségek közepette csak még inkább megnövekedett ennek a lehetősége, miszerint az ember saját magát tekinti úrnak, s mindent és mindenkit uralma alá próbál vonni. Olyan struktúrákat alkot, melyek szinte szükségszerűen vezetnek mások leigázásához, elnyomásához, személyes bűnre való csábításhoz. A strukturális bűnnel szemben az igazságosság struktúráit kell felállítani, amelyek alapja Isten és az emberek jogainak elismerése. Istené, aki atya és az embereké, akik testvéreink.³

A bűn struktúráival párhuzamosan gondolkodnunk kell az irgalom struktúráiról is, azokról a lehetőségekről, melyekkel elnyomó logikák, rutinok és rendszerek változtathatók meg. Olyanok, amelyek szinte kényszerítik az egyént arra, hogy már ne is lássa a jó választási lehetőséget. Ferenc pápa az irgalmasság évére készülve kiadott egy rendelkezést, amelyben megkönnyítette többek között az abortusz bűnével kapcsolatos feloldozási lehetőséget. Miközben az abortuszt az egyház tanítása szerint súlyos bűnnek tartja, mély megértéssel beszél azokról az anyákról, akik először is áldozatai a bűn struktúráinak, s a saját bűnüket csak ez után követik el, miközben talán nem is tudják, milyen súlyos tettet hajtanak végre. Szent II. János Pál pápa a keresztények megtört egységével kapcsolatban írta enciklikájában: „Nemcsak a személyes bűnöket kell megbocsátani és túlhaladni, hanem a szociális bűnöket, a bűn úgynevezett „struktúráit” is, melyeknek részük volt és lehet a megosztásban és annak megmerevedésében.”⁴

Az irgalom struktúrái a békét, az igazságosságot, a szabadságot támogató és lehetővé tévő viszonyok — függetlenül a közösség, a társadalom méretétől. Walter Kasper az irgalom teológiáját kifejtő friss könyvében erről beszél. A globális egyenlőtlenségek olyan fokúak és olyan természetűek, hogy csak globális összefogással, még inkább globális tágasságú felelősséggel kezelhetők. A nemzetközi gazdasági együttműködéseknek és szerződéseknél olyan rendszerére van szükség, amely érzékeny és tekintettel van a nyomor zárványaira.⁵ Miközben a kereszténység napjainkban azt éli át, hogy a tiszta tanítás megóv-

sa egyre nagyobb erőfeszítést követel, ezzel párhuzamosan, akár ezt megelőzően, az irgalom gyakorlása még ennél is jelentősebb feladat. „Mert az »ortodoxia« védelmezőivel szemben olykor azt a vádat emelik, hogy passzívak, engedékenyek vagy vétkeken cinkosok az elviselhetetlen igazságtalanság élethelyzeteivel, és az azokat fenntartó politikai rezsimekkel szemben.”⁶ Amikor az Irgalomtól igyekszünk megélni és megtanulni az igazságosságot a személyes viszonyok között, tehetségünkkel és közösségeinkkel törekednünk kell az irgalom struktúrájának, kultúrájának építésére, és az ezek elé tornyosuló akadályok leküzdésére.

⁶Hittani Kongregáció:
Libertatis nuntius instrukció (1984. VIII. 6.), XI, 18.
Idézi Ferenc pápa az EG 194. pontjában.

MÁTHÉ ANDREA

Irgalomért

*„jorgasson... és kegyigygyén,
és bulcsássá mēnd ű bűnét”*

Esztéta

Az irgalom a küszöböt vagy határt jelölő fogalmak közé tartozik, valami nagyon lényegeset jelöl, többek között azt is, hogy a jelentését körülíró szavakat megtalálni csak addig a határig problémamentes, amíg nem ismerjük, nem tapasztaltuk meg valójában, ténylegesen, hanem csak sejtésből, átderengésből, hogy mit jelent. Ha pedig megvan a tapasztalat, akkor az elnémít, vagy az elcsendesedés felé visz. Mindezzel együtt gondolom el a válaszadást, ami teljes mélységeig nem jut el, tudom, biztosan.

A *Halotti beszéd és könyörgés* nem véletlenül teszi egymás mellé a három szót: irgalom, kegyelem, bűnbocsánat. Ezek már utólagosak ahhoz képest, amihez viszonyulnak, mivel mindezek előtt van az, ami miatt lenniük kell, szüükségesen, elengedhetetlenül: az elvétel, letérés, vagy másként bűn, ami valójában nem más, mint a szeretet elvétele, elmulasztása, visszavonása vagy nem megadása. Emiatt kell bocsánatot és irgalmat kérnünk. Mintegy esdekelnünk érte. Kisesdekelnünk. Vagyis 'kiesni, kizuhanni saját magunkból', vélt határainkon messze túlra. Pontosabban: ezt a kiesést, kifordulást elviselni, elfogadni, hogy átfordulás, átalakulás lehessen, újra rátérés a szeretet útjára. Metanoia.

Mindennapi szinten a szeretet-mulasztásokat nem, vagy alig vesszük észre, túllépünk, túltekintünk rajtuk, mintha meg sem érinthetnének bennünket. Az érintés — a meg/érintettség, a megérintve lenni — akkor érkezik el, amikor meglátjuk saját cselekedetünkben vagy mulasztásunkban a szeretetelvétést, amikor valamilyen tiszta szemlélet felnyit és meglátat bennünket saját magunk számára egy ilyen helyzetben, amikor ez a felismerés vagy rálátás el tudja érni fájdalomküszöbünket, ahol elidőzik, nem halad tovább, hanem ide-oda cikázik raj-

ta: karcolja, karistolja, vési, faragja, nem várt, lecsapó váratlansággal érkező szenvedéssel és kínnal, ami megnevezhetetlen; az elviselhetőségen majdnem túllendítve az elviselhetetlenség határához közelít. Ez a tiszta szemléletű rálátás kérdések sorát teszi fel számunkra: Mit is tettünk? Mit nem tettünk (meg)? Mit teszünk folyamatosan? Miért mulasztunk? Miért nem tudunk kilépni a szeretetlenségből és átlépni a szeretetbe? Mert nem tudunk csak úgy egyszerűen? És miért olyannyira fájdalommal és szenvedéssel telített? Miért nem tudjuk átadni az életünket, miért nem tudunk ráhagyatkozni? Mi ez az egész önakarat/oszkodás? Ilyen és hasonló kérdések tombolásának lecsillapodása közben vagy után, a felismerésnek ezen a nagyon keskeny fénycsíkján — ha képesek vagyunk megnyílni és beengedni — léphet be az irgalom.

Első jele, hogy egyáltalán el tudjuk vinni, hordozni, cipelni az elvétésnek és felismerésének fájdalmát. Mert ez a fájdalom — kín, gyötrellem, szenvedés — messze meghaladja az emberi tűrőképességet és fájdalomküszöböt, azt, amit az ember úgy általában el tud viselni, és lényegében mindent, amihez hozzászokott, amihez ragaszkodva odakötözte magát, de ami lényegében nem, vagy lényegileg nem hozzá tartozik. Másként fogalmazva a letérdelésből a feltérdelés folyamatán vezet át az irgalom. Megtörténik mindeközben a rálátás kitisztulása, a korábbi történések vagy nem-történések fénytörésének megváltozása, felfénylése, ami a szeretet elvétését egyre világosabban és tisztábban láttatja. Olyan mély síkokon történik mindez, hogy irgalom nélkül lehetetlen lenne végigmenni rajta. Mégis úgy tűnik, mintha a magára maradottságon kívül más nem létezne, holott az irgalom jelzi jelenlétét, az irgalom az, ami folyamatosan elemel a mélységekből, és a felfelé gravitáció felé nyit utat.

A Felülről megtapasztalt irgalom érzékennyé tesz a másik ember irányában, vagyis a vertikális tapasztalatot horizontális irányba transzformálja. Az elvétést követő szenvedésutat végigjárva növekszik a megértés, a Másik cselekedeteit és küzdelmeit látjuk, és nem ítélkezőn fordulunk felé vagy el tőle, és ugyanakkor önmagunk felé is nagyobb megértést, de egyben nagyobb visszafogottságot is tapasztalunk: nem akarunk többet véteni a szeretet ellen, vigyázóbb, körültekintőbb, óvatosabb megközelítésmóddal, magatartással fordulunk a világ, a másik és önmagunk felé. Mindez elfogadás is, minden létező éppen úgy létezik elfogadása magyarázat keresése nélkül, magunkra vonatkozóan pedig magyarázkodás vagy önmagyarázat nélkül, az ésszerű megközelítés tompulása és a ráhagyatkozás (iránti vágy) felerősödése. Az irgalom megtapasztalásának és kifejezésének öröme is ebben az átalakító beállítódásban érkezhetsz el, nagyon egyszerűen és természetesen, észrevétlen szelidséggel. A megbocsátást adó kegyelem irgalma, amely bár Felülről érkezik, de mindig a Másik ember nyújt(hat)ja, ad(hat)ja át számunkra, megértő, csendes szelidségű odaadáson és feltétlen, kételkedést kizáró, minden önérdekről való megfeledkezésen alapulhat. Ami egy másik küszöb, amelyről-amelytől lehetőség van indulni irgalmas/abb cselekedetek felé. Felszabadultan, egyre szabadabban. Újra és megint.

„Uram, Jézus Krisztus, irgalmazz nekem!”

OROSZ ATANÁZ

Miskolci püspök

Számomra az irgalmasság mindenekelőtt Jézus Krisztus irgalmát jelenti. Azét a Messiásét, aki a próféta szavát beteljesítve irgalmasságot akart, és nem áldozatot (vö. Mt 9,13). Akinek megesett a szíve a fiát gyászoló özvegyasszonyon (Lk 7,13), s aki végtelen irgalmasságától indítva meggyógyított mindenféle betegséget a választott nép körében (Mt 9,35).

Ezt az irgalmat vette célba a kánaáni asszony, s erre találunk utalást a két vak (Mt 9,27) vagy éppen Bartimeus fohászában (Mk 10,47; Lk 18,38): „Dávid fia, könyörülj rajtunk!” Vagy épp a tíz leprás segélykiáltásában: „Jézus Mester, könyörülj rajtunk!” (Lk 17,13). Hiszen az itt szereplő „könyörület” egyet jelent az irgalmassággal.

Ezt a fohászt ismételve én is jövet-menet, mint ahogy a görög szerzetesek teszik: „Uram, Jézus Krisztus, irgalmazz nekem!” Mert erő árad ki Jézus nevéből, illetve legszentebb személyéből. Remélhetjük és meg is tapasztalhatjuk azt a hit szintjén.

De szinte ezt ismételve mindannyian akkor is, amikor „Kyrie eleison” szavakkal énekelve imádkozunk. Megszólítjuk az Urat és irgalmasságot, kegyének reánk árasztását kérjük. A görög nyelvben az irgalom (*eleosz*) és olaj (mai kiejtésben: *eleon*) hasonlóképpen hangzik. A görög szertartásban imádkozó hívő Isten irgalmának kiadását a testen végigcsorgó illóolaj módjára képzelel. Így áraszsa ki reánk Jézus Krisztus is az ő irgalmasságát!

Az irgalom öröme és szomorúsága

POMOGÁTS BÉLA

Irodalomtörténész

Az irgalom evangéliumi fogalma, úgy gondolom, a keresztény tanítás centrumában foglal helyet. A világ: az emberiség és a természet mindenképpen irgalomra szorul, és az irgalom morális fogalma mintegy szinonimája annak, hogy keresztények vagyunk. Ugyanakkor az irgalom fogalma nem valamilyen zord szigort képviselő erény, inkább a mindennapok gyakorlati életvitelének irányítója, legalábbis ennek kell

lennie. Pál apostol írja a Rómaiakhoz szóló levelében: „ahogy egy testben több tagunk van s minden tagnak más a szerepe, sokan egy test vagyunk Krisztusban, egyenként azonban tagjai vagyunk egymásnak, s a nekünk juttatott kegyelem szerint adományaink is különböznek: aki a prófétálást kapta, tegyen tanúságot a hit szerint, aki tiszttséget kapott, töltsse be tiszttségét, aki tanító, tanítson, aki a buzdítás ajándékát kapta, buzdítson, aki jótékonykodik, tegye egyszerűségben, aki előljáró, legyen gondos, aki irgalmasságot gyakorol, tegye derűsen”.

Irgalmasnak lenni nem egyszer szomorú életet jelent, az irgalom képviselőinek át kell élniök azokat a fájdalmakat, amelyeket orvosolni szeretnének. Ugyanakkor igaz lelki örömmel jár együtt az irgalmasság gyakorlása: aki másokkal (emberekkel, állatokkal) irgalmas, az, ahogy én gondolom, az Úristen teremtő terveinek a szolgálatát vállalja: az Úristen munkájában osztozik. Talán nem tekintik a Vigilia olvasói blaszfemiának, ha itt most József Attilát idézem. *Istenem* című versére gondolok: „Dolgaim elől rejtegetlek, / Istenem, én nagyon szeretlek. / Ha rikkancs volna mesterséged, / segítnék kiabálni néked. (...) Ha csósz volnál, hogy óvd a sarjat, / én zavarnám a fele varjat. / S bármi efféle volna munkád, / velem azt soha meg nem unnád. / Ha nevetnél, én is örülnék, / vacsora után melléd ülnék, / pipámat egy kicsit elkérnéd / s én hosszan, mindent elbeszelnék.”

Igen, a derű is fontos: az, hogy az irgalmat ne a parancsok fegyelmezett követése vezérelje, hanem a keresztény derű. Másként szólva, vagy inkább a derű lelki tulajdonságát megvilágítva: a jókedvű szeretet. Az, hogy az irgalom (a szeretet) nemcsak azon segít, akinek bajaiban segítséget kínál, hanem azon is, aki az irgalmasságot gyakorolja. Ennek az önkéntes és derűs irgalomnak különösen akkor van jelentősége, ha megsokasodnak az evilági gondok, ha a köznapis szenvedés árnyékot vet egyszerű és ártatlan emberek sorsára. Mint például napjainkban, midőn a közel-keleti országokból ezrével és százezrével indulnak útnak szerencsétlen menekülők — bízva abban, hogy a keresztény Európa még ismeri az irgalom fogalmát, és nem zárja be szívét az emberi nyomorúság köznapis, tömeges tapasztalata előtt.

A mögöttünk álló napokban mind nyugtalanabb szívvel láttam a televízió képernyőjén a délről érkező „sorstalan” (ezt a fogalmat szabadjon nekem abban az értelemben használni, amelyet Kertész Imre világhírű regénye adott neki!), igen, „sorstalan” menekülők özönvízszerű áradatát. Lehet, hogy vannak közöttük olyanok, akik nem érdemlik meg a keresztény Európa irgalmasságát, lehet, hogy vannak közöttük olyanok is, akik egyenesen a keresztény Európának a szabadságára kívánnak törni. Én mégis azokat a meggyötört arcú asszonyokat, azokat az apjuk nyakában ülő kisgyerekeket látom, akik talán pusztas életük védelmében, talán egy orkánszerűen kibontakozó tömeghisztéria hatására elindultak valahonnan Irakból, Szíriából, hogy „valahol Európában” (ennek a két szóból álló fogalomnak is mitikus jelentése van, emlékezzünk csak Radványi Gézának közvetlenül a második világhábo-

rú befejezése után forgatott nevezetes filmdrámájára!), tehát „valahol Európában” biztonságot és békét találjanak.

Az irgalomra manapság igen nagy szüksége van a világnak, Európának, Magyarországnak. És azok az állami vezetők, azok a politikusok, akik az irgalom stratégiáját választják — szemben az államigazgatás, akár a társadalmi jólét (a „jóléti állam”) stratégiájával —, bizonyára inkább követik a krisztusi tanítást, mint a szigorú rendvédelmi teoretikusok. A krisztusi irgalomnak ma olyan szószólói és tevékeny képviselői vannak, mint Ferenc pápa vagy Angela Merkel, én őket tartom ma a keresztény Európa igazi képviselőinek.

RÓNAY LÁSZLÓ

Irodalomtörténész

Legyünk irgalmasok!

Aligha választhatott volna a Vigilia időszerűbb témát, mint az irgalmasságról való párbeszédet. Egyáltalán létezik a hétköznapi életben? Tudunk irgalmasak lenni? Megetetni az éhezőket? Befogadni a hajléktalanokat? Megszólítani a magányosokat? Letörölni a kivetettek könnyeit? Nem folytatom. Kínzó lelkifurdalással nézegetem a menekülők ezreit, akik irgalmasságunkban (is) bizakodva keresnek új hazát, otthont maguknak. Világméretű irgalmasságra volna szükség, hogy enyhítsük szenvedéseiket. Fel kellene támasztanunk ezt az érzést, gyakorlatba kellene átültetnünk a részvét halkán elmormolt szavait.

A sors megmagyarázhatatlan fordulatainak egyike, hogy miközben utána akartam nézni, mit írnak a nálam sokkal bölcsebbek az irgalmasság testi és lelki cselekedeteiről, az egyik könyvből a papköltő, Tűz Tamás verse hullott ki, amely a Hazánkban, a Demokrata Néppárt lapjában jelent meg 1948. augusztus 27-én. Talán édesapám ollozta ki és tette félre. Az irgalmasság emberfeletti, csodálatos és vigasztaló megnyilatkozását ábrázolja. (Szerzője lelkészként működött a második világháborúban, hosszú ideig azt hitték, ő is az áldozatok között van. Tanulmányt is közöltek róla a *Magyar mártír írók antológiájában*.)

MÁRIA A SEBESÜLTEK KÖZÖTT

*Ködös reggel. Az ég üvölt s a vér már patakokban ömlik.
Egy baka haldokol. Jer, látogasd meg őt s a többit,*

*kik tátongó sebekkel utánad sírnak,
mert te vagy nekik a legragyogóbb csillag.*

*Ne bánd, ha vériünk tán kéklő övedre fröccsen,
kimossák majd az angyalok a mennyei körökben.*

*Ez a szegény gyerek nincs még húszéves sem s már holt itt.
Aknára ment s a lába, mint a rongy, lefoszlott csontig.*

*Amott egy gyalogos bámulja jobb kezét.
Kaszát nem fog többé vele, se kenyeret; gránát morzsolta szét.*

*Sápadt arcával rád tekint ez az öreg vitéz.
Hasán ment át a vas. Csöndes, meghalni kész.*

*Nem asszonynak való, bizony e szörnyű látvány,
De tudjuk, mily erős voltál te vérző fiadnak láttán.*

*Azért legkedvesebb lesz szívednek az a vézna legény,
ki miként Jézusod, nyitott szívével fekszik az út peremén.*

*Anyja nem látja többet őt, így hát te légy az anyja: nézd meg!
Szelíd kezettel simogasd s mint fiad, úgy becézzed.*

*S ha meghalna tán — ki tudja, lesz-e sírja —
nevét jegyezd föl, Asszonyom: vérző szívedbe írva!*

Gyerekkoromban a Rózsadombot még nem építették be. Hatalmas mezőkön rúghattuk a labdát. Gőgösen FRSE (Felsőrózsadombi Egyesület) néven alakítottunk csapatot, s később is összetartottunk, bár 1956 eseményei alaposan megritkítottak bennünket. Egyik barátom meg-nősült, két gyermekük született, aztán egyik napról a másikra eltűntek (Nyugatra távoztak). Magányos édesanyja minden reggel kiállt a ház elé, alkonyatig figyelte az utca végét, hátha felbukkannak, hátha visszatérnek. Némán állt, mint a fájdalom oszlopa. Senki sem jött.

Még álomban is visszajár, ahogy ott állt kopott kabátjában. Oda kellett volna menni hozzá. Valami vigasztalót kinyögni. De csak néztem. Elmulasztottam valamit, amit már nem lehet jóvátenni. És még hányszor! „Most már késő...” — írta József Attila. Mint rám súlyosodó terheket viszem ezeket a megkövült, könnytelen arcokat, holott talán egyetlen vigasztaló szó is elég lett volna. Az irgalmasságot nem az elmélet síkján kell megismerni. Gyakorolni kell(ene).

A menekülők között egy főkötős asszony ült a Keleti pályaudvar előtt. Három gyermekét igyekezett óvni a hidegtől. Egy civil segítő takarókat nyomott a kezébe. Sokan sűrögtek-forogtak közöttük, igyekeztek enyhíteni szenvedésüket. De ott volt, segített mindenki, akinek kellett volna?... Jól vizsgáztunk kereszténységből?... Nem úgy viselkedtünk-e, mint a názáretiek, akik „megbotránkoztak benne”, s nem engedték, hogy irgalmasságot tegyen velük?...

Apám mesélte, hogy látta Babits Mihályt a betegágyán. Verset is írt a szíven ütő látványról (*B. M. a betegágyon*). Nem sok ideje volt már. Magányosan feküdt, senki sem törölte le arcáról a kínok verítékét. Milyen sokszor mulasztjuk el ezt a mozdulatot! „Beteg voltam

és...”; „Éheztem és...”; „Szomjaztam és...” Vajon a tetteink szintjén betöltjük az ések utáni hiányt? Netán üldögélünk és üzletelünk a templom előtt? Meglátjuk a szenvedőket, magányosokat, a jó szavak hiányát szenvedőket, vagy félrefordítjuk a fejünket, és elindulunk hazafelé a napi bevételt számolgatva? Csupa kérdőjel. Csupa kérdés. Tettekkel kellene válaszolnunk rájuk, míg nem késő, és számon kérjük, amit elmulasztottunk.

Egyetlen gondolatot még. Az irgalmasságnak és könyörületnek új dimenziói nyílnak meg napjainkban. Irgalomért esedeznek a kényszerűségből Európába özönlők, de azok a kis országok is, amelyek az újabb kori népvándorlás számos terhét hordozzák, s erre éppen úgy nincsenek felkészülve, mint a jobb módú országok. Európa először fogadta el a kereszténységet, s ennek elvei, erkölcsisége hatotta át. Ezeknek az erkölcsi elveknek például a szegényebb államok iránt tanúsított szolidaritásban is meg kellene nyilvánulnia, hiszen csak így beszélhetünk egységes Európáról, amely befogadja az üldözötteket, és elfogadja, hogy a körében élőket is segítenie kell szorongattatásukban.

Az irgalmasság erénye

SÁRKÁNY PÉTER

Filozófus

Etikai szempontból az irgalmasság (*miser cordia*) erény, amely a másik ember nyomorúságára (*miseria*) irányul és az anyagi vagy a morális értelemben vett konkrét segítségnyújtást teszi lehetővé. A zsidó-keresztény hagyomány szerint az irgalmasság szeretetből fakad és nem kizárólag érzületben vagy egy meghatározott gondolkodásmódban nyilvánul meg. Az irgalmasság sokkal inkább a helyzetnek megfelelő cselekedetben testesül meg (például az éhezőknek ételt adni, a szomjazóknak italt adni, a szegényeket ruházni, az utazóknak szállást adni, a halottakat eltemetni, a bűnösöket megintenni, a tudatlanokat tanítani, a szomorúakat vigasztalni stb.).

Az irgalmasság habitusának kialakítása, gondozása és az ennek megfelelő cselekedetek gyakorlása során szembe kell néznünk azzal a nehézséggel, amely általában az erény időszerű értelmezését megnehezíti: saját hagyományainkon belül eltérő értékfelfogások és erényfogalmak léteznek. Ez a probléma azonban csak első megközelítésben jelenthet nehézséget, mivel a jelenség tüzetesebb vizsgálata egyértelművé teszi, hogy az irgalmasság fogalma a legeggyetemesebb emberi tapasztalatokra támaszkodik (éhezés, szomjúság, öröm, fájdalom, végesség stb.). Az irgalmasság cselekedetei tehát éppen azokra a testi és lelki szükségletekre vonatkoznak, amelyek — a nyelvi, vallási és kulturális különbségeken túl — egyetemes emberi mivoltunkból fakadnak.

Ennek köszönhetően az emberi irgalmasság általános értelemben vett etikai jelentősége az alábbi három dimenzióban körvonalazható:

a) *Az irgalmasság hétköznapi életünk alapja.* Minden ember alapvető tapasztalata a testi és lelki dimenzióit érintő gondoskodás kívánatos és jótékony hatása. Az irgalmasság az ember testi, lelki és spirituális igényeinek értelem-összefüggésében nyilvánul meg. Ennek köszönhetően az irgalmasság etikai szempontból a hétköznapi életünk hiányaira adott morálisan helyes válaszok összességéként értelmezhető. Az irgalmasság színtere a közvetlen életvilágunk feladatrendszerére.

b) *Irgalmasság a hivatásban.* A legtöbb hivatás gyakorlása előfeltételezi az irgalmasság erényének birtoklását. A szakmák többsége ugyanis a már említett emberi szükségletekkel áll összefüggésben. A hivatását gyakorló orvos, pedagógus, szociális munkás, stb. tevékenysége etikai szempontból az irgalmasság erényének figyelembevételével értelmezhető. Természetesen egy adott hivatás csak az irgalmasság egyik cselekedetét gyakorolja professzionális módon. Ezért mindannyian egy másik (szak)ember irgalmasságára szorulunk. A hivatásként értelmezett irgalmasság színtere a közvetlen környezetünk intézményszerű hálózata.

c) *Az irgalmasság mint diskurzus.* Etikai szempontból újra és újra kívánatos az irgalmasságról folytatott tudományközi és vallásközi párbeszéd lehetőségének megteremtése és folyamatos fenntartása. Az etika számára komoly és időszerű kihívás az irgalmasság, a kardinális erények (okosság, igazságosság, bátorság, mértékletesség) és az isteni erények (hit, remény, szeretet) viszonyának tisztázása. Számos aktuális társadalmi kihívás arra kényszerít, hogy az irgalmasság erényének gyakorlása során az új és ismeretlen szituációk sajátosságaira jobban figyeljünk. Úgy tűnik, az elkövetkező időszakban is sokszor fel kell idéznünk Aquinói Szent Tamás intő sorait: „Az igazság irgalom nélkül kegyetlenség; az irgalom igazságosság nélkül a bomlasztás szülőanyja.”

SZÉKELY JÁNOS

Esztergom-budapesti
segédpüspök

Az irgalomról

A Biblia egy egészen különleges szót használ az irgalom kifejezésére. Héberül az anyaméhet jelentő főnév többes számát (*rahamim*), görögül pedig az ember belső részeit jelentő szót (*szplankhna*). Az az ember irgalmas, akinek anyai szíve van, akinek a benső részei remegnek, ha mások szenvedését látja. Sirák fia könyve ezt a szót használva írja: „Aki gyermeket dajkál, sebeit is fogja majd kötözni. Minden kiáltásra megremegnek a belső részei” (Sir 30,7).

Lukács evangéliumában háromszor szerepel az irgalomnak ez a ritka, nagy erővel rendelkező szava. Isten az ő irgalmas szíve által látogatott meg minket a magasból, és küldte el a Fiát, hogy a bűntől megszabzott embert felemelje (Lk 1,78). Az irgalmas apa szíve megrendül,

megindul, amikor látja, hogy a fia hazatér (Lk 15,20). A szamaritánus megrendül, amikor meglátja az útszélen fekvő, félholtra vert embert (Lk 10,33). A három evangéliumi mondat összefügg egymással. Az isteni irgalom, amellyel meglátogatott minket, amellyel a mennyei Atya hazavár minket, túlrad bennünk, és egymás iránti irgalommá válik.

Simone Weil írta azt, hogy az irgalmas szamaritánus példabeszédének idézett mondata („meglátta, és megesett rajta a szíve”) a szeretet leggyönyörűbb rövid leírása a világirodalomban. Szeretni annyi, mint meglátni. A szemünk ablakain át beengedni a másik fájdalmát úgy, hogy nekünk is fájjon. Azután már természetes lesz, hogy ezen a közös fájdalomon segítsünk.

Az irgalom az igazságosságon, a járandóságon, a kölcsönösségen túlmenő, túlradó anyai szeretet és együttérzés. E nélkül a megsebzett, megromlott kapcsolatok nem tudnak gyógyulni, e nélkül az elrontott helyzetekből nincs kiút.

Egy diakónus testvérem mondta el, hogy egy alkalommal az anyósa nagyon bántó, fájdalmas módon (ki tudja, már hányadszor) bele szólt a családjá életébe. A feleségének is nagyon fáj az eset, de ő nem mert szólni, így a férj (a diakónus) ment át feldúlt állapotban az anyósához, hogy helyre tegye őt. Az anyósék közel laktak, mintegy száz méterre. A diakónus — hirtelen indíttatásra — végigimádkozta ezt a száz métert. Az anyósáért könyörgött, és a családjuk békéjéért. Mire az ajtóhoz ért, elszállt a mérge. Néhány szó után — bár ilyet addig nemigen tett meg — átölelte az anyósát. Aztán leültek, és olyan jól beszélgettek, mint még soha. Finoman a problémát is elmondta a diakónus. Semmifajta vita ebből nem támadt, szeretetben búcsúztak el. Azóta is békesség uralkodik a családban. Az irgalom, az a száz méter és az imádság megoldott egy olyan helyzetet, amit az igazságosság képtelen lett volna rendezni.

Friss jogosítvánnyal volt egy autóbalesetem. Nagyon szégyelltem magam, mert én voltam benne a hibás. A faluban, ahol káplán voltam, néhány óra alatt elterjedt a híre a balesetnek. A helyszínről este érkeztem haza a faluba. A megérkezés döbbenetes volt: rengetegen vártak a plébániánál. Sok kisgyerek odafutott hozzám, és átölelt. Nagyon örültek, hogy semmi bajom nem esett. Mint az elveszett fiú hazatérésekor, úgy fogadott engem a közösség ölelő karja.

Egy három gyermekes anya belebolondult egy idegen férjbe, gyakran ott aludt nála. A férje óriási kínokat élt végig. Ez a dráma körülbelül három éven át tartott. A férj ezalatt mindent ellátott a három kislányuk körül, reggelit készített, vitte őket az iskolába. Nem rendezett jeleneteket, ha a felesége hazajött, befogadták. A férj három éven át ilyen módon küzdött és szenvedett a házasságukért. És lassan, apró lépéseken keresztül ez a házasság megmenekült, talpra állt, újrászületett! Amit az igazság képtelen lett volna elérni, azt megcselekedte az irgalom.

Mindnyájan ők vagyunk

TAKÁCS ZSUZSA

Költő, író

A jelentésüket, egyediségüket elvesztők, akiket a háború talán arra ítél, hogy nyomtalanul eltűnjenek, nagy tömegekben vonultak át Magyarországon 2015 kora nyarától késő őszeig. Kegyelmi pillanat volt ez, ritka ajándék Magyarországnak — amivel mi, még egyéniségünket őrzők — éltünk, vagy amit eljátszottunk (talán örökre). Pedig a kockázat, aminek kitéttük vagy nem tettük ki magunkat, számunkra csak pillanatnyi volt, az értük hozott halálíg tartó elveszettség veszélye föl sem merülhetett bennünk. Az Evangélium egyik legmegindítóbb, irgalmas szeretettel teli jelenete számomra a betániai vacsorán játszódik le (Jn 12,1–8). A gyász előérzetétől megindulva *Mária vett egy font valódi nárdusból készült drága olajat, megkenete vele Jézus lábát és megtörölte a hajával, a ház betelt az olaj illatával. Szeretek elidőzni itt az olvasásban, a szeretet és irgalom kifejezési formáin, de a szokásos júdási érvelés felteép minden ajtót és ablakot, a belső tér falai megrepednek. Miért nem adták el inkább az olajat 300 dénárért és osztották szét a szegények között? — kérdezi Júdás. — De nem azért beszélt így, mintha a szegényekre lett volna gondja, hanem mert tolvaj volt, ő kezelte a pénzt, és eltulajdonította, amit rábíztak. Jézus így szólt: „Hadd tegye, hiszen a temetésem napjára teszi. Szegények mindig lesznek veletek, de én nem leszek mindig veletek.”*

Boros László *A köztünk élő Isten* című ihletett könyvének negyedik fejezete az irgalomról szól, arról a képességről, melynek birtokában az irgalmat gyakorló a *szenvedő lénnel létegyesre* lép (mint Mária Jézussal, fűzöm hozzá magamban). *Rémes veszélynek teszi ki magát ezzel az ember* — írja Boros László. Erre a felmérhetetlen áldozatra-áldozathozatalra idézem Kalkuttai Teréz anya alig húsz évvel ezelőtt bevezetett életének történetét, aki fiatal lány korában meghozta veszélyes döntését, és csaknem negyven éven keresztül, 87 éves koráig végezte India legnyomorultabbjainak utcai szolgálatát, s csaknem az első naptól átélte rettenetes utcai tapasztalatai miatt elvesztette a hitét, kitalált, megvetettnek és kismizettnek tudta magát, ahogy az utcán élő többi nyomorult is. *Nincs bennem szeretet*, jegyezte fel naplójában; és lelkigyakorlatos füzetébe a magának fölített kérdésre: *Szeretettel és megrendülve veszem-e magamhoz az ostyát?*, azt a kurta választ adta, hogy: *nem*. Gyógyító munkájának keserű gyümölcse volt a lelki sötétség, a belső kiüresedés, amit a szociális munkát végzők szakmai ártalomnak tekintenek, s amit Boros László „lélekcsere” néven említi. Először *idegen, kitalált s hazátlan lesz, a másik mindent elszűrő kedvetlensége őt is elszűrökíti*, s a végén pedig vállalára veszi a másik keresztjét, aminek a terhét az a másik valószínűleg már nem is érzi.

Pilinszky azt írja a költészetéről, hogy az a gyónás egyik fajtája. Megfordítva ezt az állítást azt is mondhatnánk, hogy a gyónás egyik fajtája a költészet. Szavaim hiteléül álljon itt Kalkuttai Teréz egy feljegyzése, amit gyóntatójához, Picadilly bíboroshoz juttatott el, kísérő levelében azzal a kéréssel, hogy — mint minden egyéb feljegyzését és levelét is — az elolvasás után égesse el. *Uram, Istenem... senki sincs, akibe kapaszkodhatnék... hol van a hitem... bennem nem csak az üresség és sötétség van. Nem merem elmondani azokat a szavakat és gondolatokat, amelyek a szívemben vannak és elmondhatatlanul gyötörnek... szeretet — ez a szó — semmit sem jelent... Ha van Isten, kérem, bocsásd meg nekem ezt. Mielőtt ez a munka elkezdődött, olyan nagy egyetértés, szeretet — hit — bizalom — ima — áldozat volt bennem. Hibáztam-e, amikor vakon engedelmeskedtem...? A munka iránt nincs bennem kétség...*

Egy alkalommal azt kérték tőlem, hogy utolsó két kötetem *India* ciklusával kapcsolatosan beszéljek Kalkuttai Teréz költészetéről. Képtelen kívánság volt, hiszen ő nem volt költő, fiatalkori kísérletei jelentéktelenek. Isten kiválasztotta volt, amiről viszont önmaga semmit nem tudott, hiszen önmagának semmit sem remélt. A kitett csecsemők és öregek, az üldözöttek, az útszélen hagyottak, az éhesek és szomjasak, az árkon-bokron átgyalogoló kisemmizettek egyik sarusa volt, látó a múlt és a mindenkori jelen sötétjében.

VASADI PÉTER

Isten nem úgy...

Költő, esszéista

...valamilyen, ahogy — bocsánat a hasonlatért — egy szép szelet félbarna vajás kenyér lekváros is. Isten nem tud valamilyen lenni, csak isteni. Abszolút Valaki. Annyira Ő ő, hogy csak közelíteni képes Hozzá a teljes embert betöltő és lefoglaló létérzet. *Ő nem irgalmas, hanem maga az irgalom.* Mivel szeretet. Benne, az Irgalomban élünk, mozgunk és vagyunk. Belőle senki sem zárhat ki senkit. Akarhatja az ember, vagy szeretné, ha akarhatná, de ezzel törekvésében körön kívülre helyezni magát. Egyedül Isten zárhat ki magából, vagy fogadhat be magába bárkit. Bármit. Hála érte, hogy így van. Szabadon, istenien botránkozathat meg minket (és tegye is), örökös részrehajlásaink, pártiságunk, vélemény-offenzíváink ellenében. Annak irgalmaz, akinek akar, és ez — titok, hogyan s miért — döntéseinek oka és alapja. Isten nem (agyaskodó) író, sem teológus. Ő Irgalom. Úgy, ahogy Jézus élet és út. El kell hallgatnunk előtte, ha a szükségeset szeretnénk megismerni. Aki az ő kegyelméből ilyen mélyen fekvő magasba jut el, hunyja le a szemét, mert megérkezett. Megkapta.

*

Ferenc pápa soraiban nekem ez a legbiztatóbb kijelentés: „mindenki”, tehát nem sokak, hanem mindenki, aki kegyelem-érintette em-

ber, vagyis a nem katolikus fekete a tongui őserdőben, az élő akárki is, és így Isten-érintette, és az, akivel kívülálló számára ismerhetetlen, bizonyíthatatlan esemény történt, „megtalálhatja a megbocsátás bizonyosságát”. Ez a remények legreményebbje. Fölzabadító, kitárlukozó, igazi ölelés. Fokozhatatlan; az emberi kínlódás özöne szétmossa az ilyen-olyan típusú reményeket. Mert a „mindenki” bűn nélkül nem tud élni, a megbocsátás reménye nélkül még kevésbé. Tehát vagy legyint és otthagyja az „egészet”, vagy szorong, lévén, hogy nem mindenki katolikus... És nem is lesz, józanul mérlegelve az idők jeleit. Ez, az ilyen biztatás valósággal lök a tespedtségre hajlamos emberen. Segít. Az, ha tényleg Benne járunk bűneinkkel együtt, és mégis azt mondta nekünk Isten: „Nem akarok nélküled élni”, mert beléd szerettem, mondja Isten. Henri Boulad jezsuita ezt ilyennek hallotta: „Értsd meg, ember, örültem szeretlek téged!” Azaz mindenre elszántan. Föltétel nélkül. Örökre. Irgalom vagyok.

✱

Mindig és mindenkinek van esélye, hívása, oka és alkalma arra, hogy másoknak irgalmazzon. Még akkor is, ha kezdetben (ál)diszkrétan elfordul. Tovább lépdel. Hiába teszi. Az emberi nyomorúság oly nagy, oly általános, oly sokféle, hogy úgyszólván meg fogja őt előzni. Szökni nem lehet, csak hazudni. De az efféle „szabadság” mindig visszaüt. Ott segíts, ahol kell, ahol tudsz. Figyelj. X. vagy Y. nem szól, csak néz. Vagy kitartóan küldik neked a csekket. Fizess valamennyit a rászorulóknak megsegítésére. Ne húzd el a szád, hogy ezekből a milliókból építik a villájukat, mennek (Májemibe) Miami, stb., stb. Ne törődj vele. Adj és adj. Taníts, támogass, állj föl idejében a kk (kedves kis) tv elől. Előbb mosd ki, aztán varrd meg a hálóingét, meg az alsónadrágját; ne fintorogj, ja, meg a párnáját. (Imént gatyát akartam írni, de nem írom.) Igazítsd meg a gumilepedőjét. Pelenkázd. Legyen mindig víz a poharában. Örülj, ha iszik. Ha (végre) alszik, de nyöszörög, és nem találod a papucsodat, menj oda hozzá meztláb. Jó, de hideg van. Istenem. Neki is az van. Zuhanyoztasd. És még hatszázötvenezer dologra figyelj. Igen, figyelj. Változtasd meg gondolkodásodat. Meg fog változni az életed. Ne kérdezd, hogyan, milyen minta, szabály, igény szerint. Ne törődj senki igényeivel. A megszólaló, harangként kolompoló szívedre hallgass, és segíts. Adj. Ne kérd vissza. Nem igaz, hogy mindent megtettél, most már elég. Sosem elég. És nem tehetsz meg mindent. Az irgalom nem kampány. Élet a neve. Annak is a sava-borsa. És tudni kell, hogy maga az Irgalom lesz, aki *akkor* majd üres kezűvel együtt „meneszti a gazdagokat”. Ha olykor igen csúnyákat csikorogsz, nem fontos. Légy szegény. Hallgatag. Szerény. Irgalmazz. Szolgálj, és te fogsz nyerni.

✱

Még valamit. Van Kalkuttai Teréz Anyáról egy kép az *Ahol szeretet van, ott az Isten* című könyvének borítóján (Vigilia Kiadó, 2015). Egyedül, soványan, kissé nyüzöttan áll valamiféle romok között, erősen, vá-

rakozó döbbenettel, pillantás nélkül néz egy messzibb pontra. A leomlott falak alól sikítás, könyörgés, haldoklók utolsó szavai hallatszanak. Szorosan ölel magához egy (talán indiai) kisleány, aki már reggel óta nyeli a könnyeit, belefúrja fejét az Anya kék-fehér csíkos, klepetusos vállába. Az Anya két ráncos bőréjű ujjá közé fogja a kicsi karját, az meg markolja, ami a keze ügyébe esik... Mi az, hogy irgalom? Ha ez, kit kizárni belőle? Tolongva tóduljon mindenki bocsánatért. Igen, az ártatlan, a betörő, a kéjgyilkos, a szent pap, meg a becserkészett szív is, az istenkáromló, a remete, gyónók gyóntassák a gyóntatókat, a szupercéda, a világsztár könnyeit ontva ministráljon a nemrég 43 évesen elhunyt teniszbajnok barátomnak. Először is, kedves Olvasóm, nézz körül otthon. Még ma. És „Irgalmazzatok, akkor majd nektek is irgalmazni fognak”. Nem írom ide, ki mondta ezt. S mikor. Tudjuk valamennyien. Ma is mondja.

*

Hálára ne számíts. A hálapénz (?) is másokat keres kitartóan. Keresen... Akinek irgalmaznak, szükségképpen ellene fordul annak, aki irgalmaz neki. Ha igazán nincs senkije, csak te, ki ellen forduljon? Megüthet. Leköphet. Ordítózva öntheti rád (a konzervből megfiatalított) borsólevest, n. b. nem csodálkozom rajta... Harmadszor is mosakodhatsz. Bevádol. Rád hazudik. Beteg. Van fogalmad erről a bajról? Ha van, az még édeskevés... nem számít. Végül is semmi sem számít, csak az, hogy segíts. Vagyis szeresd őt. Szeress. Sosem vagy egyedül.

„Szeretettel és irgalmasan”

VILLÁNYI LÁSZLÓ

Költő Irgalmasság: súlyosan komoly szó. Gyanítom, ha megkérdeznék a járókelőket, legtöbbjük papok, szerzetesek, apácák hatáskörébe utalnak. Az irgalom Jézus számára olyannyira fontos, hogy Máté evangéliumában kis módosulással kétszer is kimondja: „Menjetek és tanuljátok meg, mit jelent ez: »Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot!«” (Mt 9,13; 12,7).

Nap mint nap tapasztaljuk a világban jelen lévő irgalmatlan önzést, cinizmust, gőgöt, rosszindulatot, irigységet, sokak számára a siker a legfőbb cél, az érdeknek rendelnek alá mindent. Száz év múltán még inkább igaz, amit Franz Kafka ír *A perben*: „A hazugságot avatják világrenddé”. Hol kezdődik az irgalmasság, van-e arra esély, hogy köznapivá szelídüljön?

Tudjuk, nem kevés ember hazugságokkal szövi át élete rendjét. Mindenben öngazolást talál. Vagyis fölöttébb kétséges számomra,

hogyan aki önmagával szemben is vétkezik, azt szabad-e „meginteni”, szembesíteni az igazsággal. Életem legszörnyűbb — utóbb többszörösen megbánt — helyzetei azok voltak, amikor valakinek irgalmatlanul a szemébe mondtam az igazságot. Mit tehetünk, ha egy hozzánk közel álló emberről kiderül, a számunkra ismerős, izgalmas, rokonszenves, becsült énjén kívül van egy rejtett, bűnököt elkövetett énje? Ha a hazugság birodalmát építette maga köré?

Ha megrendülünk, mert valakit másnak ismertünk, a legkevésbé irgalmatlanok akkor vagyunk-e, ha nem kezdeményezünk párbeszédet, hiszen a rejtőzködő én alaposan kidolgozott ideológiát hoz létre, az ártatlan áldozat arcát mutatva a világ felé, s így — önmaga javára fordítva minden szavunkat — észrevétlenül a cinkosává válunk?

Akkor vagyunk irgalmasak, ha kivárjuk, míg az ártatlannak gondolt személyiség büntől tartózkodó énje szembe mer nézni vétkes énjével, önmagától rádöbben, nem áll mindenk felett, az ő mások életét megkeserítő tettei sem parányiak Isten szemében, nem ki-sebbittheti azokat?

Ugye nincs jogunk megítélni a vétkest, irgalmatlanul a fejére olvasni Jézus szavait? „De ha valaki akár csak egyet is e kicsinyek közül, akik hisznek bennem, bűnre visz, jobb annak, ha malomkővet kötnek a nyakába, és a tenger mélyére vetik. Jaj a világnak a bűnre vezető alkalmak miatt! Elkerülhetetlen, hogy bűnre vezető alkalmak adódjanak, de jaj annak az embernek, aki a bűnre vezető alkalmat okozza!” (Mt 18,6–7).

Irgalmas remény-e, ha azt kívánjuk, a vétkesnek legyen ereje vezekelni? Mikor billen át az irgalmasnak szánt szó, cselekedet irgalmatlanba? Szabad-e tanácsot adni annak, aki bizonytalan valamely élet-helyzetben? Beleárthatjuk-e magunkat mások életébe?

Hiszen aki nem belső indítatásból talál rá a helyes útra, az csak tévúton járhat. Nem a keleti bölcsnek van-e igaza, aki akkor sem ad tanácsot, ha valaki kéri?

Senki sem ismerheti teljességgel a másik érzelmeit, nem lehet tapasztalatainak birtokában. Nem az-e az irgalmasság első jele, ha az elesettek iránti részvétet nem tudja kikezdeni az ellenszenvet sugalló manipuláció ereje?

Az irgalom először a bensőben teremtdőjön meg. Észre se vegyük, meg se fogalmazódjon: „most irgalmas vagyok”. Az irgalmasság véletlenül se váljon hiúságot kielégítő szereppé. Felsőbbségből eredően nem lehet irgalmasságot gyakorolni.

Aki megosztja a másikkal tétovaságát, gyengeségét, esendőségét, beavatja saját hasonló élethelyzetébe, többet segít, mint aki tanácsokat osztogat. Nem irgalmasság-e a másik ember iránti gyengéd figyelem, a figyelmes hallgatásban megnyilvánuló együttérzés?

Az irgalmasság a leghitelesebben a hétköznapok apró gesztusaiban nyilvánulhat meg. Eleget téve a 7. zsoltár szelíd kérésének: „szeregettel és irgalmasan bánjatok egymással” (Zsolt 7,9).

meggondolatlanság volt? Mert feltehetőleg nem voltam, nem lehettem még tisztában annak a fogalomnak a jelentésével, vagy inkább mi-benlétével, amit az irgalom szó lefed. Ahogy jószérével ma sem vagyok a teljes, vagy a lehetséges értelmezés birtokában. Így, kései végiggondolással is képtelen vagyok földézni, mit is akartam akkor páfránnyal, irgalommal és reménnyel. S noha ma már rutin-egyszerűséggel tudnék olvasatot kialakítani magamnak a felidézett versszakasról, be kell valljam, hogy ezzel a „profi” olvasattal, felnőttkori megbölcsléssel — ha az idők során végbement egyáltalán egy ilyen folyamat bennem — sem mennék semmire. Hogy mire nem tudok rájönni? Hogy kitől reméljenek irgalmat a páfrányok, és miért a páfrányok reméljenek irgalmat, amikor a lírai én szemére szállnak a varjak, és ez a kép egyértelműen a halál (vagy halál közelség, fenyegetettség) aktusának a felidézése.

Oh, irgalom atyja, ne hagyj el! — sikolt fel valaki Arany János *Ágnes asszony* című balladájában (és minden vigasztalás Istene — lásd Pál apostolnak a korinthusbeliekhez írott második levelét!). Hogy ki az irgalom atyja, így már nyilván egyértelmű és vitán felül álló: Isten. De mi az, hogy atyja az irgalomnak Isten, kérdezhetnénk rá. Miért nem az irgalom birtokosa, szét- és kegyosztója? Az irgalom a vers fohászokdája szerint tehát biztosan isteni eredetű, vagy még inkább istenhez tartozó lény (?), vagy princípium, vagy képződmény, vagy adomány, büntetési és/vagy jutalmazási gyakorlat.

Az ennél lényegesebb kérdés azonban az számomra, hogy ezen isteni eredetű és tulajdonviszonyt elfogadva, beszélhetünk-e az ember irgalom-gyakorlásáról, azaz, átvehető-e az isteni gyakorlat mindennapi emberi létezésünk keretei közé. Lefordítva magamnak a problémát, lehetek-e én irgalmas bárkivel szemben is (gyakorolhatom-e az irgalmasságot), illetve, kérhetek-e, remélhetek-e irgalmat embertársaimtól. És itt komoly megpróbáltatás az irgalom szó jelentésének — és működési közegének — a definiálhatatlansága.

Mert az irgalom valóban rokonítható, de nem helyettesíthető be a szolidaritással, a testvériességgel, a megbocsátással, a megkegyelmezéssel, a megértő szeretettel, a bűnökkel együtt történő (fenntartásokkal vagy fenntartások nélküli) elfogadással. Az irgalom a felsoroltak mindegyikét képes magába fogadni, de feltétlenül több és transzcendensebbnek feltűnő azoknál. Magasabb rendű lelki cselekedetnek mutatkozik. De kinek a lelke cselekszik irgalomgyakorlás közben, és milyen felhatalmazással irgalmaz, és mit jelent is pontosan, hogy irgalmaz? Az irgalmazó feltétlenül kegyet gyakorol valakivel szemben, akit e kegy gyakorlása nélkül komoly veszteség érne — fizikai vagy erkölcsi értelemben. Például: irgalmat kér (kegyelmet) a legyőzött a legyőzőtől, hogy ne vegye el tőle az életét. Például: a megalázott (megbocsátást) a megalázótól, hogy ne alázza tovább. Például: az elesett (empátiát) a két lábon járótól, hogy ne taposson rá, vagy rajta tovább. Például: a megbotlott (megértést) a botlást nem ismerőtől, hogy ne ítélkezzék felette...

Az irgalmasság (vagy irgalomgyakorlás) tehát már első megközelítésben is alá- és fölé rendelő viszonyt feltételez, amelyben egy magasabb rendű erkölcsiség, úgymond, szívességet tesz egy neki kiszolgáltatott másiknak. Érdekes lehet az is, és feltétlenül ide kapcsolható, hogy irgalmat nem lehet adni (kérni-könyörögni viszont lehet), csak gyakorolni. Az adásnál a gyakorlás vélhetően több méltóságot feltételez. De helyén való-e így? Valamiért tiltakozik az igazságérzet bennem, hogy nem, bizony nem. Jóllehet, az irgalomnak nincs érintkezési pontja az igazsággal. És mégis. Talán mert az irgalomnak lehet köze a jószághoz, de nem feltételezi azt. Irgalmat gyakorolhatunk szánalomból, rokonszenvből, belátásból is — és ezeknek vajmi kevés közzük van a jószághoz. Akkor most jó dolog az irgalom, emberi együttélésünk része-e, vagy erkölcsi kategóriákkal nem minősíthető, elorzott isteni gyakorlat, amelyben önnön fölmagasodásunkban gyönyörködünk? Leegyszerűsítve: a magunk tetszésére, vagy másokért gyakorlunk irgalmat?

Hosszan sorolhatnánk az érveket és a cáfolatokat felsorolt érveinkre, könnyen beleveszhetnénk az igazság mibenlétének a boncolgatásába, ha nem meredne ránk fenyegetően a szerkesztői terjedelmi korlátozás. Vissza a páfrányok időszakához!

Az „irgalmat reméljenek a páfrányok” mondat egy határozott elhatárolódást tartalmaz. A páfrányok — ezek a tudattal nem rendelkező lények — reménykedhetnek az irgalomban, a lírai én (a tudat) azonban elhatárolódik ettől. Ő nem számít irgalomra, jóllehet, vagy feltételezhető, nem követett el még olyasmit, tehát nem is került olyan helyzetbe, ami miatt más(ok) irgalmasságára szorulna. Ez nyilván egyfajta öntudat-megnyilvánulás, egyfajta gőg a részéről. Azt fel sem tételezi, hogy még követhet el olyat, ami rákényszeríti az irgalomkérésre, esetlegesen az irgalomért rimázkodásra. A tudat ellenkezik, a hitnek pedig még nincsenek erős gyökerei a fiatal lélekben. Önmagában hisz, ami nyilvánvalóan a vakság egyik formája. És talán, kell bevallanom magamnak, korai, ösztönös megfogalmazása annak, ami később tudatos és megélt lét-állapotleírásként úgy jelenik meg nálam: *Istennek háttal*. Ezzel egyidőben fogalmazódik meg a bennem másik kulcsmondat: *Isten szemembe néz*. Bármilyen különös is, számomra nincs ellentmondás a két mondat között. Az Istennek háttal nem isten-nélküliséget jelent, hanem egy sajátlagos viszonyt Istenhez. Hogy miért háttal, az mélységesen az én magánügyem. Akár meg is lehet mosolyogni: ha az istenlénny-fogalmat nem antropomorfizálok, akkor honnan tudhatom, háttal vagyok-e neki, vagy szemben vele? Van-e praktikus, hétköznapi értelemben Istennel szemközt, és Istennek háttal? Ami bizonyos, annak a hajdani versnek az írója az irgalmat isteni princípiumnak tekinti. És nem kér belőle. Így, közelebb a halálhoz, mint az ifjúsághoz, ésszerűnek tűnik fel egy erős szemléletváltás, egy hátraarc ez ügyben. De ezzel sem oldottunk meg semmit — hogyan is vagyunk Istennel, az emberrel, és az ő irgalmával?

JÁSZ ATTILA

(hálavers)

*Hála az elhagyónak, örökre fel-
szabadított, talán meg is, ebből
a világból, ahol meg kéne felelni,
de nem ment, ezáltal szabad let-*

*tem, szabadon élem álmodott é-
letem a hegyen, ez nem szerep-
vers, az élet vendége lettem, aján-
dékba kapok minden csillagot*

*az egemen, érzem csak, köszönöm
annak, aki erről nem tudott, csak
szilánkosra törte tükkörszívem, így
egy teljesebb és törekenyebb ént*

*ragaszthattam össze, köszönet és
hála az égnek, hogy ilyen lehet.*

HALMAI TAMÁS

Légekör

*A személynél személyesebb
a távozónál érkezőbb
soha mosolynál mérgeesebb
mámornál mérgezőbb*

*ősszel tavaszi zápor
szív körül légekör
kivirágzik a fából
s embert fakaszt a fényből*

Az alvó

*Milyen éber az alvó
ha álomittas
tudja tudása gyarló
ha gyámolítlan*

*formátlan mámorát
formálja útiránnyá
lehunyt ajtókon át
megy túlvilággá*

MURÁNYI ZITA

este

*szürkiül az ég szürkiülnek az ágak
szürke csillagot mosdatnak a felhőkádak
sárga kapukat nyit ránk a telehold
mint egy éjjeli meteorbolt ragyog a mennybolt
az a sárga permet mindent betemet
összebb húzódom benned
mint égitestben a kráterek
amikor nyakadba istent ültetnek
szürkiülő égövek
eltévedni az örök estében
ahol a mélységek fölszentelődnek.*

ez az ég

*százlyukú furulya
ezüstös fényt fúj a holdra
és esténként rácsukódik a tejútra
egy késő őszi fűga
fény elől menekülő csillagkórusa*

*ez az ég zokogó zápor
ködöt ácsol felhők rongyos kupoláiból
amin a villámok derengő tündöklése
áthatol ha néhány pocsolya
marad az esőkoppanásból*

*ez az ég az éjszaka súlya
szemem a sötét tus lehúzza
és fekete sugarakat terít
a szeptemberi mennyboltra*

*máshol fátyol szövődhet az isteni fátyolra
amire rágyullad a nap aranyos szembogara
ez az ég amit elnyel a testek labirintusa
de visszatükröz két lezárt pupilla.*

az éjszaka végén

*a lombok mélyén hosszasan elidőz
így ül az ágakon ez a testes vörös hajú ősz
ígér fényt csöndet és beteljesül
minden mélybarna reccsenésben
ez a kimondhatatlan mély szerelem*

*az éjszaka végén rejtőzik az isten
és az ágakon a levél összerezzen
itt homorú ott domború
a lehelnél is nehezebben de
megmozdul a fák haján
ez a láthatatlan szélkoszorú*

*ma nem gyullad ki a nap
a hold karimája ezt az élhetetlen
belső tájat vigyázza*

*néhány lomb összeroskad
és szád is üres marad
hiába tölt ki az imádság fájdalma.*

ÁFRA JÁNOS

Repedező ég

*Egyre szárazabb fadarabok lettünk,
s most korhadva csapódunk tuskóink közé,
az ágak engedik el egymást helyettünk.
Csak aki nem szakítja meg, a lélegzet azé.*

*Ugye téged a legjobban, és senkit azelőtt,
vagy ha mégis, hát nem emlékszem rá,
de ha valaha valakit, legalább ne pont őt,
hisz akkor hogyan válhatnánk az igazivá?*

*Addig ismételted a fárasztó kérdéseket,
amíg le nem utánoztam a mozdulataidat,
reggelenként és este is hazudnom kellett,
így végül csak a felhők várakozása maradt.*

*A lélegzet azé, aki érti, a hallgatás mit jelöl,
de ha felesleges szavaid isszák el a vizet
egy tovább nem növekvő gyökérzet elől,
épp azzá változol, akit el kéne felejtened.*

Nem halhatsz meg

1976-ban született. APPKE BTK Esztétika Tanszékének oktatója. – Az esszé szorosan kapcsolódik a szerzőnek a Vigília októberi számában olvasható, *A tízenegyedik parancsolat* című írásához.

A *Bűn és bűnhődés* lapjain egy nyomorúságos szobában egy hitetlen gyilkos felszólít egy utcalányt, hogy olvassa fel neki Lázár történetét. Szonjának az a Lizaveta ajándékozta a Bibliát, akit Raszkolnyikov az uzsorásasszonnyal együtt meggyilkolt. Szonja reszkető kézzel kezdi el olvasni a szöveget. Alig bírja lélegzettel, hangja meg-megbicsaklik olvasás közben. Ahogy előrehalad a történetben, egész teste remegni kezd, szinte lázban ég, a halhatatlan csoda olvasása közben már valósággal ujjong az örömtől. A sorok összefutnak a szemei előtt, alig látja a könyvet, de tovább mondja, hiszen kívülről tudja a szöveget.

*

Márta és Mária Betániában élt. Amikor megtudták, hogy öccsük, Lázár halálosan megbetegedett, azt üzenték Jézusnak: „Uram, akit szeretsz, beteg”. Jézus a Betániától alig néhány kilométerre fekvő Jeruzsálemben volt akkor, de nem indult azonnal útnak, csak két nappal később szól tanítványainak, mondván: „Barátunk, Lázár elaludt, de elmegyek és fölébresztem”. A tanítványok szó szerint vették Jézus kijelentését, ezért Jézusnak pontosítania kellett a szavait: „Lázár meghalt”.

Amikor a nővérek megtudták, hogy Jézus útnak indult hozzájuk, Mária otthon maradt a halott Lázár mellett virrasztani, a kétségbeesett Márta viszont eléje futott az úton. Már alig várta, hogy Jézus megérkezzen. Elképzelhetetlennek tartotta, hogy Lázár meghaljon. „Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg testvérem. De most is tudom, hogy bármit kérsz az Istentől, megadja neked.” Nem meri kimondani, amit a szívében kérni merészel, és amikor Jézus szavait hallja („Feltámad testvéred.”), azt sem meri szó szerint értelmezni, hanem automatikusan úgy érti, mint képes beszédet, amellyel Jézus az eljövendő, a végső feltámadásra tesz utalást.

Mintha mindvégig teljes értetlenségben kellett volna élnie azok között is, akik a legjobban és a leghűségesebben szerették. Ha szó szerint értett valamit, képes beszédet láttak benne, ha szimbólumokban fejezte ki magát, azt hitték, szó szerint kell venni szavait.

Jézus érti értetlenségüket is. Úgy tesz, mintha az örök életre való feltámadásról beszélt volna a fájdalomtól megzavart asszonynak, és következő szavaival már nem Lázáról beszél hozzá, hanem megerősíti hitében. „Én vagyok a feltámadás és az élet. Aki hisz bennem, még ha meghal is, élni fog. Az, aki úgy él, hogy hisz bennem, nem hal meg örökre. Hiszed ezt?” — kérdezi Mártától.

Közben Mária is otthagyja a halottat és fut, hogy ő is Jézus lábai elé omoljon. Oda siet a két nővér, ahol ő van: keservesen sírnak Lázár halála miatt. „Amikor látta, hogy sírnak, Jézus lelke mélyéig

megrendült. »Hová tettétek?« — kérdezte megindultan. »Gyere, Uram — felelték —, és nézd meg!« Jézus könnyekre fakadt. „Jézus szíve mélyéig megrendült, s odament a sírhoz, amely egy kővel eltorlaszolt barlang volt. »Hengerítsétek el e követ!« — szólt Jézus.” Amikor elhengerítették, Jézus az égre emelte a tekintetét, imádkozni kezdett, majd hangosan kiáltott: „»Lázár, jöjj ki!« S a halott kijött. Lába és keze be volt pólyázva, az arcát meg kendő fedte. Jézus szólt nekik: »Oldjátok fel, hogy tudjon járni.«”

Amikor feltámasztja Jairus leányát, hasonlóképpen jár el: a lánynak megparancsolja, hogy keljen fel, miután pedig a lány feltámad halottaiból, meghagyja a rokonoknak, hogy adjanak enni a feltámadottnak; a hihetetlen csoda megtörténte után azonnal visszahívja őket a csodából a hétköznapiakba. (A jelenetet ábrázoló reneszánsz festők is emlékezetünkbe idézik a hétköznapi valóságot: Fra Angelico és Giotto Lázár feltámadását megörökítő képein jól kivehető az az asszony, aki egy kendővel eltakarja az orrát, hogy ne érezze a négy napos halott testéből áradó bűzt.)

A zsidók mindenesetre nagyon megijedtek Jézus csodálatos erejétől, amellyel feltámasztotta a halottat. „Ettől a naptól fogva eltökélt szándékuk volt, hogy megölik.”

*

Kétségtelen, hogy tettével példát is mutat: kapcsolódik egy hagyományhoz (a tisbei Illéshez, aki feltámasztja az özvegyasszony fiát) és hagyományt teremt (így támasztja fel Péter Joppében Tabitát, a jóságos és irgalmas asszonyt és Pál Troászban azt a fiút, akit Pál hosszú beszéde alatt elnyomott az álom, álmában kizuhant az emeletről és szörnyethalt). Jairus lánya tökéletesen illeszkedik ebbe a sorba. Lázár mégis más: Lázárt, nővéreivel együtt, Jézus szereti, és valósággal megdöbben a halála tényén (ahogy majd saját halála és szenvedése tényét is megdöbbenve fogadja a kereszten). Nemcsak megmutatja erejét, hanem szeretetéről, törekenységéről, gyöngeségéről is tanúbizonyságot tesz: nem fogadja el, hogy meghalhat az, akit szeret.

Kétségtelen, hogy a legtöbb valláshoz hasonlóan az általa alapított keresztény vallás is azt tanítja, hogy az örök élet több és értékesebb, mint az az élet, amely itt és most zajlik. Hiszen azt mondja (Jn 17,24): „Atyám, azt akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol vagyok, s lássák dicsőségemet, amelyben részesítettél, mivel már a világ teremtése előtt szeretted.”

Kétségtelen, hogy Jézusnak ebben az értelemben elég lett volna megígérnie szeretteinek az örök életre való jövőbeli feltámadást, ahogy az evangéliumokban meg is ígéri nekik. („Atyám házában sok hely van, ha nem így volna, megmondtam volna nektek. Azért megyek el, hogy helyet készítsek nektek. Ha aztán elmegyek, és helyet készítetek nektek, újra eljövök, és magammal viszlek benneteket, hogy ti is ott legyetek, ahol én vagyok.”) Innen nézve kétségtelen, hogy van

valami zavarba ejtő abban a csak János által megörökített jelenetben, hogy az Úr visszahozza az életbe — mert szereti — Lázárt.

Kétségtelen, hogy a keresztény vallás szerint Jézus az élők és nem a halottak Istene, az is kétségtelen azonban, hogy az élők Isteneként nem az e világi élet Istene csupán, s ha Krisztusban a szeretet legyőzi a halált, akkor a ránk hagyományozott értelmezés szerint nem az e világi élet, hanem az örök élet győzi le, ha pedig eltörli a halált, akkor nem azért törli el, hogy az emberek visszatérjenek hétköznapi életükbe.

Kétségtelen, hogy ebben az értelemben Jézusnak egyáltalán „nem szabadott volna” feltámasztania Lázárt.

Ez a felkavaró Jézus gesztusában — ezért nem értik őt sem elenségei, sem a legközelebbi tanítványai, sem Márta és Mária —: az, hogy Istenként mégis meg meri tenni, hogy a „Te — te nem halhatsz meg!” egy olyan kiáltás legyen, amely az aktuális életre, az itt és mostra vonatkozik, és ne csupán az eljövendő életet megígérő profetikus bizonyosságot jelentsen.

Fájdalmában, szeretetében Jézus abszolút öntörvényűnek mutatkozik. Semmi nem érdekli az igazságon kívül — és ha a szeretet igazsága az, hogy Lázár „nem halhat meg”, akkor még úgy is visszahozza a halottat a halálból, ha ezzel bizonyos értelemben előre kockára teszi — bár nem zárja ki és nem érvényteleníti — a születőben levő keresztény egyház és vallás egyik legalapvetőbb tanítását. (Lázár feltámasztásával Jézus már megszületése előtt szüntelen újjászületésre buzdítja a keresztény egyházat.)

Miért támasztotta fel Lázárt? Azért, hogy fiúsága, istensége még meggyőzőbb legyen a maga szemében vagy az emberek szemében? Hogy ellenfeleit még inkább maga ellen fordítsa és mintegy kikényszerítse az elkerülhetetlent? Pusztá dísz volna a feltámasztás, retorikai elem, érv egy nagy teológiai diskurzusban? Ágoston hajlik arra, hogy így olvassa Lázár történetét, olyan érvként, amely nem megteremti, de azért megerősíti az apostolok és a keresztények hitét (*In evangelium Ioannis tractatus* 49, 11.), ez azonban nem tűnik túlságosan valószínűnek, és nemcsak azért, mert jobban belegondolva Lázár feltámasztása legalább annyira megrendíthette volna őket a hitükben, mint amennyire megerősíthette hitüket.

Jézus nem hitt, hanem ő maga volt a hit, nem vallásos volt, hanem ő maga volt a vallás. Tudhatta, tudnia kellett, hogy ezen a csodálatos feltámasztáson nem múlik semmi, hogy nem ezen múlik magára vállalt kereszthalála. Ellenségei e nélkül is elpusztítják, tanítványai e nélkül is megtagadják és elhagyják. Nem azért támasztotta fel Lázárt, hogy még inkább elkápráztassa híveit és még inkább maga ellen fordítsa ellenfeleit, hanem azért, mert a benne élő szomorúság, hogy akit szeret, meghalt, ezt parancsolta neki, és ő engedett és hitt ennek a szeretetnek. Nem mondhatjuk, hogy „gondolkodás nélkül” megtette, amit a szomorúság és a szeretet parancsolt, hiszen „két napig még ott maradt, ahol volt”. Annál lenyű-

gözöbbs ez a gesztus, amellyel megrendült lélekkel visszaszólítja az életbe azt, akit szeret.

Isten szeretete, amellyel feltámasztja Lázárt, hogy tovább éljen s aztán majd újra meghaljon, nem hitetlen, hogy is volna az, de hártalan szeretetében egy pillanatra mintha kívül kerülne a keresztény vallás legalapvetőbb dogmáin, amelyek szerint a halál kétségkívül nem pusztá megsemmisülés („még ha meghal is, élni fog”: Jn 11,25), de azért ez az élet, a mi életünk, amit mi hétköznapi értelemben életnek nevezünk és amelybe halálunk is beletartozik, kétségkívül előkészület csupán a másik életre, másodlagos jel, amely arra az „igazi” dologra mutat, ami a feltámadás és az ítélet kapujában válik majd láthatóvá.

A szintén János nevével ránk hagyományozott Jelenések könyvében az áll: „Új eget és új földet láttam. Az első ég és az első föld ugyanis elmúltak, és tenger sincs többé. Akkor láttam, hogy a szent város, az új Jeruzsálem alászállt az égből, az Istentől. Olyan volt, mint a vőlegényének fölékesített menyasszony. Akkor hallottam, hogy a trón felől megszólal egy hangos szózat, ezt mondva: »Íme, Isten hajléka az emberek között! Velük fog lakni és ők az ő népe lesznek, és maga az Isten lesz velük. Letöröl szemükről minden könnyet. Nem lesz többé halál, sem gyász, sem jajgatás, sem fáradtság, mert az elsők elmúltak.« Akkor a trónon ülő megszólalt: »Íme, újjáteremtek mindent!« Majd hozzám fordult. »Írd fel: ezek a szavak hitelesek és igazak.« Aztán folytatta: »Megtörténtek. Én vagyok az alfa és az ómega, a kezdet és a vég. A szomjazónak ingyen adok az élet forrásának a vizéből. Ez lesz a győztes öröksége: az Istene leszek, és ő az én fiam lesz. A gyávák, hitetlenek, gonoszok, gyilkosok, kicsapongók, csalók, bálványimádók és hazugok mind a lánggal égő kénköves tóba kerülnek. Ez lesz a második halál.«”

Amit Jézus Lázárral tesz, az — innen nézve — maga a (legpozitívabb értelemben vett) téboly.

(A hétköznapi értelem számára persze már az is az alig fokozható téboly jele, amikor az egyház és a gyászoló hívek azt mondják a halott sírja fölött és azt vésetik rá a keresztfára: „Találkozunk.” Jézus azonban mintha még ezen a tébolyon is túltenne azzal, hogy szinte meggondolatlanul, csak mert szeret, visszaparancsolja az életbe Lázárt: a megoldást nem a jövőbe vetíti, nem a remény tárgyává teszi, hanem a jelen és a szeretet dimenziójában találja meg. Nem azt mondja: „Találkozunk”, hanem azt mondja: „»Lázár, jöjj ki!« S a halott kijött.”)

(Törvénytelenek tűnik a szeretetnek ez a gesztusa, ha elfelejtjük, hogy a kereszténység az a vallás, amelyben a szeretet maga a törvény; olyan törvény, amely semmilyen más törvényt, határt, korlátot, hatalmat nem ismer el maga felett.)

Jézus isteni szeretete azt akarja, hogy Lázár éljen, és amikor azt akarja, hogy éljen, akkor nem az örök életre gondol, nem Lázár titokzatos minőségére gondol, amely a halálban is megmarad. Utána

fut és visszahívja, egyetlen szóval, maga mellé, hogy ott legyen egy kicsit mellette még és azok mellett, akiket szeret és akik szeretik.

Ebben a pillanatban szeretete egyetlen célja az élet, amely elmúlik. (Mt 11,6: „Boldog, aki nem botránkozik rajtam.”)

(Kierkegaard *Az ismétlésben* Jóbról, aki Isten akaratából elvesztette hét fiát és három lányát: „Jób! Jób! Ó, Jób! Valóban csak szép szavakat mondta: az Úr adta, az Úr elvette, legyen áldott az Úr neve? Nem mondta semmi mást? Minden bajod közepette csak ezt ismételted? Miért hallgattál hát hét nap és hét éjjel: mi ment végbe a lelkedben? Te már akkor emberfeletti önuralommal, a szeretet magyarázatával, a bizalom és a hit őszinteségével rendelkezél, amikor rád omlott a létezés, s apró darabokban hevert körülötted? Ajtód bezárult-e a gyászoló előtt, aki nem várhatott tőled mást, mint a világi bölcsesség nyomorúságos vigaszt, egy passzust az élet tökéletességéről? Nem tudsz-e, nem mersz-e többet mondani, mint amit a hivatásos vigasztalók rideg ceremóniamestereként az egyes embernek szükség idejére előírnak, vagyis: az Úr adta, az Úr elvette, legyen áldott az ő neve?; nem többet és nem kevesebbet, ahogy a tüsszentőnek azt mondjuk: egészségedre?”)

Az Úr, aki szeret, nem azzal a profetikus bizonyossággal vigasztalja Mártát és Máriát, hogy majd egyszer úgyis „feltámadunk”, hanem eléjük lép, velük együtt megrendül a gyászban, és ő, akit az Atya az örök élet nevében örökre visszaszólít majd a halálból, az élet nevében visszaszólítja a földi életbe, itt és most, a halottat. Feltámasztja, de nem az örök életre, hanem a földi életre, hogy egyszer majd újra meghaljon. (Mint Orpheusz, aki visszakérné a haláltól Eurüdikét, bár tudja, hogy ezzel nemcsak újjáélesztené, de egyben másodszor is halálra ítélné hitvesét.)

Nem megsajnálja: szereti. Együtt sír a síró asszonyokkal Lázár sírja láttán. Azt mondja neki, parancsoló erővel, kérlelhetetlenül és visszavonhatatlanul: „Te — te nem halhatsz meg.” Elfogadhatatlan, elképzelhetetlen, hogy meghalj.

Az, hogy akit szerettek, meghal, éppoly elfogadhatatlan és elképzelhetetlen, mint hogy egyáltalán megszületik. Nem tudom elképzelni, hogy meghaljon, ahogy nem tudom elképzelni, hogy világra jöjjön. Ha a tudósok a maguk nyelvén tökéletes leírását is adják, ha látom is ábrákon, kamerákon, műszereken vagy akár a saját szememmel azt, amit magam is átéltem, a születés akkor is elképzelhetetlen. Mintha egy mitikus nyelven beszélnék el valamit, amelyet úton-útfélen használunk ugyan a történések leírására, de amelyben jobban belegondolva nem hiszünk, nem hihetünk.

Hitetlenül nézem anyám testét. A születés: elképzelhetetlen. A halál: elképzelhetetlen. Az élet: elképzelhetetlen. A feltámadás: elképzelhetetlen.

*

„Szombat elmúltával, a hét első napjának hajnalán a magdalai Mária és a másik Mária elment, hogy megnézze a sírt. Hirtelen nagy föld-rengés támadt. Az Úr angyala ugyanis leszállt az égből, odament, elhengerítette a követ és ráült. Tekintete olyan volt, mint a villám, öltözete meg mint a hó. Az örök remegtek tőle való félelmükben, s csaknem halálra váltak. Az angyal azonban felszólította az asszonyokat: »Ne féljete! Tudom, hogy ti Jézust keressétek, akit keresztre feszítettek. Nincs itt. Feltámadt, ahogy előre megmondta. Gyertek, nézzétek meg a helyet, ahol nyugodott! Aztán siessetek, vigyétek hírül tanítványainak: Feltámadt a halálból, előttetek megy Galileába. Ott viszontlátjátok. Íme, tudotokra adtam.«” (Mt 28,1–7).

✱

Az apostolok Lukács evangéliuma szerint nem hitték el, hogy Jézus feltámadt: „üres fecsegésnek” tartották a hírt. Péter ugyan felkelt és maga is elfutott a sírhoz, de csak a lepleket látta. Tanácstalanul hazament, „és magában igen csodálkozott a történeteken.” Elképzelhetetlennek tartotta, hogy ez megtörténjen. Csak akkor hiszik el, hogy tényleg feltámadt, amikor megjelenik előttük, amikor megta-pogatják a kezét, a lábát és amikor a szemük láttára eszik az étel-lükből. (Pedig a dúsgazdag és a szegény Lázár történetének, amely-et a saját fülükkel hallottak Jézustól, épp az volt a konklúziója: „Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, akkor annak sem fog-nak hinni, ha a halottak közül támad fel valaki.”)

✱

Pál (akinek a halott Jézus megjelent a damaszkuszi úton és azt mondta: „Kelj fel, és állj talpra!”) a korintusiaknak: „Ha a halottak nem támadnak fel, akkor »együnk, igyunk, holnap úgyis megha-lunk«.” „Ha csak ebben az életben reménykedünk Krisztusban, minden embernél szájalomra méltóbbak vagyunk.” „Ha Krisztus nem támadt fel, nincs értelme a mi tanításunknak, s nincs értelme a ti hiteteknek sem.”

Hinni annyit tesz, mint nap mint nap azt mondani, azt kiáltani némán — a tagjaim, a veséim, a mozdulataim, a tetteim, a voná-saim, a vágyaim, a szereteteim kiáltják —: „A győzelem elnyelte a halált. Halál, hol a te győzelmed? Halál, hol a te fullánkod?”

✱

A katolikus egyház többek között azokat a férfiakat és nőket nevezi „szentnek”, akik életükben vagy halálukban képesek olyan erővel szeretni bárki ismeretlent, aki hisz bennük, hogy a bennük élő hit ereje által meggyógyulhasson, újjászülethessen vagy visszatérhes-sen az életbe.

Erre maga Jézus szólította fel az apostolokat: „A betegeket gyó-gyítsátok meg, a halottakat támasszátok fel, a leprásokat tisztítsátok meg, ördögöket űzzetek ki! Ingyen kaptátok, ingyen is adjátok!”

Jézus egyedülálló tette, hogy feltámasztja Lázárt, valósággal rutinná vált a későbbi századokban a szentek körében, Jacobus de Voragine legalábbis számtalan ilyen történetet mesél el az *Arany legendában*. (Nem hiszem, hogy érdemes volna kétségbe vonni e regék valóság- vagy igazságtartalmát; inkább azon volna érdemes elgondolkodni, mit kell itt „valóságon” és „igazságon” értenünk.)

Néhány példa a már nem is olyan csodálatos feltámasztás-történetekre:

Az Úr mennybemenetele után Lázár és Mária testvére, Márta előbb Marseille-be, majd Avignonba ment. Éppen a Rhône folyó partján hirdette Jézus feltámadását, amikor a túlpartról egy fiú, aki nem hallotta rendesen a prédikációját, beugrott a folyóba, hogy átússzon hozzá, de a vízbe fulladt. A partra kivonszolt, halott fiút Márta feltámasztotta.

A Lázár történetét lejegyző Szent János feltámasztotta Drusianát. „Ekkor megparancsolta, hogy tegyék le a saroglyát, és oldozzák ki a holttestet, mondván: »Az én Uram, Jézus Krisztus támasszon fel téged, Drusiana, kelj fel, menj házádba, és készíts nekem ételt!« Ő pedig tüstént felkelt, és serényen igyekezett az apostol parancsát teljesíteni, mintha nem is a halálból, hanem csak álmából kelt volna fel”.

Szent István közbenjárására Szent Ágoston szerint több ember is feltámadt. Így például egy apa elvitte halott kislánya ruháját a Szent Istvánnak szentelt templomba, majd otthon ráhelyezte a ruhát a halott leány testére, akibe ennek hatására hirtelen visszatért az élet.

Szent Máté Egyiptomban, miután megszelídített két sárkányt, feltámasztotta a halott királyfit — a csodatétel nyomán az egész ország keresztény hitre tért. Szent András negyven férfit támasztott fel, akik a tengerbe fulladtak. Szent Miklós feltámasztott egy ifjút, akit az ördög megfojtott, és épségben megőrizte egy nemes ember fiát, aki a tengerbe esett. Szent Tamás apostol Indiában feltámasztotta a király testvérét. Szent Ágnesbe beleszeretett a prefektus fia, de Ágnes visszautasította közeledését. Büntetésül bordélyházba vitték, ahol a fiú meg akarta érinteni, mire kilehelte a lelkét. Ágnes fohászára az ifjú életre kelt.

A már halott Szent Ferenc több embert is feltámasztott, így például Sezza városában „egy ház összedőlt, és maga alá temetett egy ifjút. A holttestet már feltették a ravatalra, de az anya teljes odaadással fohászokodott Szent Ferenchez, és íme: éjfél körül a fiú ásított egyet, és épségben felkelt, majd dicsőítő szavakra fakadt”.

„A rietibeli Jakab testvér testvéreivel egy kis csónakban akart átkelni egy folyón, s mikor társai már partra szálltak, ő maga pedig utolsónak készülődött a csónak elhagyására, a csónak felborult, ő pedig elmerült a mélybe. A testvérek Szent Ferenchez fohászokodtak, hogy szabadítsa meg elmerült testvérüket, s ő maga is teljes szívvel könyörgött Szent Ferenchez segítségért. S íme az említett testvér úgy sétált a mélyben, mintha szárazon lépdelne, és megra-

gadván az elsüllyedt csónakot, azzal együtt kijutott a partra. Ruhái nem áztak át, sőt egy csepp víz sem érte köpönyegét.”

Szent Márton Poitiers-ben egy rövid időre elhagyta a kolostort, majd amikor visszatért, holtan találta egyik fiatal rendtársát. Cellájába vitte és testére borulva imádságával újból életre keltette.

„Egy négyéves fiúcska beleesett a kútba. Véletlenül valaki vízért jött, s meglátta a fiút a víz fenekén feküdni. Nagy nehezen kihúzta, de már halottnak találta. A halálnak hat bizonyítéka volt, tudniillik a hosszú időtartam, a test merevsége, a tátott száj és az ijesztően kimeredt szem, a bőr megfeketedése, a has puffedsége és a teljes mozdulatlanság meg érzéketlenség. Felélesztésére fogadalmat tettek Szent Erzsébetnek, s a gyermek rögtön életre kelt.”

Simon mágus és a Simonból lett Péter különös vetélkedése Rómában: „Akkor — ahogy Hegesippus és Linus mondja — Simon mértéktelen gögjében azzal merészelt dicsekedni, hogy képes halottakat feltámasztani. Történetesen éppen akkor halt meg egy ifjú. Odahívták Pétert és Simont. Simon javaslatára mindnyájan meggyeztek abban, hogy öljék meg azt, amelyikük nem tudja feltámasztani az ifjút. Simon tehát ráolvasott a halottra, és a körülállók úgy látták, hogy az ifjú mozgatja fejét. Akkor mindnyájan kiáltozni kezdtek, és meg akarták kövezni Pétert, aki nagy nehezen csöndet parancsolt, és így szólt: »Ha él a halott, keljen fel, járjon és beszéljen; ha nem, tudjátok meg, pusztá képzeldés volt, hogy a halott feje mozog. Simon menjen odébb az ágytól, hogy mindenestül lelepleződjenek ördögi mesterkedései.« Simont tehát elküldték az ágytól, Péter távolabb állt, és miután imádkozott, így kiáltott: »Ifjú, a Názáreti Jézus Krisztus nevében kelj fel és járj!« Mire az tüstént életre kelt és járni kezdett. Mikor pedig a nép meg akarta kövezni Simont, Péter így szólt: »Elég büntetés neki az, hogy el kell ismernie, alulmaradt mesterkedéseiben. A mi Mesterünk arra intett minket, hogy a rosszért jóval fizessünk.«”

*

A remény és a szeretet annyiban több a hitnél, amennyiben nem „pusztán” másra — egy más dimenzióra, egy más világra —, hanem, és éppen e más világ nevében, mindenekelőtt és mindenek felett valaki másra nyitja meg az ember szívét és az életet. Ami az emberi és az isteni világban letaglózó, szívszorító, hihetetlen, felejtethetetlen és nem remélt, az nem valakinek a hite, a vallása, hanem a reménye és a szeretete.

Emlékezés Georg Traklra

SZABÓ FERENC

Bibliai utalások és jelképek költészetében

1931-ben született. Jezsuita szerzetes, teológus, költő, műfordító.

2014-ben emlékeztünk az első világháború kitörésének 100. évfordulójára. Ekkor halt meg a tragikus sorsú osztrák költő és író, Georg Trakl (1887–1914), aki mindössze 27 évet élt. 1887. február 3-án Salzburgban született. Apja Sopronból származott. Az ő kívánságára 1908-tól gyógyszerészeti tanulmányokat folytatott Bécsben, ahol kokainfüggő lett. Ekkoriban jelentek meg első versei expresszionista lapokban. 1912-ben Innsbruckban katonai gyógyszerészként dolgozott. 1914-ben behívták katonának, átélte a véres galíciai (grodeki) ütközetet, majd egy krakkói hadikórházban dolgozva öngyilkossági kísérletet követett el. Pár nap múlva, 1914. november 3-án elhunyt. Egyes vélemények szerint a kokain túladagolása okozta halálát.

Életében csak két verseskötete jelent meg. Témái főként a halál, az elmúlás, a születés előtti nemlét, a „kék végtelen”. Életművének alapos ismerője, versei fordítója és értő kritikusa, Erdélyi Z. János¹ mesterien elemezte költészetét. Trakl költői életművét a színek burjánzása, szinte orgiája jellemzi. Az idilli kezdés után szinte mindig ráborul a nyomasztó hangulat. „Elkezdjük olvasni valamilyik verset: kedves, sokszor idilli, vidám képpel kezdődik, hogy aztán egy hirtelen, váratlan fordulattal elénk táruljon a romlás, a pusztulás, megjelenik a Gonosz; avagy egy haláltáncszerű kép ad az addigiaknak egészen más értelmet” (Erdélyi Z. János). Gyakran az idill keveredik a pusztulás képeivel.

Georg Trakl költészete kavargó kép-zuhatagaival elkápráztat. Rendkívüli ez a költői világ, ahogy élete is az volt: genetikai terhelt-ség, drogfüggőség, testvérszerelem jellemezte. Minden bizonnyal a túlzott kábítószer- és alkoholfogyasztás, valamint az öröklött terhelt-ség vezethette a leánytestvérével, Margarethével folytatott viszonyhoz is, amely miatt súlyos büntudatot érzett. „Széttört kardot éreztek szívükben.” Mária közbenjárását kérték az isteni irgalomért. „Csókos ágyunkon fenyeged az éjjel; / s egy hang szól: E bűn rátok öröklül! / Még torkig tűnt kéjeink gyönyörével / könyörgünk: Kegyes Mária, könyörülj!” (Vérbűn, részlet, Rónay György fordítása).

A 19–20. század fordulóján több hasonlóan „különc”, magányos író-művész élt és alkotott az Osztrák-Magyar Monarchiában, így például a maga korában neurotikus hivatalnoknak látszó Franz Kafka, vagy az iglói patikus, Csontváry Kosztka Tivadar. Álomszerű víziók, kísérteties képek, a meghasonlott lélek mélyéről születő szimbólumok jellemzik írásaikat, festményeiket. Trakl a két

¹Georg Trakl:

A magányos ősze.

In: *Georg Trakl összes versei és szépprózai írásai.* (Ford. és előszó Erdélyi Z. János.) Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2002, 288.

„elátkozott” francia költőt, Rimbaud-t és Verlaine-t tartotta mestereinek, továbbá Hölderlin és Nietzsche hatottak látomásos költészetére, világnézetére.

Szerb Antal a következőket írta Georg Traklról: „Nem szabad azt mondani, hogy Trakl azért írt ilyen verseket, mert őriült volt. Hanem inkább azt kellene gondolnunk, Hölderlin, Trakl és József Attila áldozatok voltak, megrongált, ellenállásra képtelen idegrendszerüket vak eszköznek használta fel, hogy kimondja önmagát, a titokzatos és örök emberi tartalom.”²

Georg Trakl költeményeiben gyakran visszatérnek bibliai reminiscenciák, szimbólumok. Így például *Luciferhez*: látomása Sátánról, a Sötétség fejedelméről, illetve a Gonosz hatalmát megtörő „szelíd Bárányról”, a bűneinket magára vállaló Megváltóról. — *Egy fogoly feketerígó éneke* a Getszemáni kertben vérrel verejtékező, keresztáldozatára készülő Krisztust jeleníti meg. Már elővételezi az irgalmas Isten emberszeretetét képviselő Megváltó győzelmét a bűn felett, előre látja a húsvéti hajnalt: „*Sugárzó karok irgalma / Megszakadó szívet ölel.*”

Georg Trakl gyakran szól az *Áldozat*, az *Isten Báránya alázatáról*. Isten Fiának alázatát és szenvedését festi meg a *Crucifixus / Keresztre feszített*.

*Isten ő, előtte szegények térdelnek,
Tükre a földi kinnak, végzeteknek.
Köppéssel mocskolt, sápadt Isten Ő,
Elvérzik épp a gyilkos dombtetőn.*

*Testének kínja előtt térdepelnek,
Hogy alázatuk övével lépjen nászra,
S szívük a halál-vágy jegében eddze
Végző tekintetének éje és halála. —*

*Hogy megnyissa — földi kín jelképeként —
A kapukat az égi szegénységnek
Ő a halálra-vált töviskoronás Király
Kit elveszettek s angyalok dicsérnek...
(Szabó Ferenc fordítása)*

Megindító a fiatal osztrák költő együttérzése a kicsikkel, a szegényekkel, a szenvedőkkel, illetve a betegségeinket és bűneinket magára vállaló, keresztre feszített Üdvözítővel. Jézus nyilvános működése kezdetén hirdeti, hogy elérkezett Isten országa (uralma), amelybe elsőnek a lélekben szegények, a kicsik, az alázatosak, a szenvedők és sírók lépnek. Az Emberfiának megesik a szíve a szenvedőkön, „szánja a sereget”. Az Izajás által megjövendölt Szenvedő Szolga sorsát teljesíti be: magára veszi gyengeségeinket, betegségeinket, bűneinket, hogy szabadulást hozzon: Ő, a meghalt és feltámadt Jézus az Üdvözítő.

²Idézi Györffy Mikós:

Utószó. In Erdélyi Z.

János: *A halál hét éneke /*

Georg Trakl. Orpheusz,

Budapest, 1993, 131–136.

MARIE LUISE
KASCHNITZ

Ádám és Éva

Marie Luise Kaschnitz (1901–1974) német író. A fordítás alapjául szolgáló mű: *Adam und Eva*. In: Marie Luise Kaschnitz: *Gesammelte Werke. Vierter Band: Die Erzählungen*. Insel Verlag, Frankfurt am Main, 1983, 67–73.

Amikor Ádám és Éva a Paradicsom elhagyására kényszerültek, minden bizonnyal sokáig elég rosszul ment soruk. Mint mondják, az állatok odakint barátságatlanok voltak, a föld köves, az éghajlat zord. Ádám és Éva a henyélésen kívül nem értett máshoz, és a munka nehezükre esett. Alighogy, miként azt mondani szokás, zöld ágra vergődtek, máris megtörtént a szerencsétlenség két legidősebb fiukkal, akiket rosszul neveltek, így hát az önelégült Ábel azóta a földben fekszik, míg az erőszakos Káin bolyong valamerre, a szülők pedig megnézhették magukat, hogyan boldogulnak a kertész Ábel és a vadász Káin nélkül. De aztán újabb gyerekeik cseperedtek fel, aztán megint újabbak, legalábbis én így képzelem, meg úgy is, hogy Ádám és Éva már eléggé benne jártak a korban, mire elkezdtek korosodni. Ekkoriban már biztosan jó ideje volt házuk, és Éva nem pálmalevelekből készült köténykében járkált. Habár az Édenkertre már mindketten csak halványan emlékeztek, mégis utánozták a hajdan ott látottakat: kutat ástak, amely az élet vizének forrásához hasonlított, kertet ültettek, és megszelídítettek néhány állatot, amelyek a bekerített telken olyan jámboran viselkedtek, mint a Paradicsom állatai. Mindez messze volt a tökéletestől, de öröm volt rajta dolgozni, esténként körbejárni, és azon töprengeni, hol van még tennivaló. Olyannyira örömeiket lelték benne, hogy idővel egészen megelégedtek, és Ádám olykor egy kicsit úgy érezte, mintha ő lenne a Jóisten.

Ezért nagy megrázkódtatás volt számára, mikor egy nap megtudta, hogy neki is meg kell halnia. Nem mintha erről egyértelmű értesítést kapott volna. Mindössze annyi történt, hogy egyik este egy állatot látott a nyájából holtan összeesni, és mert önmagát sokszor hasonlította ehhez a nagy, erős vezérállathoz, egyszeriben az a gondolata támadt, hogy e tekintetben nem több és semmivel sem jobb egy állatnál. Ahogy erre a felismerésre jutott, tudatosultak benne a különböző fogyatékoságok, amelyeket korábban nem ismert, a szemek gyengülése, a kezek bizonytalansága, a hallás romlása. Ez hát a halál, gondolta rémülten, amikor azon az estén egy törékeny tárgy kicsúszott a kezéből. — Neked meg mi bajod? — kérdezte Éva, mert Ádám kővé dermedve állt ott, amíg ő a cserepeket szedegette össze.

Ezt a kérdést, „Neked meg mi bajod?”, Éva a következő időkben még feltette néhányszor. Mert Ádám tényleg furcsán kezdett viselkedni. Azal kezdődött, hogy nem aludt éjjel. Hol az egyik, hol a másik oldalára fordult, vagy mozdulatlanul feküdt az ágyban, és a mennyezetet bámulta. Nem bírt elaludni, mert túl sokat kellett gondolkodnia, de a gondolatok, amelyek ébren tartották, egyáltalán nem voltak magasztosak, a halálról vagy Istenről szólók, sokkal inkább az otthoni kis gondok körül forogtak, borzasztó állhatatossággal, az öntöző hibája meg a sérült tetőrész körül. Mikor elmúlt az éj, és a házban min-

denki ismét munkához látott, szörnyű fáradtság lett úrrá rajta, és előfordult, hogy rögtön a reggeli után vissza kellett feküdnie, aztán jó ideig úgy is maradt. Ezen ő maga is elcsodálkozott, de sokkal meglepőbb volt számára az az érzékenység, amelyet a legkülönbözőbb zajokkal szemben kezdett tanúsítani. A kutyák ugatása feldühítette, még inkább a papagájok rikácsolása és azoknak a majmoknak az éktelen lármája, melyek a ház mögötti fákon játszottak, és amelyekről csakhamar azt képzelte, követik őt, és csak az ő dühítésére csapnak ilyen esztelen lármát. A gyerekek, közülük is inkább a nagyobbak, lépten-nyomon bosszantották. Hirtelen feltűnt neki, hogy néhány ostoba szófordulatot szajkóznak, és fittyet sem hányva rá, fennhangon éneklik dühítően bárgyú dalaikat.

Elvégre én vagyok az apa, gondolta, az a férfi, aki egy s mást már letett az asztalra, és akinek hosszú ideig rosszul ment a sora, olyan férfi, aki elvárhatja, hogy tiszteljék. Az efféle gondolatok újak voltak, és új volt az a vágy is, amely mostanában időről időre elfogta, a vágy, hogy távol kerüljön attól a környezettől, ahol oly kevésbé tisztelték, és szavainak oly kevés figyelmet szenteltek. Néha nekiindult az éjszakának, hol ebbe, hol abba az irányba, míg végül azon kapta magát, hogy e séták alkalmával valami egészen határozott dolgot keres: mégpedig az Édenkert falait, amelyekre kezdetben, vagyis sok évtizeddel ezelőtt, csavargás közben olykor még rálelt, és ahol a vörös alkonyatban az angyali őrség sorakozott délcegen, szürkésen csillogó fellepszárnyakkal. De a falat már nem találta, és nemsokára fel is hagyott a keresésével. Magányos séták helyett egyre gyakrabban járta be birtokát, mindent szemügyre vett, amit alkotott, és meglehetősen silánynak találta. Végignézett gyermekein, lustának és könnyelműnek találta őket, alkalmatlannak arra, hogy továbbvigyék művét, amelyet ő kezdett el, de befejezni már nem maradt elég ideje. Aztán próbálta Évával mindezt megbeszélni, Éva viszont csak nevetett, érdektelenségével mélyen megbántva Ádámot.

Az elkövetkező időben egyre több okot talált, hogy asszonyával elégedetlen legyen. Mert ha férje elkomorulása kezdetén Éva még igazán kedves és barátságos volt is, és igyekezett némi nyugalmat biztosítani számára, most mégis úgy tűnt, napról napra kevesebbet törődik vele. Pompás hangulata és kiváló étvágya volt, s habár nem volt fiatalabb Ádámnál, mégis átaludta az egész éjszakát anélkül, hogy akár csak egyszer is felébredt volna. Ha Ádám a lárma miatt panaszkodott, meglepetten nézett, ha az időjárás miatt nyavalygott, azt mondta: majd csak jobbra fordul, és ezzel az Ádám számára könnyelműnek és pimasznak tetsző szófordulattal szenvedéseit és félelmeit, az egyetlent, ami még megmaradt neki, a nevetséges rigolyák világába száműzte, melyek figyelmet sem érdemelnek. Nem sok kellett, hogy azt mondja: ó, hallgass már, legalábbis Ádám ezt vélte kihallani szavaiból, meg egy kis bosszankodást is rosszkedvűségén, és ez a meg nem értés mélyen bántotta. Persze ennek ellenére sem hallgathatott el, hiszen a beszélhetnék, mint lánghoz a füst, ehhez a belső hevülethez tartozott. Így

Ádám csak mondta a magáét, olyan hangon, amelyet ő maga is utált, mert annyira zsörtölődőnek és zsémbesnek hangzott. Panaszkodott a napsütésre, az esőre, a gazra, a kártevőkre és a gyerekekre, és Éva eleinte még néhányszor azt mondta: nem olyan vészes ez, aztán már semmit sem szólt, Ádámban pedig felmerült a gyanú, hogy Éva egyáltalán nem is figyel rá.

Bizonyosan rossz érzés ez egy olyan férfinak, aki belátta, hogy az élete nem tart örökké, és aki szembesülve ezzel a ténnyel kételkedni kezdett elvégzett műve értékében. Ez rosszul érintette Ádámot, aki most fel-alá járkált, és kevésre becsülte mindazt, amit eddig alkotott, és akiben korábbi szenvedései nyomán csillapíthatatlan igény támadt. Ám megbizonyosodott, hogy mindez korántsem a legrosszabb. Mert a legrosszabb nem a közömbösség, hanem az árulás.

Gondoljuk csak meg, hogy Ádám, aki oly sokat látott, soha életében nem tapasztalt ilyesmit. Ő volt az egyetlen férfi, aki Éva számára szóba jöhetett, mivel rajta kívül nem volt más körülötte, csak fiai és unokái. Bár korábban, ha Éva egyedül ment el, és sokáig távol volt, előfordult, hogy kissé nyugtalankodott. De hazatérvén Éva mindig különösen sugárzó és szeretetteljes volt, mindig hozott valami különlegességet, sőt Ádámnak most úgy tűnt, mintha Évától egész életében csakis szeretetet és kedvességet kapott volna. De abban a pillanatban, hogy ráeszmélt boldogságára, az oda is lett. Még ha Éva szemében eddig egyszer sem látta az árulás szikráját, és Éva soha nem is fordult el tőle, hogy valaki másnak szentelje a figyelmét, Ádám most mégis átélte mindezt, a féltékenység összes kínját, csakhogy vetélytársa nem egy szerető, hanem egy fantom volt, nem egy férfi, akivel harcolhatott volna, hanem magának a fiatalságnak és az életnek az álomképe.

Hiszen jól látta Ádám, hogy Éva a fiatalsághoz és az élethez vonzódik. Egyszerre a gyerekek mellett ismerte fel őt, ő, nem szavai, de néhány rejtett, gyengéd mozdulata, bizalmasan kiengesztelő pillantása révén. Amikor Ádám az első ilyen pillantást meglátta, úgy rándult össze, mintha ütés érte volna. Attól kezdve gyanakvóvá vált, és lopózva-hallgatózva járkált körbe a házban. Egyszer, amikor Évával ellentétben a tűző napra panaszkodott, észrevette, ahogy Éva arcát és kezeit ugyanabban a napfényben fürdeti, mintha számára éppen az lenne az öröm forrása, ami őt úgy kínozza. Az ilyen megfigyelések nyomán egyre nőtt benne az elhagyatottság érzése. Visszagondolt azokra az időkre, amikor Éva és ő még egyedül voltak, és ahogy ott, szörnyen egyedül és egymásra utalva megesküdtek, hogy sosem hagyják el egymást. Éva még mindig mellette állt, nem ment el, de Ádámnak úgy tűnt, mintha mégis eltávolodna tőle, napról-napra egy kicsit jobban. Borzalmas gyanakvásában az eltávolodás minden állomását pontosan elméjébe véste. Miközben beszélt hozzá, úgy tűnt, mintha arcán enyhe türelmetlenség körvonalazódna. Ha Ádám bejelentette, hogy egy kicsit tovább marad távol, azt hitte, megkönnyebbült mosolyt lát Éva arcán, és amikor aztán elment, azt képzelte, Éva hangja, amelyet még hallott a távolból, vidámabban és derűsebben cseng. Egyszer, vacsora közben,

szemügyre vette Évát, és megállapította, hogy bőre petyhüdtté vált, haja pedig fakulni kezdett. Azt is észrevette, hogy Évának fájnak a tagjai, és már nem mozog olyan szabadon és kecsesen, mint korábban. Nem fiatalabb nálam, gondolta, de úgy tesz, mintha határtalan idő állna még előtte, végtelen idő. És aztán hirtelen arra gondolt, hogy Éva semmit sem tud, Éva nem tudja, és megütközött tudatlanságán.

Vacsora után Éva még kiment az udvarra, hogy összegyűjtse a kicsik játékait. Ádám utána ment, megállt mellette, és esdeklőn nézett rá. Öregedj meg velem, akarta mondani, öregedj meg velem. De persze nem mondta ki e szavakat, hanem helyette vad, kétségbeesett hangon panaszkodni kezdett a szűnyogokra. — Téged megint mi lelt? — érdeklődött Éva, és nézte őt fejcsóválva.

Ezen az éjjelen Ádám elhatározta, elmondja Évának, hogy neki is meg kell halnia. Talán nem tette volna, ha a holdsugár nem árasztotta volna el fényével a szobát és éppen Éva arcát, és ha ez az életörömtől sugárzó arc nem mosolygott volna álmában. De Ádámiban, akinek órák óta nem jött álom a szemére, ez a látvány sötét bosszúvágyat ébresztett. Felkeltette Évát, aki szemét dörzsölgetve azt kérdezte, a gyerekekkel történt-e valami.

— Meg kell halnunk — mondta Ádám, és úgy érezte magát, mint-ha gyilkosságot követne el.

— Nagy újdonság, gúnyolódott Éva. — Én ezt már régóta tudom.

— Téged ez nem gondolkodtatott el? — kérdezte Ádám, amint föleszmélt meglepettségéből. — Amit mi itt hátrahagyunk, befejezetlen, és egy fabatkát sem ér.

— Valaki majd csak befejezi — mondta Éva.

— A gyerekek — felelte Ádám szigorúan — lusták és könnyelműek. Nem tudják, mit jelent dolgozni, és nyomorúságosan fognak elpusztulni.

— Csak lesz belőlük valami — válaszolta Éva.

— És belőlünk mi lesz? — kérdezte Ádám, fejét kezébe temetve.

— Mi együtt maradunk — felelte Éva. — Visszamegyünk a Kertbe. — Azzal átkarolta Ádám nyakát, és szeretően nézett rá.

— Hát ő még ott van? — kérdezte Ádám meglepődve.

— Minden bizonnyal — felelte Éva.

— Ezt meg honnan veszed? — kérdezte Ádám mogorván.

— Szerinted honnan szereztem azt a szőlőt — kérdezte Éva —, amit neked hoztam, és ugyan honnan a tűzliliom hagymáját, és mégis honnan a szép, szikrázó követ?

— Honnan szerezted őket? — kérdezte Ádám.

— Az angyalok dobták át nekem a falon — felelte Éva. — Ha jövünk, hívom őket, és kinyitják majd nekem a kaput.

Ádám lassan csóválta a fejét, mert egy távoli, homályos emlékkép ötlött föl benne.

— Majd pont neked — mondta. De aztán felnevetett, hangosan és szívből, hosszú ideje most először.

*Fordították a Hüperión
Fordítói Műhely tagjai:
Cseppentő Krisztina,
Fülöp József, Szin-
ger Ádám, Weidinger
Andrea.*

Isten szeretete és szenvedése

ASZALÓS JÁNOS

1931-ben született Szege-
den. Matematikus. Legutóbbi
írását 2014. 2. számunkban
közöltük.

1Órigenész a megfontolt
filozófiai és teológiai
beszédmóddal ellentétben
kénytelen kimondani, hogy
nem csupán Jézus Krisz-
tus, de maga az Atya is el-
szenved valamit, ő is átérzi
az emberi érzéseket. Ezé-
kiel könyvének egyik ver-
séhez, amelyben az Úr azt
mondja, hogy rajta kívül
senki nem szenvedett kö-
nyörületből Jeruzsálemért
(Ez 16,5–14), a következő
magyarázatot fűzi: „Értsük
ezt valamiképpen az
Üdvözítőre! *Előbb szenve-
dett, azután alászállt...* Mi
ez, ha nem értünk elsen-
vedett szenvedés? (...)”
Nemde valamiképpen
szenved az Atya is, a min-
denség Istene, aki 'hosz-
szan tűrő, nagy irgalmú,
és könyörületes' (Zsolt
103,8)... 'Mert úgy hordo-
za az Úr Isten a te dolgai-
dat, ahogyan az ember
hordozza gyermekét'
(MTörv 1,31). Maga az
Atya sem mentes a szen-
vedéstől." Idézi François
Varillon: *Isten alázata* és

Arról az emberiséggel egyidős, egyik legnagyobb, *a keresztény hittel szorosan összefüggő problémáról* — és egyben botránnyról — szeretnék most az olvasóval közösen gondolkodni, hogy Isten gyakorta néma marad a végtelen emberi szenvedések láttán. Mit hozna fel Isten védődügyvédje (ha lenne ilyen) védcének melegségére a „világ végén”, a számára most még vesztesre álló „*teodíceai perben*”, főként az ártatlanul viselt és gyilkos szenvedések igazolására? S hogyan illeszthetjük ezekkel össze Isten irgalmának, jóságának meg-megújuló tapasztalatát? Hogyan lehet összeegyeztetni az emberi szenvedés ezernyi forrását, milliányi kikerülhetetlen változatát, sokmilliárdnyi aktuális jelenlétét Isten végtelen szeretetével? Feloldhatatlan ellentét, s már évezredek óta újra és újra töprengésre, néha lázadásra kész-
teti a hívó, gyakran a nem hívó emberek tömegeit is.

A megoldás egyik „iránya” a keresztény gondolkodók körében „*Isten szenvedésének*” értelmezése körül forog, folytonosan beleütközve a korlátozhatatlan isteni tökéletesség, változatlanóság, végtelen boldogság ellentmondásaiba. Ebben az írásban most az ő nyomukba szegődünk. Ám jó irányba indulunk-e el? Vajon az ősegyház következő elhatárolódása a „*patipassziánus*” (az Atya szenvedését tanító) állításokkal szemben nem eleve kizáró figyelmeztetés-e?

Talán a legősibb utalás Órigenésztől származik: „Maga az Atya sem mentes a szenvedéstől.”¹ Csodatevő Gergely nem fél attól, hogy a nem-szenvedhető (*impassibilis*) Isten „szenvedéséről” szinte ellentmondásosan beszéljen: a Fiú szenvedésében Isten is halálba megy, bár romolhatatlan marad; együtt érez, anélkül, hogy szenvedne.² Hasonló gondolatmenet olvasható Szent Bernátnál is.³ Nüsszai Szent Gergely szerint „a mindenható természet az emberi alacsonyásig is képes volt leszállni...”⁴ Szent Anzelm költői fogalmazása szerint „Isten a szenvedése által állította helyre a világmindenség szépségét”.⁵ Szent Tamás pontos különbségtétellel oldja meg a problémát: „Az irgalmasság a legmagasabb fokon tulajdonítható Istennek, de nem az általa elviselt szenvedés szerint, hanem az általa létrehozott hatás szerint.”⁶ Úgy tűnik, Jacques Maritain itt, kissé szabadkozva ellentmond Tamásnak: „Az Atya nemcsak teszi mindazt, amit Jézus tesz, hanem az *Atya az is*, ami Jézus.”⁷ A „moderneknél” közül François Varillon jezsuita szerzetes három, magyarul is megjelent könyvét ajánlom az olvasók figyelmébe;⁸ ezekben nemcsak teológusoktól, hanem nagy íróktól, költőktől, gondolko-

szenvedése. (Ford. Szabó Ferenc.) Magánkiadás, Róma, 1982, 168.

²Csodatevő Gergely: *De passibili et impassibili in Deo I*. In: François Varillon önmagáról. (Ford. Szabó Ferenc.) Magánkiadás, Róma, 1990, 262.

³*De Cantica Cantorum*, sermo 26,5. In: François Varillon önmagáról, i. m. uo.

Bevezető problémák

⁴Hans Urs von Balthasar: *A három nap teológiája – Mysterium Paschale*. (Ford. Görfői Tibor.) Osiris, Budapest, 2000, 33.

⁵Szent Anzelm: „Mi bűnösök, olyanok vagyunk, mint a sárba hullott gyöngyök, akiket Isten saját képmására teremtett – gyűlölködéssel és erőszakkal szennyeztük be magunkat. ... Isten szenvedése által állította helyre a világmindenség szépségét. Lejött a bűn és a halál sarába, hogy összeszedje és megtisztítsa a gyémántokat.” (<http://magalaszlo.lapunk.hu>)

Alapvető feltételezések, „axiómák”

⁶S.Th. I, Q.XXI. Art.3.

⁷In: François Varillon önmagáról, i. m. 263.

dóktól származó hosszabb-rövidebb gondolatmeneteket is találunk ebben a témában. Figyelemfelkeltő példa egy kiragadott idézetben: „A szabadságot teremtő szeretet csak szenvedő Szeretet lehet.”⁹ Karl Rahner élete végén a következő megállapításra jutott: „A szenvedés felfoghatatlansága hozzátartozik Isten felfoghatatlanságához.”¹⁰ A hozzá hasonló széles horizontú teológusok közül még Hans Urs von Balthasar egy gondolatát emelném ki: „A Kenózis végső alapfeltevése az isteni személyek ‘önfelejtése’... a szeretet háromságos életében.”¹¹ Mint szívemhez közelállót, Simone Weil is vallatom: ő — misztikus beszédmódjának megfelelően — (számomra nehezen érthetően, de hitelesen) az ember „dekreációjával” (személyiségünk kioltása és egyben beleoltása Istenbe) és a szenvedő Isten látomásával viaskodva járja körül a minden szenvedésben velünk szolidáris Isten titkát.¹²

Istenről nem tudunk, és nem is lehet adekvát állításokat megfogalmazni; egyfajta közelítő értelmezés azonban a nyelvi analógia eszközeivel létrejöhet. (Például: az „emberi szeretet” — „isteni szeretet” kifejezésekben a „szeretet” szó azonos, viszont a jelentésük távolsága végtelen, de mégis „egymás felé mutatnak”. Hatványozottan igazzá válik ez a sejtés, amikor „Isten szenvedésének” fogalmával birkózunk.

Ám először szembe kell néznünk egy egyszerűbb kérdéssel: mit értünk, mit értsünk emberi szenvedésen? (Most csakis erre az írásra gondolok.) Ezen a kifejezésen az ember-lét valamelyik nélkülözhetetlen értékének (összetevőjének) fokozatos vagy pillanatszerű leépülését, pusztulását, illetve ennek a folyamatnak egy-egy szakaszát, a „létezés” és a „nemlétezés” közti állapotot értjük, melynek végén egy kiüresedett, száraz, tulajdonság-nélküli lét marad meg — azután már az is eltűnik. Ilyen „elveszett-érték” lehet elsősorban maga az ember konkrét itt-léte, „élete”, identitás-érzésének egyedisége, természetes (fizikai, biológiai, szellemi, társadalmi) értékeinek *kincs-tára*. A szenvedéshez gyakran társul, hogy az alanya mélyrehatóan, vagy teljesen a „létéből kitaszítottnak”, a „léte értelmét elvesztőnek” érzi magát.

Ezen a ponton néhány súlyos, axiómaként felfogható, ontológiai, illetve teológiai állítást, sejtést kell előzetesen megfogalmaznom, elsősorban és hangsúlyosan a teremtés emberi síkjára szorítkozva. (Ezek bizonygatására azonban már nem fogok merészkedni.)

Minden lét alaptörvénye a „másért, másokért való létezés”. Az értelmes létezőkre vonatkoztatva azonban ez az alaptörvény lényegesen többet követel: az önmagáról is elfeledkezni tudó szeretetet.

Ennek az alaptörvénynek „ösképe” a Háromságos Isten. Az analógia útját minden határon túlnyújtva — így merek fogalmazni: Isten teremtő pillantása a Szentháromság belső kapcsolatainak misztériumát ülteti minden teremtményi lét középebe. *Isten minden emberhez a legközelebb áll; közelebb, mint az ember önmagához.*

⁸Isten alázata és szenvedése, i. m.; *A hit öröme az élet öröme.* (Ford. Kaposiné Eckhardt Ilona.) Márton Áron Kiadó, Budapest, 2001; François Varillon önmagáról, i. m.

⁹Isten alázata és szenvedése, i. m. 104.

¹⁰Johannes B. Brantschen: *Miért van szenvedés?* (Ford. Göröl Tibor.) Vigilia Kiadó, Budapest, 2013, 62.

¹¹In: François Varillon önmagáról, i. m. 270.

¹²Vető Miklós: *Simone Weil vallásos metafizikája*, I. fejezet: *A dekreáció fogalma.* (Franciából ford. Bende József.) L'Harmattan, Budapest, 2005.

Az Isten és ember kölcsönös szeretetének legtisztább formája a Szentháromság belső relációit tükröző Érted-való-jelenlét. Ezzel a kifejezéssel az előző kifejezés („másokért létezni”) személyes jellegét akarom hangsúlyozni, melyben a személyesség mellett egy különleges aszimmetria is megjelenik: „számomra csak te létezel; az 'énem' valamiképp megszűnik”. Belső szótáram szerint ennél csak a „benned” kifejezés jelenthet többet: „Én Atyámban vagyok, ti pedig énbennem, és én tibennetek” (Jn 14,20).

Úgy sejtem, hogy a teremtett lét pozitív jelenségei és tapasztalatai és az isteni lét — abszurd kifejezéssel — „lényegi összetevői” valamiként, bizonyos vonatkozásokban és analóg értelemben „összszevethetők”. Ezért nem erőltetett próbálkozás, hogy az emberi élet értékeihez hasonlítható „tulajdonságot” keressünk Isten rejtett, titokzatos belső arcán: Istent a „saját képünkre és hasonlatosságunkra” képzeljük el, lásd például az „élő Isten”, „örök Isten”, „szelíd Isten” kifejezéseket.

Am az emberi élet, lényegénél fogva folytonos változásnak van alávetve. A létrejövés (fogamzás, születés), fejlődés, majd leromlás és megsemmisülés (halál) ciklusa kikerülhetetlen; az életét befejező ember számára azonban lehetséges nyereség: az első axiómánk szerint az Örökkévaló szeretetében kiteljesedő, Vele egybefonódó állapot.

Am az ember által tapasztalt szenvedések legsúlyosabb kötegei éppen a folytonos változások törvényeiből (nemcsak a bűnből!) fonódnak szükség-szerűen. Az ebből fakadó, jó vagy rossz tapasztalatok Isten teremtő szándékából kerültek az emberi lét alapelemei közé, még akkor is, ha ezek gyakran szenvedés-hordozók és okozók is lehetnek! Ezeknek ne lenne valamilyen nyoma, forrása Isten szívében? Ezért valamilyen értelemben „a velünk együtt-szenvedő” Istenről is kell beszélnünk!

A legelső axiómánk: élni = másokért élni, többszörösen analóg értelemben, *Istenre is igaznak tekinthető!* Ez a Szentháromság belső életére vonatkozóan szinte evidens, bár nem gyakori kifejezés, de vajon Isten és az ember kölcsönös kapcsolatára is értelmezhető-e? Erre fogunk visszatérni, a szenvedés forrásainak és Jézus kenózisának (Fil 2) érintése után.

Lehet, hogy nem találunk majd kielégítő választ minden szenvedés okára, arra azonban biztosan rá fogunk döbbsenni, hogy *mi lenne a rossz válassz:* „Isten nem törődik teremtettjeivel, vagy nem szeret minket.”

A szenvedés forrásai

A források után kutatva először a biblikus hagyományt vegyük szemügyre.

Az első emberpár — a Sátán biztatására — szembeszegül Teremtőjének akarataival, s büntetésként a szenvedések áradatát zúdítja önmagára és összes leszármazottjára is (Ter 3). A Biblia első lapjain tehát minden szenvedés az Isten elleni engedetlenség *büntetéseként szerepel.* Nemcsak mindnyájan — vitatható értelemben, s személyes felelősség nélkül ugyan — váltunk „bűnösökké”, hanem

nagy valószínűséggel, szinte „szükségszerűen” beleütközünk a személyes felelősséggel járó, konkrét bűnök elkövetésébe.

Az „áteredő bűn”-ből — akárhogyan értelmezzük is — két ágba fakadnak szenvedések. Az egyik, a szembetűnőbb: a másokra vagy önmagunkra célzott, *szándékos bűn*. A másik, a bővebb ág, ahol *előítéletekkel „igazolt” magatartás-módokat* vagy konkrét tetteket, „nemtudatos bűnöket” találhatunk, melyek már *társadalmilag megszokottak, többé-kevésbé elfogadottak*, személyes felelősséggel kevésbé vagy már egyáltalán nem is terhelhetők, *de mégis súlyos károkat, katasztrofális ártalmakat okozhatnak*.

Istenhez való kapcsolatunk a Tőle eredő, de más jellegű szenvedés-forrásokra is rámutat. Ilyen a *próbatétel*: lásd például Jób történetét vagy Izsák feláldozásának kísérletét. Hasonló ehhez a ránk mért *szenvedések nevelő szándékának feltételezése*: Zsid 12,10: „Javunkra teszi ezt, hogy szentségében részesüljünk.” A szenvedés teljesen új, pozitív értelmezése Deutero-Izajás szenvedő szolgájának küldetésében és tetteiben (Iz 52,13–53,12) jelenik meg megdöbbenő erővel: *a szenvedés már nem „szükséges rossz”, hanem értéként hívja fel a figyelmünket: „...igazá tesz sokakat... sokak vétkét viselte, és a bűnösökért közbenjár”*. Hasonló üzenetet közvetít Pál apostol: a szenvedés *kiváltság is*: „nektek nemcsak az adatott meg a Krisztusért, hogy higgyetek benne, hanem az is, hogy szenvedjeteK érte” (Fil 1,29).

Az emberi szenvedés másfajta formáit a természet teremtett törvényei teszik elkerülhetetlenné — az áteredő vagy konkrét bűnöktől függetlenül. Ilyen a földi életér szűkülése, erőforrásainak kimerülése, természeti katasztrófák, betegségek; bár esetenként ezekre is áll az ember védekezésének kötelezettsége.

Minden születő, létrejövő élet — a biológiai és fizikai törvények következtében szükségképpen — *pusztulásba torkollik*, és ez a tény bőven ontja ránk a szenvedések áradatát. Ehhez az életciklushoz szervesen hozzátartozik *a verseny*, mely nélkül, a természet rendje szerint, *a fejlődés lehetetlenné válna*. Ugyanakkor éppen a verseny okozza az exogén szenvedések legnagyobb részét: *nincs verseny vesztesek nélkül*.

Am nemcsak a verseny, hanem — amint már említettük — olyan „*nemes*” és nélkülözhetetlen *emberi törekvések* is, mint a büszkeség, a bátorság, a szeretet, a szerelem, a hazafias buzgóság (és még annyi sok más); ezekből ugyanannyi, néha még több szenvedés is fakad, mint a versenyből.

Szenvedéseink bővizű forrása (de nem oka) *az emberi természet én-struktúrájából* ered, ami elválasztja a személyes, belső valóságunkat a kívül eső világtól, néha önmagunktól, néha Istentől is.

Egészen más magyarázatot nyújt számunkra a szenvedő „*Emberfiához*” (a Krisztushoz) fűző *hasonlóságunk vágya*. *Néhányan (sokan?)* szinte ragaszkodnak is valamilyen szenvedéshez, a hasonlóság vágyából, vagy másokért felajánlott, engesztelő áldozatként. (Lásd Lisieux-i Kis Teréz naplóját, Kalkuttai Teréz Anya Istentől elfelejtettségben vergődő évtizedeit.)

Azt viszont biztosra veszem, hogy ezek az indokok, a fentiekkel együtt, nem magyarázzák, nem indokolják tökéletes bizonyossággal az emberi szenvedést a természetes ész ítélőszéke előtt, a Gondviselés ellen indított perben.

Az emberi szenvedés apológiája

¹³Johann Baptist Metz:
Memoria passionis. (Ford.
Görföl Tibor.) Vigilia Kiadó,
Budapest, 2008.

Fentebb egy példán, Isten nevelő szándékáról szólva már érintettük az emberi szenvedés apológiáját. Most kérem az olvasót, hogy a következő sorokat ne tekintse Isten mentségéről szóló „bizonyítási vázlatnak”; Johann Baptist Metz szerint ez merénylet lenne Isten ellen!¹³ Az itteni tapogatózó keresés azonban megbocsájthatónak tűnik.

Az első lépést mindjárt Isten korlátlan szabadságának figyelembevételével tesszük meg: Isten szabad abban is, hogy Létének arcmását (de nem önmaga teljességét!) „saját képére és hasonlatosságára” más létezőkben megsokszorozza (ezt nevezzük teremtésnek), és a *teremtett valókat* — létüknek megfelelő értelemben és mértékben — *sajátos szabadsággal ruházza fel.*

Az emberiség tagjai között ez a „szétszórt szabadság” biztosítja a szabad, bár korlátos választás képességét. Ám ez a képesség a tévedésre, a bűnre is lehetőséget biztosít.

¹⁴Johannes B.
Brantschen: i. m. 44.

Brantschen¹⁴ egyik nagyon fontos gondolata: az *emberi szenvedés* „*ára a szabadságnak, a szabadság pedig a szeretetnek az ára.*”

Az Istenarc kimeríthetetlen tökéletessége — a teremtés folyamata által, „darabokra tördelve”, véges dimenziókba kerülve — *emberi értékekkel is válhat.* Ilyen a „szép”, „boldog”, „jó”, „igazságos” stb., ezeknek számtalan változatával együtt, és valamilyen értelemben maga a puszta „emberi lét” is. Ezek az értékek azonban *szükségképpen közel kerülnek a szenvedés (pusztulás) lejtőjéhez.* Szükségképpen: mert ezeknek szinte parancsoló és állandó kiteljesítéséhez, de ugyanakkor a pusztulásuk elkerüléséhez *vagy különös isteni segítség, vagy már a megelőlegezett örökkévalóság* állapota lenne szükséges. Talán az emberi szabadságunk lenne „túlméretezett”?

A *búza*mag analógiája: ha érezni tudna, boldogan hullana a földre, hogy ott elrothadva százszoros termést hozzon. Nem szenvedne, mert pusztulását természetesnek gondolná. A *búza*mag örökkévaló. Az az ember, aki Jézus mintáját követve „életét adja barátaiért” (Jn 15,13) — gyermekeiért, szeretteiért, valamilyen másokat boldogító alkotásért, tudományért, művészetért stb. —, megközelítheti a *búza*mag bölcsességét. Szenvadását mindnyájuk növekvő boldogságára válthatná, ha dönteni tudna maradéktalan és következetes én-központú létben-maradása vagy „barátainak” érdekei között, akár saját pusztulása árán is. Ez *utóbbi döntés a szenvedés krisztusi csúcsformája, amit itt „passió”-nak nevezünk, és csak személyekre vonatkoztatjuk.*

Ami (aki) a passió útján megváltozva így létrejön, az nem egyszerűen egykori önmaga, hanem egy „lépéssel” több *önmaga beteljesedése felé, ami egyrészt Isten felé történő fokozatos kibontakozással, másrészt azonban egyféle önkéntes megsemmisüléssel jár.* A mártírok döntése tökéletes reprezentációja a passiónak.

A szenvedés titka, azaz forrása, folyamata, helye és értelme az emberi életben — minden próbálkozásunk ellenére — mégis homályban maradt. Sőt, úgy tűnik, a teremtés jelenlegi rendjében nem kerülhető el az emberi élettel rendelkezők számára olyan állapot vagy folyamat, melyben ne jelenne meg a végleges és végzetes szenvedés valamilyen formája. Kielezett állításunk: a szenvedés problémáját — ebben az életben — keresztény szemmel magyarázni lehet ugyan, de megnyugtatóan megmagyarázni nem.

Egy fixpontot biztosnak tarthatunk: *a szenvedés csökkentésére — ha lehet, megszüntetésére — magunk és mások életében, személyes vagy közösségi kontextusban, minden ember kötelezett, a rendelkezésére álló képességeinek és eszközeinek mértékében.* (Ez az életforma bizonyos értelemben és szinten túl, az üdvösségünk megelőgezett, földi állapotának feltétele, sőt szinonimája.)

Mégis bizonyosra veszem, hogy a szenvedés problémájának megoldása a halál „után” következő örök élet „idejében” a „megváltottak” számára világgossá válik. (Vajon kimarad-e valaki ebből a körből?)

A „kenózis”

A fenti állításokat természetesen csak a hipotézis szintjén fogalmaztam meg; nagyjából nem tudom azokat igazolni. Ám Isten szeretetének egy sajátos jellegzetessége (fogalma), illetve annak — számomra újszerű — megsejtése sürget arra a hitvallásra, melynek segítségével egy lépéssel magasabbra léphetünk a bizonyosságok lépcsőjén. Ezt a lépcsőfokot, Hans Urs von Balthasar teológus szóhasználatát¹⁵ követve, *Isten kenózisának* nevezem. Ezen most megkísérlünk egy olyan utat keresni, mely közelebb visz bennünket egy nem végleges, de megnyugvás felé vezető kegyelmi állapothoz. Ám előbb a megtestesült Fiú, Jézus kenózisát kell elfogadnunk, melynek útvonálát Pál apostol már pontosan kijelölte, amikor földi életpályáját, azaz emberi mivoltát a filippiekhez címzett levelében így írja le: „Isteni mivoltában nem tartotta Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, amelyhez mint zsákmányhoz ragaszkodnia kell, hanem... kiüresítette önmagát, szolgálai alakot vett fel... Megalázta magát, engedelmes lett a halálig...” (Fil 2,6–8). Majd ezután indulunk el Isten kenózisának megközelítéséhez, hogy végül saját szenvedésünkről, mint a végtelenül jószágos *Teremtő kenózisához hasonlítható állapotunkról*, mégis el- és befogadhatóan szólhassunk.

¹⁵Szabó Ferenc: *Válogatás Hans Urs von Balthasar műveiből*. Magánkiadás, Róma, 1989, 56–58.

Jézus kenózisa

A jézusi kenózis teljes folyamata, Pál megfogalmazása nyomán sejtethetően, nemcsak Jézus kínszenvedésére vonatkozik, hanem életének egészére is: a megtestesülés pillanatától kezdve a feltámadás pillanatáig. Ezért van értelme annak, hogy először Jézus szenvedésére tekintsünk, mielőtt Isteneről szólnánk. *Ez az, aminek „megfelelőjét” Isten szívének közepén kell keresnünk, illetve ott szeretnénk megtalálni.*

Nyilvános működésének vége felé Jézus előtt *Atyjának egy nem várt arca bontakozott ki*. Bár hamar megtapasztalhatta, hogy a rábízott messiási szerep nem illeszkedik a korabeli, közkeletű messiás-képek

egyikéhez sem, de a zsidó nép gyökeres megtérését és más népek „betérésének” gyors bekövetkezését mintha elvárta volna Isten *atyai* házába. Ebbe a messiási képbe mártírhála is belefért: tudta, hogy a vállalt, részleteiben még bizonytalan küldetése csak ilyen véget érhet. Azt azonban nem sejtette, hogy egy-egy ponton az Atyával való kapcsolatának szubjektív közvetlensége is elhomályosodik. Ilyen élménnyel az Olajfák hegyén és a kereszten vergődve találkozhatott. Az „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem” zsoltárvers (Mk 15,34; Zsolt 22,2) nem véletlenül került az Evangélium szövegébe.

Jézus kenózisán most az Ige (szeretetből vállalt, kifejelesztett, ki-harcolt) összes esszenciális emberi összetevőjének fokozatos, önkéntes, végül *totális leépülését, pusztulását értjük* — ahogyan azt a bevezetőben leírtuk —, melynek végén egy kiüresedett ember-forma marad meg a keresztfán.

Isten kenózisa

Amit fentebb Jézus szenvedéséről megsejthettünk, az — egy végtelenségig feszített analógia segítségével — Istenről is mondható. Mert „amit a Fiú tesz a földön, ugyanazt teszi az Atya a mennyben”. És megfordítva: az isteni kenózis — átvitt értelemben ugyan — Jézus élete, sorsa és halála által vált számunkra elfogadhatóvá.

Ha elfogadjuk ennek a szóhasználatnak az isteni Valóság felé mutató érvényét, azt kutatjuk, hogy milyen további analógiák segítségével közelítsük meg a teremtő Szeretetet, hogy az emberi szenvedés hiteles forrásait is megérinthessük benne? Más megfogalmazással: *mi az az isteni „attribútum”, mely megköveteli a jelen emberi (és analóg értelemben a kozmikus) világunk szenvedéssel való szükségképpen(?) terheltségét?* Válasz: Isten szeretete a teremtményei iránt nem más, mint a végtelen, változatlan, oszthatatlan Egy-létének — merész analógiával — „szétszórása” (vagyis a kenózisa) a teremtés során, a „tér-idő” terében léttel rendelkező, véges vagy végtelen számú létezők között. Más, veszélyesebb megfogalmazással, Simone Weilől: „A teremtés: a jó, darabokra törve és szerteszórva a rossz közé.”¹⁶ *A szenvedést tehát itt, ebben az írásban (a teremtés egészére vonatkozóan is) lényegalkotó jelenségként tételezzük.* Minden „dolog” — amint már említettük — alapjában a „másért való lét” küldetését hordozza, az isteni teremtés felelős döntése szerint. Ez kiemelten és analogikusan igaz az emberre: az egyedi emberi személyiség legmagasabb fokon akkor teljeseedik ki, ha „csökkenése” (esetleg pusztulása) révén más személyek növekszenek, kelnek életre.

A „szétszóró” (teremtett) dolgokban az a közös, hogy állandóan változnak (a teremtés folyamata megszakítás nélkül működik bennük), ám anélkül, hogy az isteni teljesség bármekkora csökkenést szenvedne. Mégis kimondható marad, hogy Isten a „szétszórhatóból” (az isteni Lét teljességéből) semmit sem tart vissza magának, bár az örök változatlansága nem szenved sérelmet. Azt az elvontabb megfogalmazást is megkockáztatom, hogy *az emberi szenvedés forrását Istenünk korlátlan, az önküresítésre is nyitott szabadságában, végtelen*

¹⁶Simone Weil: *Jegyzetfüzet II.* (Ford. Bárdos László és Jelenits István.) Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1994, 53.

szeretetében találjuk meg, ám ezeket (analogikusan és korlátozottan) az értelmes teremtményeibe is „beleteremtette”.

Ha Isten az állandó „önátadás” állapotában létezik, ahol a címzettek (ugyanakkor a feladók) elsősorban a Szentháromság személyei, akkor beszélhetünk-e már arról, hogy ő (ahogy Jézus, emberi mivoltában) saját „sorsát” is — szeretetével együtt, önmaga kiüresítését, „ürességét”, azaz szenvedését is — kezünkbe adta, lemondva látható földi dicsőségéről, „hatalmáról”, szabadságáról? Mert ebben valószínűleg meg Isten szeretetének és szenvedésének „azonossága” — s ezáltal az emberi szenvedés szükségszerűségének „visszaigazolása”. Nemcsak úgy, hogy „Isten Jézusban, Jézus miatt, Jézusért, az emberiség miatt, minden emberért, minden bűnösért, minden bűn miatt szenved, amikor Fiának szenvedésére tekint”, hanem úgy is: „Isten — Jézus szenvedése által — magára vette a teremtett világ összes szenvedésének terhét”.

¹⁷Szabó Ferenc:
A gyógyító Jézus és Isten szenvedése – elmélkedés az évközi 5. vasárnapra (2012.02.02.); http://hu.radiovaticana.va/storico/2012/02/02/a_gy%C3%B3gy%C3%ADt%C3%B3_j%C3%A9zus_%C3%A9s_isten_szenved%C3%A9se_-_p._szab%C3%B3_ferenc_elm%C3%A9lked%C3%A9se_/ung-559986

¹⁸Szabó Ferenc:
Válogatás Hans Urs von Balthasar műveiből, i. m. 56–58.

A megtestesült Istenfiú, aki — isteni természetét elrejtve — „kiüresítette önmagát... és engedelmes lett a halálig”, végül saját életéről is lemondott, és emberi méltóságától megfosztva halt meg. Halála pedig — amennyire az emberi nyelv merészkedhet — azt jelzi, hogy Isten legbelső világától, a Szentségétől sem idegen a teremtett léttől lényegileg elválaszthatatlan „pusztulás”, „halál”, s így a „szenvedés” hiper-analogikus interpretálása sem. *Sőt, úgy sejtem, hogy éppen ez az isteni „szenvedés” az ősmintája a minden teremtett létben rejlő vagy megnyilvánuló szenvedésnek.* Nem beszélünk tehát rosszul, amikor a megtestesült Istenfiú kenotikus folyamatát Isten szentségének középpontjában is megpillantjuk. Így Isten „szenvédése” egybefonódik a kereszten meghaló Jézuséval (Paul Claudel: „Longinusz lándzsája messzebb hatolt, mint Krisztus Szíve, Istent sebezte meg, elhatolt egészen a Szentháromság szívébe.”¹⁷) — ugyanakkor minden emberi teremtményének szenvedésteli sorsával is.

Úgy vélem, a Jézus kenózisára való emlékezés és tapasztalat indított sok keresztény gondolkodót arra, hogy az isteni személyek közötti kapcsolatot az egymás közötti kenotikus folyamat modelljére vezessék vissza.¹⁸

Üressé, mindentől megfosztottá válni: az emberi tapasztalatok szerint ez a szenvedés tényének legélesebb megfogalmazása, holt az ember ilyen állapotában *valamit* mégiscsak megtart. Isten „üressége” azonban — emberi megközelítés szerint — *abszolút*. Vonzástere mégis megmarad; ettől az „üres középtől” nem lehet elszakadni. Még a legszörnyűbb bűn árán sem. A halott Krisztus mozdatlan alakja a kereszten nem az Istent végletekig szerető ember szükségszerű sorsa és modellje, hanem Istennek az ember (és összes teremtménye) felé irányuló szeretetének végpontja és egyben tökéletes önfeltárása: *ilyen az Isten, ez az Isten.*

Isten mentsége

Ahogy már leírtuk, Istenről beszélni — akár érzésekkel, indulatokkal párosult, és legkicsiszoltabb fogalmakkal — csak nagy fenntartások-

¹⁹Johann Baptist Metz:
Memoria passionis,
i. m. 1. fejezet, 4. pont.

kal lehet. Az „Isten Szeretet” formula nem okoz gondot, hiszen emberek között tapasztalt és igényelt szeretetet mindenki az emberi lét legfőbb értékének tekinti. Az a botrányosnak tűnő formula, hogy az „Isten Szenvedés” — már nehezen elfogadható: a szenvedés nem tarthat az Isten „lényegéhez”. (Johann Baptist Metz,¹⁹ Karl Rahnerrel együtt, szigorúan ragaszkodik, a kifejezés szintjén is, Isten „impassibilitásához”.) Ám különböző kiegészítésekkel a formula bizalomra és elfogadásra indít: például „Isten szenvedő Szeretet”; „mások szenvedése miatt szenvedő szeretet”, „együtt-szenvedő szeretet”.

Isten együtt-szenvedése már az ószövetségi írásokban is megnyilvánul: ha Izraelt megverték, Jahvét is megverték; ha Izraelt üldözték, Jahve Izraellel együtt ment a fogságba. Jézus Krisztus szenvedéstörténetében pedig Isten „főszereplőként”, és nem pusztán együttérző „szemlélőként” van jelen. Emberi szempontból: Isten szeretetének maximuma minden szenvedő és elesett ember számára Krisztus keresztyében mutatkozik meg.

A velünk együtt-szenvedő Isten jelenléte mindennapos tapasztalatunk lehet — ha elfogadjuk (nagyon antropomorf módon, de súlyos hittel szólva): minden szenvedésünkben Isten kenózisának (szétszóródásának) egy-egy „darabkája” rejtőzik — és nemcsak emlékeztetőül, nemcsak szimbolikusan, hanem irgalmának leghitelesebb pecsétjeként. Ez az „igazolás” nem tűnik el soha; merem mondani: az „utolsó ítélet” pillanatában sem, s mindmennyi mentő tanúként tárul majd Isten elé.

Pál apostol közvetlenül is összeköti Isten „magatartását” Jézusával, és azt a mienkkel: „Kövessétek tehát Isten példáját... Éljetek szeretetben, amint Krisztus is szeretett bennünket és jóillatú áldozati adományként ajánlotta fel magát Istennek” (Ef 5,1–2).

Simone Weil misztikus átfogalmazásában: „Mi vagyunk Isten keresztje. A szeretet, mellyel Isten bennünket szeret, passió. Hogyan szerethetné a jó a rosszat szenvedés nélkül? A rossz is szenved, ha a jót szereti. Isten és ember kölcsönös szeretete: szenvedés.” — „Ha egy ártatlan szenved, a rosszra az üdvösség fényét sugározza rá. Láttható képe lesz az ártatlan Istennek. — Ezért van az, hogy egy Istennek, aki szereti az embert, és egy embernek, aki szereti Istent, szenvednie kell.”²⁰ (Vető Miklós megfogalmazása szerint²¹ Simone Weil „egész filozófiája az emberi autonómia alkotta akadály miatt az önmagától elkülönült, szenvedő Isten látomásán nyugszik. A dekreáció az akadály megszüntetése: az ember csatlakozik Krisztus passiójához... a Kereszt részévé lesz, mely egyesíti Istent Istennel.”)

²⁰Simone Weil: *Jegyzetfüzet*. (Ford. Bárdos László és Jelenits István.) Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1993, 61, 63.

²¹Lásd Vető Miklós:
i. m. 96.

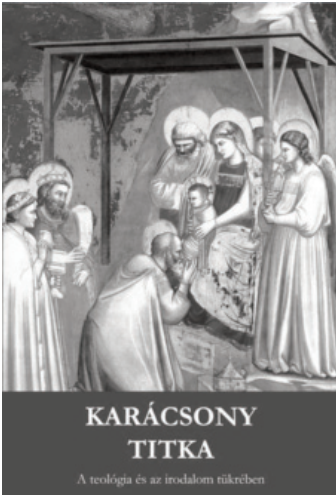
Ám Isten személyes tanúja minden egyes ember minden szenvedésének. „Mentségére” (és némiképp saját megnyugtatósunkra) azt valljuk, hogy az ember „nyeresége” a szenvedések halmazával szemben „végtelen”: maga az Isten. Ezt „örök boldogságnak” nevezzük. Ám ezzel mégsem azt állítjuk, hogy Isten — az ember számára nem „kijáró” — örök boldogságot váltságdíjként adná nekünk kényszerű szenvedéseinkért. Pontosabban azt mondjuk, hogy Isten irgalmának paroxiz-

musa minden emberi szenvedést, ahol szeretete elfogadásra talál — Jézus szenvedésére tekintettel, egy re-kenotikus aktussal —, szívének közepébe emel.

Összes szenvedésünk a bennünket teremtő, de magát mindenkinek átadni vágyó és Krisztus halálába burkolózó Isten „végtelen szenvedésének” véges összege. Ez az Istennel való „egyesülésünk” ára.

A végtelen (isteni) szeretet nem értelmezhető a végtelen (isteni) szabadság és a végtelen (korlátlan) irgalom nélkül. Ez pedig maga után vonja az összes ember szenvedése iránti (végtelen) rokonszenvet, *vagy* úgy, hogy maga nem szenved ugyan; *vagy* vele együtt és miatta szenved; *vagy* érte szenved, hogy az megszabaduljon gyötrelmeitől; *vagy* magához öleli minden teremtménye szenvedését, saját „lényegébe” olvasztva azt; ám saját isteni, végtelen gazdagságát érintetlenül megőrizve. Más szóval Jézusnak és testvéreinek (minden embernek?) kenózisát isteni „változatban” önmagába „átmásolja, az örökkévalóság számára”. *Ez utóbbi sejtésemet kívántam most — állítások sorozatába burkolva — az olvasókhöz közelebb vinni, elfogadhatóbbá tenni.*

A VIGILIA KIADÓ KARÁCSONYI AJÁNLATA



Karácsony titka

A teológia és az irodalom tükrében

Karácsonykor Jézus születését ünnepeljük — az emberiség történetének legcsodálatosabb eseményét. Mi is történt valójában? Hogyan változtatta meg az emberiség történetét, Isten és ember kapcsolatát az, hogy Isten Fia emberré lett? Az egyház kétezer éve próbálja értelmezni a megtestesülés misztériumát, az évszázadok áhítata pedig a művészetek eszközeivel színezi ki a Betlehemben történeteket. Válogatásunk teológiai megközelítéseket tartalmaz az egyházatyáktól a középkori misztikusoktól át a mai teológusokig, azután versekben és vallomásokban idézi fel az ünnep hangulatát.

Ára: 3.200 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

EGY KÖLTŐ (MAGÁN)VALLOMÁSAI Rilke levelei magyarul

*„Én ezek közé tartozom, a régimódiak közé,
akik a levélformát még az érintkezés eszközeként tartják,
a legszebbek és leggyümölcsözőbbek egyikének.”*
(Rainer Maria Rilke: *Levelek I–IV*, 2555.)

A Cédrus Művészeti Alapítvány — Napkút Kiadó óriási feladatra vállalkozott, amikor 2014-ben kiadta Rainer Maria Rilke levelezésének hatalmas válogatását magyar nyelven. A négy vaskos kötet mintegy 2450 oldalnyi, több mint 200 címzettnek írt levelet és 100 oldalnyi apparátust tartalmaz — és ez persze csupán Rilke teljes, mindmáig részben még feldolgozatlan levelezésének töredéke. A válogatás 1894-től, a tizenkilenc éves Rilke leveleitől a költő 51. életévében bekövetkezett haláláig, 1926-ig, tehát több mint három évtized perspektívájában enged betekintést Rilke magánéletébe, művészetébe, művészeti elfogásába, alkotói váltságaiba és a kor történelmi változásaiba. A levelezés egy olyan korszakot ölel át, amely nemcsak a költő életében hozott örökös és gyökeres változásokat, hanem a világtörténelemben is. Rilke az Osztrák-Magyar Monarchia — prágai — szülőteként első alkotói korszakában a századforduló, a fin de siècle, a dekadencia, az ezerarcú modernség, majd a „Nyugat alkonya”, az I. világháború és azt követően a közép-európai birodalmak felbomlásának idejét éli meg Európa számos helyszínén Prágától, Skandinávián, Párizson, Duinón, Spanyolországon, Németországon és Velencén át a svájci Muzot-ig. A válogatás, fordítás, szerkesztés, az olvasást segítő, tájékoztató és kiegészítő anyagok: a levelek bibliográfiai adatai, a címzettek rövid életrajza, a függelékben szereplő két esszé Rilkeről, a kiadás szerkesztői elveit tisztázó ismertető és a címzettek névjegyzékének összeállítása és természetesen a levelek kitűnő fordítása Báthori Csaba két évtizedes, gigantikus munkájának eredménye, aki a költő teljes életművének alapos ismerőjeként állította össze a köteteket.

A levelezés ebben az időben — is — divatos és szükséges érintkezési forma, különösen egy olyan ember esetében, aki egész életében keresi helyét a világban és úton van. A korszak ismert írói közül Rilkéhez hasonlóan sokan gazdag levelezést hagytak hátra, tudván, hogy az utókor előbb-utóbb életművük kiegészítéseként megismerheti őket. Thomas Mann vagy Hermann Hesse levelezése sem kisebb terjedelmű (Hesse mintegy 35.000 levelet írt). Rilke levelei — legalábbis a válogatásban közöl-

tek — többnyire nem merülnek ki hétköznapi közlésekben, udvariassági formulákban, hanem magánéleti, hétköznapi-egzisztenciális és még inkább ezen túlmutató, általános létkérdési és esztétikai problémákat tárgyalnak. Rudolf Kassner, osztrák író, műfordító és kultúrfilozófus, a távoli barát és levelezőtárs a kötet függelékében közölte, Rilke 60. születésnapjára írt tanulmányában egy hasonlattal azt hangsúlyozza, hogy a levelek a költői műszerves részét képezik: „a mű és a levelezés úgy tartoznak össze, mint felöltő és bélése, de utóbbi oly becses anyagból készült, hogy az ember legszívesebben kifordítva hordaná a kabátot.” (2529.) Kassner ekkor, 1935-ben nem ismerheti Rilke teljes levelezését, és az esszé poentírozó stílusával élve némiképp eltulajozza a levelek jelentőségét, igaz, kétségkívül hozzájárulhatnak Rilke művészetének alaposabb megértéséhez.

A válogatás csak Rilke-leveleket közöl, válszokat vagy előzményeket nem, de ez többnyire nem zavarja az összefüggések megértését. A szerkesztési elveket taglaló utószóban Báthori Csaba említi, hogy a válogatásban négy személy kapott hangsúlyos szerepet, akik a költő életében különösen fontosak voltak: 1. Lou Andreas-Salomé, 2. Marie Fürstin von Thurn und Taxis, akinek duinói kastélyában eltöltött hónapok alatt kezdi el írni Rilke az elégiákat, melyeket majd csak tíz évvel később, 1922-ben fejez be Muzot-ban, 3. Nanny Wunderly-Volkart, Rilke svájci mecénása, levelezőpartnere, szellemi-lelki támasza a költő haláláig és 4. Anton Kippenberg, a költő kiadója, támogatója, az Insel Verlag alapítója. E négy, kétségkívül meghatározó személy mellett mindenképp megemlítendő Sidonie Nádherny von Borutin bárónő, „Phia” (Sophie) Rilke, a költő édesanyja, Clara Westhoff-Rilke, szobrász- és festőnő, Rilke felesége, Ruth, Rilke lánya, Magda von Hattingberg, berlini zongoraművész, akihez 1914-ben viszonylag rövid, ám intenzív érzelmi kapcsolat fűzi Rilket, és végül Rudolf Kassner, a tisztelt barát, akihez csak két levelet közöl a válogatás, akit azonban Rilke számos levelében említ, érdeklődik utána, követi életútját és munkásságát.

A levelezőpartnerek elsősorban arisztokrata hölgyek: bárónők és bárónék, grófnők és grófnék, illetve gazdag nagypolgárok, bankárok, akik ugyancsak támogatják a költőt, mint például Karl von der Heydt író és bankár. Rilke és von der Heydt kapcsolatának érdekessége, hogy a bankár igyekszik „polgári” életre terelgetni a művészt, aki egy alkalommal egész éves apanázt kér tőle. Von der Heydt a kívánt összegnél szerényebb mértékben támogatja ugyan, egyúttal azonban meg is feddi a

hontalanul hánykódó költőt. Rilke erre kissé sértetten így felel: „*En a Malte (...) óta még ma is ott tartózkodom, ahová évszakok el nem érnek, a tiszta világűrben.*” (831.) Rilke különös vonzódását a közép-európai arisztokráciához (elsősorban nők-höz!) motiválja származása — leveleiben gyakran hivatkozik nemesi őseire —, elitista életszemlélete és — nem utolsósorban — az arisztokrácia ekkor még viszonylag jól működő mecénási hajlama, mert Rilke bár örökösen ostorozza magát életidegensége és életképtelensége miatt: „*én sem szeretném elszakítani egymástól a művészetet és az életet; tudom, hogy ezeknek valamikor és valahol azonos értelme van. De én az élet balekja vagyok*” (202.), valójában igazi életművész, hisz haláláig sikerül eltartatnia magát, biztosítania megélhetését, még ha sokszor viszonylag szűkös körülmények között kell is élnie. E hajlamát és kötődését igazolja Stefan Zweig 1917. decemberi naplójegyzése is. Egy bizonyos Frau Albert „*Sokat mesél Rilkeről. Keménységéről és kifelé fordított apró hiúságairól. Arisztokrata-mániájáról. Gyöngeségeiről.*” (1261.) Rilke életidegensége és életképtelensége ellenére életművész, ám nem bohém, dilettáns, hanem igazi, nagy költő, aki megfeszítetten keresi helyét, szenvedve küzd az „igazi munkáért”, és sosem adja el magát — ezért is kiszolgáltatott mecénásainak: „*Aki — a művészetben — valaha is megelégedett azzal, hogy pillanatnyilag legmagasabb tudásszintje alatt cselekedjen, az soha többé nem fogja a legnagyobbat teljesíteni.*” (980.) „*Én soha nem akartam bűvészkedni*” (980.) „*Művészetemben tiszta vagyok, hiszen pihentem meddő korszakokban, és nem csikartam ki erőszakkal soha egyetlen tollvonást.*” (981.)

Rilke szinte egész életén át keresi azt a helyet, ahol önmagára találhatna, az ideális helyet, a belső és külső körülményeket az „igazi munkához”, az alkotáshoz. Csak kevesen ismerik ezt az intenzív, mindenről való lemondást követelő, teljes értékű munkát — mint például Rodin vagy Cézanne, aki anyja temetésére sem megy el, mert megzavarná alkotói tevékenységében —, a legtöbben hamis munka foglyai, amely elől annak fonákjába, a szórakozásba menekülnek, míg az igazi munka igazi pihenést nyújt. Rilke saját „munkáját” a gyümölcs magjához hasonlítja, amely sötétben, belülről kifelé dolgozik, és édes izzé változtatja a körülötte lévő keserűséget. Ehhez a munkához keresi hát a „helyet” Skandináviától Itálián át — itt különösen fontos Velence, ahol többször is tölt rövidebb-hosszabb időt — Spanyolországig, ahol Toledo nyugtözi le, sőt Egyiptomig, Tuniszig, és Franciaországtól Oroszországig, amit szellemi és lelki hazájának tekint, de ha vonattal jutna el oda, az inkább elszakítás volna, mintsem közeledés, írja Lou Andreas-Salomének 1903 augusztusában, pedig a két oroszországi út meghatározó élmény: „*Orosz-*

ország tett azzá, ami vagyok, bensőleg onnan származom, egész benső eredetem ott van!” (1469.) A felületes és felszínes Amerikával szemben Oroszország a mélység: „*az az érzés, hogy van hazám, először 1899-ben Moszkvában lepett meg: az orosz lélekben egy csapásra fel kellett ismernem a hamisítatlan rokon vonásokat, s meg kellett tapasztalnom, mi-csoda kétes és zűrzavaros világban töltöttem el addigi életemet.*” (1496.)

A külső életút állomásainak leírásai lenyűgözőek (egyes helyeken több levélben is ismétlődnek). Rilke eleinte idegenkedik Párizstól, de később az „igazi városnak” tartja. Németország és Ausztria — az Osztrák-Magyar Monarchia — (nagy)városait többnyire gyűlöli, főleg Münchent, mert a világháború utolsó éveit ott tölti, de nem szereti Bécsset sem, kiváltképp azért, mert ide hívják be polgári szolgálatra a Kriegsarchivba, ahol naponta ugyan csak hat órát kell töltenie többnyire munka nélkül, ám épp ezért képtelen saját alkotói munkájára összpontosítani. De nem szereti Prágát, Budapestet, ahol a millennium évében, 1896-ban jár, hogy meglátogassa rokonait: „*ez a pesti pár nap egyenesen száműzetésnek tűnik*” (20.), írja Rudolf Christoph Jennynek. A külső hely állandó, nyughatatlan keresése a magánéleti és történelmi események-krízisek mellett különösen az 1910-es évek eleje és 1922 között intenzív, mert ebben a több mint tíz évben Rilke komoly alkotói válságban szenved, szinte semmit nem ír, illetve nem tudja befejezni megkezdett munkáit. Így érlelődnek a Duinói elégiák is majd egy évtizedig. Muzot-ban aztán megnyugszik, megtalálja az alkotáshoz szükséges helyet, és élete utolsó négy esztendejében újra feltámad alkotói ereje. Muzot-t leszámítva Rilke egyetlen helytel sem elégedett igazán, még ha eleinte lelkesedik is érte, hamar kiábrándul, és panaszkodik, még azoknak is, akik rövidebb-hosszabb időre rendelkezésére bocsátják lakásaikat, házaikat, kastélyaikat.

A szüntelenül kerestet ideális hely mellett Rilkének szüksége van a — szerzetesi — magányra, vagyis a külső és a belső függetlenségre mindentől és mindenkitől: „*Ó, munkanapokra éhezem (...), hogy műhelyként és cellaként és mentsvárként oltalmazzon szívem legtitkosabb kis kamrája, hogy alapítson kolostort bennem a remeteség, munkám és áhítatom érdekében (...)* Hogy föltámadjak (...). Valamiképpen nekem is dolgokat kell teremtenem; nem plasztikai, hanem írásos dolgokat — valóságokat, melyek a kézművességi tudás eredményei (...) nekem is meg kell találnom művészetemnek legkisebb alapelemét, a sejtet, az egyetemesen érvényes, megragadható, nem anyagszerű kifejezési eszközt.” (199.)

Rilke gyakran ostorozza magát, amiért rossz férj, rossz apa, rossz szerető, rossz barát. Őt csak távolról lehet és szabad szeretni (no meg támogatni) anél-

kül, hogy ő bármilyen kötöttséget vállalna — a levelezés ennek a szeretetnek és szerelemnek kitűnő formája lehet. Bizonyos levelek sokszor ezért vallomásosak és nagyon őszinték, sőt néha nemcsak érzelmi, de erotikus töltésűek is. Magányos életéről legtömörebben talán egy kései levelében számol be már beteg Marina Cvetajeva orosz költőnőnek 1926. május 17-én. Saját lánya kapcsán — Rilkének ekkor már unokája is van! — írja: *„aztán meg már fel is bomlott a — kissé akaratom ellenére létrejött — család, háztartás és megalapított együttlét; a házasság is, bár soha nem szűnt meg törvény szerint, csak természetes egyedüllétemnek adott vissza (alig két esztendő után); majd megkezdődött Párizs: ez 1902-ben volt.”* (2390.)

Rilke tudatosan távol tartja magát a politikától, a közélettől és egyáltalán a hétköznapi élettől. Nem olvas újságot — akárcsak Goethe, aki attól tartott, hogy a világesemények aktuális hírei kizökkeneténél és eltántorítanák munkájától —, ennek ellenére igen jól látja és találóan jellemzi az elidegenedett tömegkor jellegzetességét, a valóság és álság között feszülő ellentétet leveleiben is. Magda von Hattingbergnek 1914. február 13-án kelt levelében Andersen *Császár új ruhája* című meséjének modern változatával szemlélteti korát: *„(...) lenn az utcán létrára mászik egy férfi, és — ország-világ szeme láttára — márványra mázolja (...) egy bolt faburkolatát (...) én is körülbelül ebben a korban vontam tűnődéseim körébe azt: mi a különbség az igazi és a festett márvány között (...)”* — És ekkor egy kislány a festett márvány láttán csúfondárosan felkiált: *„Ah, que c'est beau!”* (969.) A paradox módon eldologiatlanodott világban, melyben a dolgok — a dolog (*Ding*) és vele összefüggésben a tér (*Raum*) Rilke költészetének sarkalatos fogalmai — „szellemivé”, megfoghatatlanná váltak: a pénz, mint általános fizetőeszköz is anyagtalanná (fedezet nélkülivé) vált, túlnőtt a megragadható birtoktárgyakon, szinte teljesen független a birtokló személytől. A középkor aranya „láthatatlan anyagá” változik. Ezért a modern szerzetesi szegénységnek is új Szent Ferencre van szüksége. A levelek itt — is — hozzájárulhatnak Rilke költészetének megértéséhez, mivel a „Kunst-Ding” — Báthori fordítja például „művészi tárgy”-nak —, vagyis a „művészi dolog” a konkrét, kézzelfogható anyagi valóság, amelyben és amelyen keresztül megragadható a dolgokon túlmutató örök és állandó. Kassner azt állítja Rilkéről, hogy Nietzschevel ellentétben, aki a fül embere, Rilke a szem embere, és nem idealista, mármint hogy nem az ideákból indul ki, hanem a valós dolgokból, és azokban, azok saját terében (*Raum*) akarja elérni az örökévalót és állandót. A tiszta, szent tér a lélek és az átváltozás tere — az átváltozás (*Verwandlung*) Rilke költészetének másik meghatározó eleme —,

a test és a lélek a világtérben kapcsolódik össze. Rilke képei nem esztétizáló képek, nála a képek tervilágga, a tér pedig lélekké lényegül át.

Rilke a politikával szemben tanúsított közönytével ellentétben az I. világháború után némi politikai affinitásról tesz tanúságot. 1918 őszén beszámol a változásokról is, a munkás- és katonatanácsok működéséről, a Bajor Köztársaság megalakulásáról, sőt közbenjár egy pedagógiai lap megszervezésében is, mert szerinte az ifjúság újraformálása lehet a forradalom egyik legfontosabb feladata. A forradalom pezsdítő eszméje eleinte lelkesíti, ám hamar kiábrándul a forradalom valóságából, mert a hatalmat egy kisebbség ragadja magához, és a szellemnek nincs beleszólása az eszmények alakításába: a politikát „politikai dilettanties”-ek „csinálják”. A forradalomról alkotott naiv és idealista elképzeléséről így ír Dorothea von Lebedur bárónőnek 1918. december 19-én: *„Egyébként én forradalmon azt értem, hogy az ember képes megszüntetni a visszaéléseket egy mély értelmű hagyomány megőrzése érdekében.”* (1316.) Rilke konzervatív forradalmi felfogása szerint az alsóbb osztályok társadalmi utópiája (a proletáriátus diktatúrája, melyben egyetlen minden ember) a világvéget jelenti, és csak ez után kerülhetünk újra Isten látókörébe: *„Az az új kezdet, amely egy ilyen kiegyenlítődéssel venné kezdetét, maga volna a világvég. De talán épp azáltal kerülnék ismét Isten látókörébe, hogy egy ilyen nagyon is emberi módon kiokumilált 'kezdet' semmi más, mint a vég, amelyet Neki kell kézbe vennie.”* (1365.)

A francia, hugenotta családból származó, Oroszországban született és felcseperedett Lou Andreas-Salomével Rilke 1897-ben ismerkedett meg. Lou elkísérte a költőt mindkét oroszországi útjára. Lou ekkor már ismert személyiség a német, közép-európai kulturális körökben, túl van a Nietzsche-hez fűződő viszonyon, és Rilke mellett hamarosan Sigmund Freuddal is szorosabb szakmai kapcsolatba kerül. A Louhoz címzett, sokszor igen hosszú és kimerítő levelek vallomások, sőt gyónások, ahogyan Rilke is megerősíti ezt egyik levelében. Lou a távoli szerető, anya, szellemi társ prófétikus szerepét tölti be Rilke életében, akire a költő szinte mindig hallgat. Korai párizsi időszakából neki tudósít a leggyakrabban és a legrészletesebben a bálványozott Mesterről, Rodinról, akiről nemcsak monografikus esszét ír, de mintegy fél évig a szobrász magántitkára is, mindaddig, amíg Rodin 1906 májusában elbocsátja (vö. Rilke 1906. V. 12-i, sértett hangvételű levelét). Rilke Rodinben látja a mesteremberből lett, megtestesült, igazi művészt, amelyen ő is szeretne lenni — vagy inkább Rodinbe vetíti önnön művészlétét, idealizált képét: *„Ő, kicsoda nagy magányos ez az aggastyán (...) Csupa mélység (...) s egészen nyitott, ha dolgokkal foglalko-*

zik, vagy ha állatok és emberek csöndben, mintegy dolgok formájában megérintik.” (191.) „Mivel megadott neki, hogy minden jelenségben dolgokat lásson, kezében van az a lehetőség, hogy dolgokat építeni is képes” (191.) „S az ő feladata (...) hogy a dolgot még bensőségebben, még szilárdabban, ezerszer pontosabban hozzáigazítsa egy tágasabb térhez (...) A dolgoknak helye van, a műalkotásban megtestesült dolgoknak azonban (Kunst-Ding) mozdíthatatlan talapzata; megfosztva minden véletlentől, megtisztítva a homálytól, kihántva az időből és beleoltva a térbe: a műalkotás maradandóvá vált, képes az örökkévalóságra (...) a művészet a legalacsonyabb szolgálat és a törvényszerűségek leghitelesebb foglalatja.” (192.) „Rodin (...) látta (...) hogy a szépség (...) veszélybe került a kor viszonyaiban, hogy a szépség csupán egy pillanat, ifjúság, mely minden életkorban keletkezik és elmúlik, de nem maradandó (...) Azt akarta, hogy a szépség valóságosan létezzen, s feladatát abban látta, hogy dolgokat illesszen (mert a dolgok maradandók) a térnek kevésbé fenyegetett, nyugodtabb és örökebb világába.” (192.) „Egyszerűen dolgokat csinált, rengeteg dolgot, s csak azután formált új egységet belőlük; hagyta érlelődni őket, és művészetének összefüggései azért válhattak bensőségeesen törvényszerűvé, mert abban nem eszmék, hanem dolgok kapcsolódtak össze.” (193.) Ezekből a Rodinról szóló, Louhou írt levélrészletekből Rilke megint csak a dolog, mint a természet és a művészet konkrét és transzcendens térben létező tárgyait emeli ki. A konkrét tárgyban az igazi alkotó képes megragadni az örökkévalót a dolgok belső törvényszerűségei szerint. Rodin ezt a kő és a bronz matériájában tudta megformálni. Rilke egy új, tiszta — költői — nyelven igyekszik megragadni ezt az anyagszerűséget: „Talán magában a nyelvben rejlik ez a kézművességi tudás? Talán segítene belső életének és akarátának, fejlődésének és múltjának megismerése? (A nagy Grimm-szótár ezt a lehetőséget sejteti; láttam egyszer Párizsban...) (...) nekem ellenségesen szembe kell fordulnom minden örökséggel.” (200.) A dolgok lényegi magja elzárkózik a világ kíváncsisgától — felületes — szemétől és szemléletétől, mert „[A] látszat mögött rejlő dolgokban érvényesülnek legártatlanabb formában a törvényszerűségek: ott egyedül a dolgokkal vélnek összeszövődni, őrizkedve a világ kíváncsiságától.” (201.) A látszat mögött rejlő és a költői szem előtt feltáruló dolgok nemcsak a mindenkori jelenben, a mikro- és makrokozmoszban lelhetőek fel, hanem a történelmi múlt nyomában is, ám ezeket nem rekonstruálni kell, hanem megtalálni bennük az örökkévalót: „a múltban rejlő belső jövőt akarjuk kiánsni, amelyben oly tömördek örökkévalóság pihen” (204.), éppúgy, mint a névtelen görögök katedrálisokban vagy Rodin művészetében: „Rodin munkái vezettek el minket a legtávolabbi korok műtárgyainhoz a görögöskor előtti kor művészetéhez, melynek fő jellegzetessége egy bizonyos szobrászati kíméletlenség, dologság, ólmos nehézkesség, kemény szikla-

szerűség.” (205.) Így rokonságok tárulnak föl múlt, jelen és jövő között, és „Ebbe a történelemben fog majd, Lou, talán egyszer beilleszkedni az orosz ember, aki — mint Rodin alkotóként — türelmes, arányosan fejlődő emberként a dolgoktól származik (...) lehet, hogy az orosz ember arra született, hogy hagyja elúzni maga mellett az emberi történelmet, hogy aztán később daloló szívvél foglaljon helyet a dolgok harmonikus rendjében.” (205.) Rilke látni véli a célt, de az utat nem ismeri hozzá, ezt kutatja minduntalan: „a szintézis, a végső s legtávolabbi cél örökké kiindulópontnak tűnik: s nekem onnan kell visszatámaszkodnom, utat-módot találni, csak homályosan sejtve a lezajló folyamat minőségét, csak a cél titkaiba, a lezáró, a végső összefüggésbe és apoteózisba beavatva (...) Az út nem ismerése, ez a csupán a végső, legtávolabbi célok környezetében érzett biztonság teszi összes léptemet olyan súlyossá.” (208.) A művészet Rilke számára visszaút a cél felől, a végétlenből. A művészet nem utánzás, hanem aktív jámborság, a zseni kapcsolata Istennel (616.). A művészi alkotás — a már említett, ominózus „Kunst-Ding” — pedig úgy szembesül az emberekkel, mint a természet, önmagában kiteljesedve, részvétlenül, mint egy szökőkút (1370.). A „Kunst-Ding” nem jobbit, nem válthat meg, egyszerűen csak van, és ha részvétlenül, azaz érdekel nélkül szemléljük, benne rejlik a mindenség — a „Kunst-Ding” olyan, mint a természet: teremtett valóság, valóságos térbe helyezve, ami túlmutat a valóságon.

A Rilke-levelekből kibontakozó, művészetről alkotott felfogáshoz kapcsolható az — ugyancsak a levelek alapján körvonalazódó — Istenről alkotott kép is. Miként a modern korban az arany, a szépség stb. devalválódik, úgy az ember Istenhez való viszonya is gyökeresen megváltozott: kiürült, fedezet nélkülivé vált. Emlegetjük ugyan Isten nevét, de nem értjük, ezért újra kell keresnünk a gyökereknél, a forrásnál, jegyzi meg a költő a *Stundenbuch* (Az áhítat könyve, 1905) kapcsán (vö. 616.). A kereszténységben Krisztus mint közvetítő, mint „telefon” működik: „Halló, kivel beszélek?” (794.), és senki nem válaszol. Életünk isteni térben zajlik ugyan, de nagyon távol Istentől, voltaképp a háta mögött, ám mégis az ő „terében”. Rilke szerint az egyház, melybe minden felekezet beletartozik, még őrzi ugyan a kapcsolatot az isteni szférával, ám, mint intézmény, erre csupán periférikusan képes. Az érzékfeletti Isten és az ember között közvetítő Krisztus korlátozza mind az emberi, mind az isteni titkának megfejtését. Bach Máté-passiója kapcsán írja: „És Istennek épp ez az elemi túltengése ammyira rokon a zene természetével, hogy én e legnagyobb protestáns megnyilatkozásában pontosan azt a programatikusan korlátozott szellemi alapállást hibáztatom, amelyből keletkezett.” (1492.) Az intézményesített egyházzal szemben Rilke szerint a teozófia nyithat teret az Istennel ápolat kapcsolat közvetlen megtapasztalásához.

A magyar Rilke-levelezés hiánypótló vállalkozás, ragyogó fordítói és szerkesztői munka, amely minden, Rilke költészete és élete iránt érdeklődő olvasó és szakember elengedhetetlen olvasmánya. A levelekhez útmutató Báthori Csaba nagy ívű, Rilke költészetének és életének fő kérdéseit tárgyaló esszéje (*A peregrinus magánya*) és a már említett Rudolf Kassner-féle tanulmány Deréky Géza fordításában. Báthori Csaba írásában kiemeli a költő hatalanságából fakadó idegenségét, gyökértelenségét, pénztelenségét, irtózását a kötöttségektől, vágyakozását az arisztokratikus létformára, a hely és a tér szerepét az egész rilkei életműben.

A kiadással kapcsolatban felmerül néhány apró, kiadói-szerkesztői hiányosság. A kötetek nem tűntetnek fel belső (kiadói) szerkesztőt, lektort, aki elsősorban az apparátus kezelésében segíthetne volna. Az életrajzi jegyzetek jók, fontosak és hasznos információkat közölnek, néha azonban kissé általánosak. Hofmannsthalnál például jó lett volna a Rilke–Hofmannsthal, vagy másutt a Rilke–Rodin, a Rilke–Kassner viszonyra rövideen kitérni, mint ahogy az számos esetben megtörténik (Lou Andreas-Salomé, stb.). Az életrajzi jegyzetek között nem

szerepelnek olyan fontos személyek nevei, akikhez a válogatás közül leveleket (Erika Mitterer, Marina Cvetajeva, Paula Modersohn-Becker), ők egyébként szerepelnek a névmutatóban. Előfordul viszont olyan személy életrajza is, akit nem tüntet fel a névmutató (Harry Graf Kessler vagy Ledebur báróné, aki „Ledebur, Dorothea Freifrau von” néven is előfordul ugyanitt). Egy — Ilse Blumenthal-Weissnek 1921. december 28-án kelt — levél közvetlenül egymás után két változatban is szerepel, mindkettő Báthori Csaba fordításában (a két magyar verzió között egy év telt el). Ennek létjogosultságát megmagyarázza ugyan a fordító a szerkesztési elveknél, de egy ilyen kötetben mégis redundánsnak tűnik, mert a *Levelek* elsődleges célja Rilke, nem pedig a fordítói pálya alakulásának bemutatása.

Összegzésként még egyszer hangsúlyozandó, hogy a négy kötetes magyar Rilke-levelezés irodalomtörténeti és fordításirodalmi szempontból páratlan értékű vállalkozás. (Rainer Maria Rilke: *Levelek I–IV. 1894–1926*. Cédrus Művészeti Alapítvány — Napkút Kiadó, Budapest, 2014)

HORVÁTH GÉZA

A VIGILIA KIADÓ KARÁCSONYI AJÁNLATA 20% kedvezményel

Újdonságok:

<i>Walter Kasper</i> : Ferenc pápa – a gyengédség és a szeretet forradalma.....	2.300,-	1.840,-
<i>Alois testvér</i> : Taizé ma.....	2.400,-	1.920,-
<i>Notker Wolf</i> : Életszabályok – a Tízparancsolat.....	2.800,-	2.240,-
Karácsony titka.....	3.200,-	2.560,-
A csend történései. <i>Szakralitás, Biblia a mai magyar irodalomban és művészetben</i>	2.900,-	2.320,-
<i>Teréz Anya</i> : Ahol szeretet van, ott az Isten.....	3.800,-	3.040,-
<i>Notker Wolf</i> : Ne nyugtalankodjék a szívetek!.....	2.800,-	2.240,-

További akciós könyvek:

<i>Teréz Anya</i> : Jöjj, légy a világoosságom!.....	3.000,-
XVI. <i>Benedek</i> : Isten velünk van minden nap.....	2.000,-
<i>Hans Joas</i> : A hit választása.....	2.000,-
Az ismeretlen Rónay György	1.800,-
<i>Elisabeth Kübler-Ross</i> – <i>David Kessler</i> : Élet-leckék	2.500,-
<i>Timothy Radcliffe</i> : Vesd bele magad!.....	1.500,-
<i>Timothy Radcliffe</i> : Miért vagyok keresztény?.....	1.200,-
<i>Timothy Radcliffe</i> : Miért járunk misére?.....	1.200,-
<i>Lukács László</i> : Az Ige asztalánál.....	1.000,-
Karácsony fényei.....	1.800,-

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

SOMMAIRE

- JUDIT FEJÉRDY: Noël: du Créateur, par l'humanité du Christ, au Père
 ÁKOS CSEKE: „Toi, tu ne mourras pas”
 JÁNOS ASZALÓS: Amour et souffrance de Dieu
 FERENC SZABÓ: A la mémoire de Georg Trakl
 ■ Poèmes de János Áfra, Tamás Halmai, Attila Jász et Zita Murányi

Sur la miséricorde

Réponses de personnalités de la vie culturelle hongroise à l'enquête de Vigilia

INHALT

- JUDIT FEJÉRDY: Weihnachten: vom Schöpfergott durch die Menschlichkeit Jesu Christi zum Vater
 ÁKOS CSEKE: „Du wirst nicht sterben”
 JÁNOS ASZALÓS: Die Liebe und das Leides Gottes
 FERENC SZABÓ: Erinnerung an Georg Trakl
 ■ János Áfra, Tamás Halmai, Attila Jász und Zita Murányi

Über die Barmherzigkeit

Antwort auf die Umfrage der Vigilia bei bedeutenden ungarischen Persönlichkeiten

CONTENTS

- JUDIT FEJÉRDY: Christmas: From the Creator through the Humanity of Jesus Christ to the Father
 ÁKOS CSEKE: “You Will Not Die”
 JÁNOS ASZALÓS: The Love and Suffering of God
 FERENC SZABÓ: To the Memory of Georg Trakl
 ■ Poems by János Áfra, Tamás Halmai, Attila Jász and Zita Murányi

About Compassion

The Answers of Outstanding Hungarian Personalities to the Inquiry of Vigilia

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP

V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ÖRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Lapunk megjelenését támogatja Budapest Főváros Önkormányzata

Ára: 550 Ft

VIGILIA

*Minden kedves Olvasónknak
áldott Karácsonyi Ünnepeket
kívánunk!*

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A Vigilia pályázatának nyertes írásai
- Az irgalmasságról
- Hannah Arendt, Balázs Zoltán,
Bozók Ferenc, Falcsik Mari,
Nagy J. Endre és Tomka Ferenc tanulmánya
- Bodó Márta, Juhász Anikó,
Mohai V. Lajos, Oláh András,
Rőhrig Eszter, Száz Pál,
Vasadi Péter és Vörös István írása

BUDAPEST
Budapest Fővárosi Önkormányzata

nka

Nemzeti Kulturális Alap

